

28 håndbøger

DIRIGENTEN

*Håndbog i mødeledelse
og forhandlingsteknik*

af
Jan Kobbervagel

*»Nu er vrøvlet endt,
vi har en dirigent.«*
(C. Hostrup: Gjenboerne
1. akt, 5. scene)

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck
København 1976

DIRIGENTEN

© Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/s 1976

Omslag og tilrettelægning: Erik Nørskov

Sat med Times

og trykt hos Gullanders Bogtrykkeri A/s, Skjern

Printed in Denmark 1976

ISBN 87-17-02152-9

Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af denne bog eller dele af den er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Indhold

Forord	7
Kap. 1. Møder og mødeledelse	9
Kap. 2. Generalforsamlingen	12
I. Begreb	12
II. Indkaldelse	14
III. Dagsorden	19
IV. Dagsordenens enkelte punkter	23
A. Beretningen	23
B. Regnskabet	24
C. Valg af bestyrelse	26
D. Valg af revisor	29
E. Ændring af vedtægter	30
F. Fastsættelse af kontingent	32
G. Forslag fra deltagerne	34
V. Adgang og ytringsret	35
VI. Den konstituerende generalforsamling	39
VII. Beslutningens lovlighed	43
Kap. 3. Vedtægterne	48
I. Begreb	48
II. Tilblivelse	49
III. Indhold	51
IV. Vedtægtsændringer i selskaber	54
Kap. 4. Dirigenten	57
I. Hvem leder mødet?	57
A. Begrebet mødeleder	57
B. Valg af dirigent	57
C. Dirigentens egenskaber	61
II. Hvervet som dirigent	63
A. Dirigentens kompetence	63
B. Dirigentens opgaver	68
Kap. 5. Møder i mindre organer	72
I. Afgrænsning	72
II. Organets sammensætning	74

A. Medlemstal	74
B. Valg af medlemmer	76
C. Suppleanter	77
III. Indkaldelse og dagsorden	80
IV. Ledelse af mødet	82
V. Beslutninger	83
VI. Inhabilitet	85
Kap. 6. Afstemningsregler	89
I. Indledning	89
A. Formålet med afstemning	89
B. Om afstemning i almindelighed	90
1. Hvornår kan afstemning anvendes?	90
2. Begrebet flertal	92
3. Quorum	93
4. Stemmelighed	95
5. Afstemning pr. fuldmagt	97
6. Simpelt eller kvalificeret flertal?	98
C. Valg og beslutninger	101
II. Valghandlinger	104
A. Valg mellem flere til én post	104
1. Problemet	104
2. Forskellige valgmetoder	105
3. Nærmere om præferencemetoden	108
B. Valg af flere kandidater	112
III. Beslutninger	114
A. Typer af forslag	114
1. Ekskluderende forslag	114
2. Suppositive forslag	115
3. Hovedforslag og ændringsforslag	115
4. Involverende forslag	117
B. Afstemningsmåden ved beslutninger	119
1. Afstemning over ét forslag	119
2. Afstemning over flere forslag	119
a. Ekskluderende forslag	119
b. Ikke-ekskluderende forslag	122
c. Ændringsforslag	124
C. Tillids- og mistillidsvota	130
Litteratur	133
Sagsregister	134

FORORD

Møder har fået stedse stigende betydning i de senere år. Møder under enhver form og af enhver størrelse. Generalforsamlinger i selskaber og foreninger, firmamøder, instruktionsmøder, diskussionsmøder, private og offentlige møder. Som et nyt fænomen har styrelsesloven for de højere uddannelsesinstitutioner indført en demokratisk beslutningsprocedure, der omfatter alle de ved institutionen beskæftigede og studerende, og som kræver talrige møder i talrige organer. Der står endog i selve loven, at de kollektive organer udøver deres virksomhed i møder.

Den voksende mødeaktivitet har også affødt en omfattende litteratur om mødeledelse og mødevirksomhed. De fleste af disse bøger handler om, hvordan et møde tilrettelægges og afvikles, herunder en række praktiske vink til fremme af trivsel og kommunikation under mødet.

Denne bog har et andet sigte. Her er hovedvægten lagt på at forklare, hvorledes man sikrer sig, at de beslutninger, der træffes på et møde, er lovlige og juridisk bindende. Derfor omhandler den især de møder, hvor der skal træffes beslutninger, medens rene diskussionsmøder falder uden for bogens ramme. Bogen anlægger en juridisk vurdering af kriterierne for en beslutnings gyldighed, men det er ikke en juridisk lærebog. Den kræver ingen juridiske kundskaber, men kan læses af enhver. Erfarne jurister vil næppe finde meget i bogen, som de ikke ved i forvejen.

Sikkerhed for beslutningernes lovlighed stiller især store krav til mødelederen, som ikke mindst må beherske afstemningsreglerne. Men det er også vigtigt, at de menige møde-

deltagere kender reglerne, bl. a. for at kunne indordne sig under dem, men også for om fornødent at kontrollere mødelederen.

Litteraturfortegnelsen bag i bogen viser, hvilke forfattere jeg har hentet inspiration hos. Jeg skylder dem alle meget, især Heckscher og Krenchel, hvis værker har omtrent samme sigte som mit. Der er dog én forfatter, jeg har lånt mere hos end nogen anden, og det er mig selv. Meget af det, der står i nærværende bog kunne læses allerede i 1957 i min bog »Direktøren« (2. udg. 1973) og i min afhandling »Afstemmingsmetoder«, som jeg udgav sammen med Poul Svestrup i 1962 på grundlag af to afhandlinger i Erhvervsøkonomisk Tidsskrift i 1960 og 1961. De læsere, som måtte være fortrolige med disse kilder, vil nikke genkendende til mange af de kommende sider.

Der er imidlertid ting, man ikke finder i mine ældre skrifter. Hertil hører de nye regler i aktieselskabsloven af 1973, i styrelsesloven af 1970 og i anden nyere lovgivning. Der skulle derfor være behov for en ajourført fremstilling.

København, i april 1976.

Jan Kobbarnagel

Kapitel 1

Møder og mødeledelse

Denne bog handler om mødevirksomhed og ledelse af møder. En dirigent er en mødeleder, typisk en af forsamlingen valgt leder. Betegnelsen dirigent bruges især om lederen af generalforsamlinger og andre større møder. Undertiden kaldes mødelederen ordstyrer, men andre navne kan forekomme. Lederen af et nævningetings forhandlinger kaldes således ordfører, vel især fordi man tænker på, at det er ham, der på nævningernes vegne skal besvare de stillede spørgsmål.

I bestyrelsesmøder, i udvalg og kommissioner og i en lang række offentlige organer, ledes møderne af vedkommende organs formand. Han vælges ikke, han er født mødeleder, d. v. s. at formandshvervet automatisk omfatter mødeledelsen. Men hans opgaver er i princippet de samme som den valgte dirigents.

De møder, der behandles i denne bog, er i første række generalforsamlinger i aktieselskaber og foreninger. Navnlig om aktieselskaberne har vi en række forskrifter i lovgivningen, som danner det første udgangspunkt for opstilling af nogle generelle regler for mødeledelse. Dertil kommer, at det enkelte selskabs vedtægter indeholder supplerende regler om generalforsamlingen og dens kompetence. For foreningernes vedkommende har vi ingen almen lov, men alle (eller næsten alle) foreninger har et sæt vedtægter, som skal følges på generalforsamlingen. De suppleres undertiden af en forretningsorden eller et andet underordnet reglement. Foreningernes virke spænder vidt: fra fagforeninger og brancheorganisationer, over faglige og kulturelle sammen-

slutninger til alle mulige selskabelige, sportslige, velgørende, underholdende eller almennyttige klubber, lokale eller landsdækkende, nationale eller internationale.

En vigtig nydannelse inden for den organiserede mødevirksomhed, er den demokratiske beslutningsprocedure, der er gennemført på de højere uddannelsesinstitutioner. Herom har vi nu en særlig lov, nr. 362 af 13. juni 1973 om styrelse af de højere uddannelsesinstitutioner, kaldet styrelsesloven. Og med hjemmel i den er der for hver af de højere uddannelsesinstitutioner, d. v. s. universiteter, universitetscentre og og højere læreanstalter udarbejdet en statut, som indeholder mere detaljerede bestemmelser, gældende for den enkelte institution. Mødelederen i de organer, som er oprettet ved nævnte lov, kaldes ikke dirigent, og han er ikke valgt for det enkelte møde. Hvert organ har en formand, som leder dets møder. Således ledes konsistorium af rektor, fakultetsrådene af dekanen o. s. fr. Men mødelederens funktioner er de samme som den valgte dirigents.

I en lang række organer er der en født mødeleder. Det kræver ingen nærmere forklaring, at regeringens møder ledes af statsministeren og byrådets møder af borgmesteren. Det er også indlysende, at bestyrelsesmøder ledes af formanden, og det samme gælder en lang række kommissioner, udvalg, nævn og råd, hvad enten de er af offentlig eller privat karakter. Det gør ingen forskel, om formanden er valgt af vedkommende organ, eller om han er udnævnt af en overordnet myndighed, f. eks. den minister, der har nedsat kommissionen. Hvis et organ skal træffe beslutninger, må en vis procedure følges, og der må være en mødeleder, som påser, at skrevne og uskrevne regler for god beslutningsteknik følges. Dette gælder også organer, som kun har rådgivende funktion, idet der også i sådanne organer skal træffes beslutninger, nemlig om, hvilke råd man skal give. En kommission, der er nedsat for at forberede en ny lov, kan natur-

ligvis ikke beslutte, hvordan loven skal lyde, men den er nødt til at træffe beslutning om et udkast til en lov, som kommissionen kan aflevere til ministeren.

Også mere tilfældige møder, som arrangeres for at drøfte en enkelt sag, men som ikke repræsenterer nogen organiseret sammenslutning, kan have behov for en effektiv mødeleder, som kan styre diskussionen og eventuelt få vedtaget en resolution. Det kan være folkemøder med politisk eller samfundsmæssigt sigte, det kan være et møde mellem lejerne i en ejendom, eller grundejerne i et sommerhusområde, hvor der endnu ikke er dannet en grundejerforening. Det kan være et spontant protestmøde, eller en sammenkomst, der blot har til formål at debattere et emne for at belyse det, men uden at træffe nogen beslutning.

I det følgende gives der først en fremstilling af generalforsamlingen og dens funktion. Der tænkes i første række på aktieselskaber og foreninger, men de regler, der fremstilles, vil i vidt omfang være direkte eller analogisk anvendelige på andre møder. Hvor reglerne alene gælder for aktieselskaber, vil dette blive påpeget.

I et senere kapitel – samt på enkelte steder i fremstillingen – vil der blive redegjort for de særlige regler, der gælder om møder i bestyrelser og andre mindre organer.

Kapitel 2

Generalforsamlingen

I. BEGREB

En generalforsamling kan defineres som et møde mellem selskabets aktionærer eller foreningens medlemmer for at træffe beslutning i selskabets eller foreningens anliggender.

I det følgende bruges ordet »deltagerne« som fællesbetegnelse for aktionærer eller medlemmer, og ordet »organisationen« bruges som fællesbetegnelse for selskabet eller foreningen.

Siden lovene af 1973¹ sondrer man mellem aktieselskaber og anpartsselskaber. Den sidste selskabsform, der svarer til, hvad man tidligere kaldte private eller lukkede aktieselskaber – eller familieaktieselskaber – er som regel karakteriseret ved, at de er små, enten i henseende til kapital eller aktionærantal eller begge dele. Som følge deraf er de formelle regler om selskabets organisation noget enklere end i aktieselskaberne. Reglerne om generalforsamlingen er dog i store træk de samme i de to selskabsformer. Men ifølge apl. § 46 gælder den særlige regel, at deltagerne i et anpartsselskab kan træffe beslutning i selskabets forhold uden afholdelse af generalforsamling eller uden iagttagelse af fremgangsmåden ved afholdelse af generalforsamling, såfremt samtlige anpartshavere er enige herom. Lovens hovedregel er dog, at beslutninger træffes på en generalforsamling.

De ovennævnte fællesudtryk »organisationen« og »delta-

1 Lov om aktieselskaber, nr. 370 af 13. juni 1973 (fork. al) og lov om anpartsselskaber, nr. 371 af 13. juni 1973 (forkort. apl.).

gerne« bruges i det følgende også om anpartsselskaber og dets anpartshavere. Ordet »selskab« bruges som fællesbetegnelse for aktieselskaber og anpartsselskaber.

Ikke ethvert møde mellem deltagerne kan fungere som generalforsamling, end ikke selv om alle aktionærer eller medlemmer er til stede. Det er den lovlige indvarsling, der forlener forsamlingen med den besluttende myndighed, der er generalforsamlings kendemærke. Hvis deltagerne imidlertid er fuldtallige, kan de ved enstemmighed beslutte at bortse fra en manglende indkaldelse og konstituere sig som generalforsamling. Man tilføjer i så fald forhandlingsprotokollen en bemærkning om, at samtlige deltagere er nærværende, og at de er enige om at anse generalforsamlingen for lovligt indvarslet. Denne form for »improviseret« generalforsamling spiller en vis rolle i familieaktieselskaber og andre selskaber med få aktionærer, jfr. apl. § 46, hvorimod den er uden praktisk betydning i selskaber med større aktionærantal eller i foreninger.

Man sonderer mellem ordinære og ekstraordinære generalforsamlinger. Ordinær generalforsamling kaldes – i hvert fald i aktieselskaber – også årlig generalforsamling, fordi den ifølge loven skal afholdes en gang årligt. Lovens udtryk må læses som mindst én gang årligt, og der er derfor intet i vejen for, at vedtægterne kan foreskrive ordinær generalforsamling hyppigere. Man ser da også eksempler på, at selskaber afholder ordinær generalforsamling to gange årligt.

Ekstraordinær eller overordentlig generalforsamling er, som navnet antyder, beregnet til afholdelse, når særlige omstændigheder gør det påkrævet. Al 1930 § 55 bestemte, at aktionærer, der ejer en fjerdedel af aktiekapitalen, eller den mindre brøkdæl, som vedtægterne måtte bestemme, kunne kræve ekstraordinær generalforsamling afholdt til behandling af et bestemt angivet emne. Mange vedtægter fastsætter en lavere brøkdæl. Al 1973 § 70 nedsætter brøken til $\frac{1}{10}$ af

aktiekapitalen. Derimod er 1930 lovens fjerdedelsregel bibeholdt i apl. § 51, der til indkaldelse af ekstraordinær generalforsamling kræver begæring fra en fjerdedel af indskudskapitalen eller den mindre brøkdel, vedtægterne måtte bestemme.

For det tilfælde, at en lovligt begæret generalforsamling i et aktieselskab ikke bliver indkaldt med vedtægtsmæssigt varsel kan generalforsamlingen indkaldes af overregistrator (Aktieselskabs-Registerets chef). Denne skal da personlig eller ved en udpeget repræsentant lede generalforsamlingen – jfr. de nærmere bestemmelser i al § 72, stk. 2, jfr. apl. § 53.

Om den konstituerende generalforsamling, se nedenfor afsnit VI.

II. INDKALDELSE

Enhver generalforsamling indkaldes af bestyrelsen, bortset fra det ovenomtalte tilfælde, hvor overregistrator indkalder. I praksis vil det dog ofte være selskabets direktør eller foreningens sekretær, der varetager den rent ekspeditionsmessige side af indkaldelsen, og det vil ofte ifølge kutyme påhvile denne at tage initiativet til indkaldelsen og drage omsorg for, at den finder sted på behørig måde og med lovligt varsel. Men han kan ikke indkalde generalforsamlingen i eget navn. Det må ske på bestyrelsens ansvar og i dens navn.

Vedtægterne skal indeholde bestemmelser om indkaldelse af generalforsamling, jfr. al § 4 og apl. § 4 (jfr. 1930 lovens § 8).

Om stedet for generalforsamlingens afholdelse bestemmer nu al § 68, jfr. apl. § 49, at generalforsamlingen skal afholdes på selskabets hjemsted, medmindre vedtægterne be-

stemmer, at generalforsamling skal eller kan afholdes på et andet sted. Tilsvarende regler må gælde for foreninger. Fastsætter vedtægterne et andet sted end hjemstedet for afholdelse af generalforsamling, må dette angives med en vis bestemthed, bedst ved angivelse af en kommune, medens en formulering som »på Sjælland« næppe kan antages til registrering.

Inden for det i vedtægterne givne spillerum er det bestyrelsen, der bestemmer, hvor generalforsamlingen skal holdes. Dog medfører ikke enhver uvæsentlig tilsidesættelse af vedtægternes forskrifter, at generalforsamlingen kan tilsidesættes som ugyldig; men det kan ikke være lovligt at afholde den på et for aktionærene ubejligt sted, navnlig ikke hvis det sker for derigennem at begrænse aktionærernes fremmøde.

I nødstilfælde, f. eks. krig, okkupation og lignende tilfælde, er der selvsagt adgang til at indkalde generalforsamlingen uden for det i vedtægterne fastsatte sted, jfr. udtrykket »under særlige omstændigheder« i § 68.

Tidspunktet for den ordinære generalforsamling vil være fastsat i vedtægterne. Angivelsen er oftest formuleret som et tidsrum, f. eks. »i marts måned«, »inden udgangen af april« eller lignende.

Af hensyn til bestemmelserne i bogføringsbekendtgørelsens § 5,² hvorefter regnskabet skal være optaget i statusbogen senest 6 måneder efter regnskabsårets udløb, bestemmer nu al § 69 og apl. § 50 i overensstemmelse med aktieselskabsregisterets praksis under 1930 loven, at ordinær generalforsamling skal afholdes inden 6 måneder efter regnskabsårets udløb. Vedtægternes bestemmelser om tidspunk-

2 Bkg. nr. 226 af 18/6 1959 om bogføringspligtens omfang og indhold, som ændret ved bkg. nr. 370 af 30/11 1962, og bkg. nr. 65 af 12/2 1973.

tet for afholdelse af ordinær generalforsamling må være af-fattet i overensstemmelse hermed.

For ekstraordinære generalforsamlinger kan der af gode grunde ikke fastsættes nogen bestemt tid for afholdelsen.³

Inden for de rammer, som vedtægterne afstikker, må det være et naturligt krav, at generalforsamlingen finder sted en hverdag og på et rimeligt klokkeslet. At afholde generalforsamling midt om natten eller på en 1. påskedag kan – uden samtykke af alle aktionærer – ikke være lovligt.⁴

Indkaldelsesvarslet skal være fastsat i vedtægterne. Al § 73, stk. 1, jfr. apl. § 54, stk. 1 bestemmer, at varslet skal være mindst 8 dage, og at det højst må være 4 uger.

Indkaldelse med kortere varsel end fastsat i vedtægterne medfører, at generalforsamlingen ikke er beslutningsdygtig, medmindre samtlige aktionærer er til stede og enstemmigt frafalder det foreskrevne varsel.

Varslets længde vil som regel være ens for ordinære og ekstraordinære generalforsamlinger, men der er intet til hinder for i vedtægterne at bestemme, at ekstraordinær generalforsamling indkaldes med kortere varsel end den ordinære. Dog kan man i selskaber ikke komme ned under den ovennævnte 8 dages frist.

3 I et andelsmejeris vedtægter var det bestemt, at vedtægtsændringer krævede to tredjedels majoritet på to generalforsamlinger. Denne bestemmelse fandtes ikke opfyldt i et tilfælde, hvor der samtidig med indkaldelsen til ordinær generalforsamling var indkaldt til næste generalforsamling en halv time efter den første generalforsamlings afslutning.

4 Et aktieselskab, der søgte sine aktier optaget til notering på Fondsbørsen, havde i sine vedtægter bestemt, at den årlige generalforsamling skulle holdes den sidste fredag i marts. Da dette med visse mellemrum ville falde sammen med Langfredag, forlangte fondsbørsbestyrelsen bestemmelsen ændret.

Undtagelsesvis skal generalforsamlingen indkaldes med længere varsel, end vedtægterne foreskriver. Al § 172 om indskrænkning i aktiernes omsættelighed og om stemmeretsbegrænsning bestemmer, at indkaldelse af generalforsamling med henblik på de i denne bestemmelse omhandlede ganske særlig vigtige vedtægtsændringer skal finde sted med et varsel, der er to uger længere end den i vedtægterne eventuelt fastsatte noteringsfrist for at opnå stemmeret.

Også indkaldelsesmåden skal være fastsat i vedtægterne. Loven bestemmer for aktieselskaber, at indkaldelsen skal ske offentligt, hvis aktierne lyder eller kan lyde på ihænde-haveren, § 73, stk. 2. Offentlig indkaldelse er f. eks. bekendtgørelse i dagspressen. Ofte vil vedtægterne angive, hvilke blade der skal benyttes. I organisationer, hvis deltagerkreds er lokalt begrænset, kan en lokal avis være tilstrækkeligt, men i almindelighed anvender man (tillige) et blad med landsudbredelse. Hvis aktierne officielt noteres på børsen, skal indkaldelsen bekendtgøres i Statstidende, jfr. lov nr. 82 af 31. marts 1937, § 1 og fondsbørsbekendtgørelse nr. 482 af 16. novbr. 1972 § 13. Som andre former for offentlig indkaldelse, der vedtægtsmæssigt kan fastsættes, kan nævnes opslag i forsamlingslokaler eller lignende steder, hvor det kan antages, at alle deltagere har adgang til at bemærke indkaldelsen. I praksis må dagbladsaverting anses for det mest hensigtsmæssige og i nutiden vistnok for den mest anvendte fremgangsmåde.

Er det i vedtægterne fastsat, at aktierne skal lyde på navn, hvilket indebærer, at de skal noteres i selskabets aktiebog, jfr. al § 25, kan indkaldelse ske ved skriftlig meddelelse til hver enkelt aktionær eller på anden direkte måde. Der kan ikke stilles krav om anbefalet brev, medmindre dette er foreskrevet i vedtægterne. Det må i øvrigt frarådes at foreskrive anbefalet brev – i hvert fald til en privat adresse – fordi de fleste mennesker ikke er hjemme, når postbudet indfinder

sig. Den aktionær, som har forsømt at lade sig notere og derfor ikke modtager indkaldelsen, kan ikke med virkning protestere mod generalforsamlingens lovlige indvarsling. I foreninger, hvor medlemmernes navne vil fremgå af foreningens kartotek, vil skriftlig indkaldelse til hvert medlem ofte blive foretrukket. Indkaldelse gennem et medlemsblad, der udgår til alle medlemmer, kan dog også anvendes.

Det er ikke ualmindeligt, at indkaldelse i større selskaber sker både offentligt og ved meddelelse til hver aktionær, hvis navn og adresse er ledelsen bekendt. Derved sikrer man sig bedst, at flest muligt får underretning om generalforsamlingens afholdelse. Uanset hvilken indkaldelsesmåde vedtægterne foreskriver, kan enhver indehaver af en i aktiebogen noteret navneaktie over for selskabet fremsætte begæring om at modtage skriftlig indkaldelse til generalforsamlinger.

Da anparter i anpartsselskaber skal lyde på navn og ikke kan transporteres til ihændehaveren, apl. § 15, er det for disse selskaber ved apl. § 54 stk. 2 bestemt, at indkaldelse skal ske skriftligt til alle noterede anpartshavere.

I selskaber, hvor arbejdstagerne er repræsenteret i bestyrelsen eller har meddelt, at de ønsker sig repræsenteret, skal der gives samtlige arbejdstagere underretning om indkaldelsen til generalforsamling, jfr. al § 73, stk. 2. Det fremgår nemlig af al § 177, at arbejdstagerne så vidt muligt skal vælge deres repræsentanter til bestyrelsen umiddelbart før den ordinære generalforsamling.

En deltager, der ikke har modtaget behørig indkaldelse, men som ikke desto mindre giver møde, kan ikke påberåbe sig den manglende indkaldelse. Giver han ikke møde, kan generalforsamlingen formentlig kun tilsidesættes som ulovlig, såfremt den manglende indkaldelse har haft betydning for afstemningsresultatet, jfr. al § 81, stk. 3 nr. 3.

III. DAGSORDEN

Enhver indkaldelse til generalforsamling bør indeholde en dagsorden. For selskaber bestemmer loven, at dagsordenen og de forslag, der ønskes fremsat, skal fremlægges på selskabets kontor til eftersyn for aktionærerne senest 8 dage før generalforsamlingen, al § 73, stk. 4, apl. § 54, stk. 4. Dagsordenen skal tillige angives i indkaldelsen, jfr. § 73, stk. 3, apl. § 54, stk. 3.

Ved en dagsorden forstås en systematisk oversigt over de emner, der agtes behandlet på mødet. Den affattes af bestyrelsen.

Dagsordenen er bindende i den forstand, at kun de emner, der er nævnt i dagsordenen, kan sættes under afstemning, eller som loven, jfr. al § 74 og apl. § 55, udtrykker det »afgøres«. Andre emner kan vel berøres, men ikke »afgøres«. En eventuel drøftelse kan derfor kun have en orienterende og foreløbig karakter. Dette gælder også foreninger.

På en ordinær generalforsamling kan der dog altid træffes afgørelse i de spørgsmål, der er obligatoriske punkter på dagsordenen, f. eks. godkendelse af regnskab og valg af revisor, al § 74. Enhver deltager er jo direkte som følge af lovens og vedtægternes regler vidende om disse spørgsmåls behandling.

Ligeledes kan generalforsamlingen uden for dagsordenen beslutte at indkalde en ekstraordinær generalforsamling til behandling af et bestemt angivet emne.

Med samtykke af samtlige deltagere kan et hvilket som helst emne optages i dagsordenen uden varsel, al § 74. Hvis imidlertid ikke alle er til stede, kan dagsordenen ikke gyldigt suppleres på generalforsamlingen. Hvis alle er tilstede, men en enkelt modsætter sig en foreslået udvidelse af dagsordenen, er det en udbredt opfattelse – og også den sikreste

løsning – at forslaget ikke kan behandles. Det gælder i hvert fald, hvis den protesterende begrunder sit standpunkt med, at han ikke har haft den fornødne tid til at forberede sig på sagen eller fremskaffe materiale. Hvis denne begrundelse ikke er holdbar eller slet ikke fremsættes, eller hvis det fremgår af omstændighederne, at protesten har temerær eller endog chikanøs karakter, kan det i en forening vistnok være forsvarligt at lade sagen behandle, men i et aktieselskab må ordlyden i § 74 formentlig være til hinder for en sådan løsning. Det samme må gælde anpartsselskaber, apl. § 55.

Da de fleste dagsordener indeholder punktet »Eventuelt«, rejser det spørgsmål sig, hvad der lovligt kan foretages under dette punkt. Svaret må blive, at der ikke under »Eventuelt« kan træffes beslutning i spørgsmål af nogen betydning for organisationen eller dens deltagere. Derimod kan der herunder fremsættes anmodninger til bestyrelsen om at sætte bestemte emner på dagsordenen for en senere generalforsamling. Er der tvivl om, hvorvidt et emne lovligt kan behandles under »Eventuelt«, har dirigenten afgørelsen.

Nogle mødeledere kan ikke lide ordet »Eventuelt« og udelader det derfor bevidst i indkaldelsen. En sådan foranstaltning har næppe nogen retsvirkning. Lige så lidt som punktets tilstedeværelse på dagsordenen giver mulighed for at træffe nye beslutninger, lige så lidt kan man ved at udelade punktet forhindre mødedeltagerne i umiddelbart før mødets afslutning at begære ordet for at stille spørgsmål eller fremsætte ytringer, herunder forslag om et bestemt emnes optagelse på dagsordenen for næste møde. I stedet for ordet »Eventuelt« kan man bruge en formulering som »Emner til orientering eller drøftelse«.

Om dagsordenen for den ordinære generalforsamling i selskaber bestemmer al 1973 § 69, jfr. apl. § 50, at afgørelse skal træffes om godkendelse af resultatopgørelse og status

(balance), og om anvendelse af overskud eller dækning af tab i henhold til det godkendte regnskab. Derudover henviser loven til vedtægternes bestemmelser. Andre bestemmelser i loven tvinger nemlig den ordinære generalforsamling til at træffe beslutning i andre spørgsmål, f. eks. valg af bestyrelsens medlemmer og valg af revisor.

De fleste organisationer har i vedtægterne mere eller mindre specificeret angivet dagsordenen for den ordinære generalforsamling. Denne dagsorden plejer at omfatte:

1. Beretning om virksomheden i det forløbne år.
2. Fremlæggelse af årsregnskabet til godkendelse.
3. Valg af bestyrelse.
4. Valg af revisorer.
5. Eventuelt.

Derudover kan dagsordenen indeholde forslag om vedtægtsændringer – en af de beslutninger, der kun kan træffes af generalforsamlingen.

Det forekommer undertiden, at dagsordenen indeholder et punkt – ofte det første – der hedder »Godkendelse af dagsordenen«. Det synes at være en manér, der er kommet på mode de senere år, muligvis inspireret af internationale konferencer, hvor man har oplevet, at deltagerne har diskuteret dagsordenens lovlighed i time- eller dagevis.

Efter hævdunden dansk parlamentarisk praksis må det fastholdes, at der ikke er brug for dette punkt, og det er ikke let at se, hvorledes man skal behandle punktet, hvis det giver anledning til debat. Skal dirigenten eller forsamlingen afgøre, om der skal tages hensyn til en eventuel protest mod et punkt på dagsordenen? Og hvad bliver virkningen af, at et punkt udgår? Kan det så tages op på et senere møde – eller aldrig?

Det er klart, at hvis der på dagsordenen er optaget punkter, som enten falder helt uden for forsamlingens kompetence eller som tidligere er endeligt behandlet, kan enhver

deltager protestere imod, at det nu er sat på dagsordenen. En sådan protest fremsættes naturligt i forbindelse med godkendelse af indkaldelsen. Men at give enhver kværlant mulighed for at forhale mødets begyndelse ved at åbne en diskussion om dagsordenens lovlighed eller hensigtsmæssighed er en uting. Det har ingen hjemmel i lovgivning eller praksis, og der må advares imod, at en sådan skik indføres her i landet.

Forekommer punktet, kan dirigenten – hvis han ikke har haft ansvaret for indkaldelsen – meddele, at han ikke agter at diskutere punktet, medmindre der fremsættes sagligt vægtige indsigelser mod lovligheden af et enkelt punkt.

Også andre for selskabet eller foreningen vigtige spørgsmål kan forelægges som selvstændigt punkt på en generalforsamling, selv om det drejer sig om afgørelser, der formelt kan og skal træffes af bestyrelsen. Det kan være klogt af en bestyrelse at forelægge et fundamentalt eller et omstridt problem for aktionærer eller medlemmer, inden man fører en beslutning ud i livet. I sådanne tilfælde, hvor spørgsmålets afgørelse henhører under bestyrelsens kompetence, bør dirigenten dog ikke sætte spørgsmålet til afstemning, men kun give deltagerne adgang til at ytre sig og eventuelt afslutte debatten med en »vejledende afstemning«, der ikke er bindende for bestyrelsen.

At dagsordenen betragtes som bindende, udelukker naturligvis ikke, at der på mødet kan fremsættes ændringsforslag til de i dagsordenen indeholdte hovedforslag. Forudsætningen er blot, at det drejer sig om egentlige ændringsforslag, ikke om et nyt hovedforslag. Om afgrænsningen af disse begreber henvises til fremstillingen i kap. 6, se også ndf. i dette kapitel, pkt. F og G om kontingentfastsættelse og vedtægtsændringer. Hensynet til »dagsordenens ærlighed« kræver, at medlemmerne ikke vildledes af indkaldelsen. De har krav på, at der på mødet kun behandles og afgøres sa-

ger, som har naturlig forbindelse til dagsordenens emnefortegnelse. Men ligesom enhver, der indkaldes – hvad enten han møder eller ikke – må være forberedt på, at et fremsat forslag forkastes, således må han også være forberedt på, at det kan blive ændret.⁵

IV. DAGSORDENENS ENKELTE PUNKTER

A. Beretningen

Det er fast sædvane i selskaber og foreninger, at første punkt på dagsordenen for den ordinære generalforsamling er aflæggelse af beretning om organisationens virksomhed i det forløbne år.

Beretningen aflægges normalt af formanden, men der er intet til hinder for, at han kan overlade hvervet til andre, enten helt eller delvis. I visse større organisationer udsendes der i forvejen en trykt beretning, som formanden kan henviser til, eventuelt uddybe eller kommentere på enkelte punkter. En forhåndsudsendelse kan dog aldrig medføre, at punktet kan udgå af dagsordenen. Det skyldes, at der skal være adgang for deltagerne til at ytre sig til beretningen.

Deltagernes ret til at fremsætte bemærkninger eller stille spørgsmål til beretningen er i mange organisationer et vigtigt led i kommunikationen mellem ledelsen og medlemmerne. Det er derfor af betydning, at dirigenten ofrer den fornødne tid og omhu på dette punkt. Det må anses for dår-

⁵ Et par eksempler fra domspraksis: UfR 1908-846 godkender vedtagelse af en direktørs afskedigelse, skønt indkaldelsen kun havde nævnt suspension. UfR 1942-178 omhandler et tilfælde, hvor et mindretal i bestyrelsen indkaldte til en ekstraordinær generalforsamling med forslag om afsættelse af formanden og bestyrelsens flertal. Resultatet blev imidlertid, at mindretallet blev afsat.

lig mødeledelse, hvis dirigenten – for at takkes bestyrelsen eller undgå kritik af denne – søger at begrænse eller afskære indlæg i tilslutning til beretningen. Navnlig må det anses for dårlig mødeledelse, hvis dirigenten sætter en ære i at afvikle generalforsamlingen på kortest mulig tid. Det fremmer i hvert fald ikke deltagernes interesse for at møde op til generalforsamling.

På den anden side bør dirigenten påse, at indlæggene har naturlig tilknytning til beretningen. Dette betyder dog ikke, at de kun må beskæftige sig med de emner, som er nævnt i beretningen. Tværtimod kan denne have undladt – tilsigtet eller utilsigtet – at komme ind på spørgsmål som interesserer medlemmerne, eller på sager, som ledelsen måske har forsømt. En diskussion omkring årets beretning kan derfor godt omfatte opfordringer til ledelsen om at tage nye sager op næste år.

Den nærmere afgrænsning af, hvad der falder ind under dette punkt må naturligvis veksle meget efter organisationens formål og virkeområde. Vejledende for dirigenten i tvivlstilfælde kan være, om han fornemmer, at de berørte grænsefelter interesserer deltagerne, og om de henhører til eller falder uden for det område, som vedkommende organisation har indflydelse på.

B. Regnskabet

Det årsregnskab, der forelægges en generalforsamling, skal være underskrevet af bestyrelsen og påtegnet af den generalforsamlingsvalgte revisor. For aktieselskaber bestemmer § 96, at det skal underskrives både af bestyrelse og direktion. Mener et bestyrelsesmedlem eller en direktør, at årsregnskabet ikke bør godkendes, eller har han andre indvendinger imod det, som han ønsker at gøre aktionærerne bekendt med, skal det fremgå af en påtegning på regnskabet,

al § 96, stk. 2, ligesom der skal gives en redegørelse herfor i årsberetningen.

For anpartsselskaber siger lovens § 77 ikke noget om, hvem der skal underskrive, men det må være klart, at det skal underskrives af ledelsen, hvad enten denne består af en bestyrelse eller en direktion eller af begge dele.

For foreninger og andre organisationer følger det af sædvane – foruden af mange vedtægter – at regnskabet skal underskrives af bestyrelsen. Også her må der være adgang til at lade en uenighed inden for bestyrelsen komme til udtryk gennem en påtegning på regnskabet.

Hvis et eller flere medlemmer af ledelsen er blevet udskiftet, må det være de medlemmer, der har fungeret i regnskabsåret, der skal underskrive. Har skiftet fundet sted i løbet af regnskabsåret, kan man lade både det fratrådte og det nye medlem underskrive, eventuelt med en bemærkning om deres funktionsperiode. Skyldes skiftet et dødsfald, kan man ikke forlange, at efterfølgeren skal underskrive i den afdødes sted. Men han kan formentlig gøre det, hvis han er villig til at tage ansvaret, navnlig hvis han har været medlem i en betydelig del af regnskabsåret.

Regnskabspunktet kan være opdelt i flere underpunkter. Men selv om der ikke i dagsordenen er angivet nogen opdeling, bør dirigenten være opmærksom på visse naturlige opdelinger. Det vil således være ukorrekt at stemme om godkendelse og decharge under et. Godkendelse af regnskabet vil sige, at deltagerne anerkender, at regnskabet er rigtigt opgjort og aflagt. Decharge vil sige, at generalforsamlingen ikke vil gøre ansvar gældende mod ledelsen i anledning af det fremlagte regnskab og de dispositioner, det registrerer. Hvis forsamlingen kritiserer bestyrelsen for visse tabgivende eller ukorrekte dispositioner, kan den forbeholde sig at kræve erstatning af lederne. Men derfor kan den godt godkende regnskabet, da det jo er rigtigt. Omvendt kan det

tænkes, at man giver decharge, men nægter godkendelse, f. eks. fordi man finder afskrivningerne for store eller for små. I så fald forlanger man regnskabet omgjort, og det skal da godkendes på en senere generalforsamling.

Dirigenten bør derfor altid lade forsamlingen stemme særskilt om godkendelse og decharge.

Som et særligt punkt under regnskabet kan i selskaber nævnes udbetaling af udbytte og tantieme.⁶ Det er bestyrelsen, der foreslår dividendeprocenten, men generalforsamlingen, der har beslutningsmyndigheden, naturligvis inden for lovens grænser. Der må således ikke udbetales udbytte eller tantieme, hvis regnskabet udviser underskud, medmindre der er disponible reserver til rådighed til dette formål, al § 110, apl. § 80. Ej heller må der uddeles højere udbytte end foreslået eller tiltrådt af bestyrelsen, al § 112.

I foreninger skal der ofte tages stilling til kontingentets størrelse i forbindelse med regnskabets aflæggelse. Er kontingentet fastsat i vedtægterne, kan det kun ændres efter reglerne om vedtægtsændringer, se herom under F.

C. Valg af bestyrelse

Det er den helt overvejende regel, at bestyrelsen vælges af generalforsamlingen. Enkelte store foreninger og aktieselskaber har dog indskudt et repræsentantskab mellem generalforsamlingen og bestyrelsen, jfr. al § 59, og i så fald kan bestyrelsen vælges af dette, § 49, stk. 2. Også i banker har man denne ordning. I sparekasser er repræsentantskabet den øverste myndighed, idet man ikke har nogen generalforsamling, bankl. § 11. I anpartsselskaber vælges bestyrelsen, hvis

⁶ Om tantieme og dens beregning henvises til J. Kobbarnagel: *Direktøren*, p. 115 ff.

en sådan skal vælges, af generalforsamlingen, apl. § 32. Repræsentantskab forekommer ikke her.

De fleste organisationers vedtægter foreskriver, at bestyrelsesvalg finder sted hvert år på den ordinære generalforsamling. Genvalg kan finde sted, medmindre andet er bestemt i vedtægterne. Sådanne bestemmelser kan gå ud på, at bestyrelsesmedlemmerne vælges for et vist åremål, f. eks. tre år, og at de afgår efter en turnus, således at kontinuiteten sikres. De kan også gå ud på, at genvalg kun kan ske et vist antal gange, idet man tilstræber en passende fornyelse af ledelsen. Også aldersgrænser kan være fastsat i vedtægterne. Og de burde måske være langt almindeligere, end de er idag.

Også en ekstraordinær generalforsamling kan have bestyrelsesvalg på dagsordenen. Dette kan efter omstændighederne være hovedformålet med afholdelse af en ekstraordinær generalforsamling.

I foreninger er det ikke ualmindeligt, at et eller flere af bestyrelsens medlemmer vælges af andre end medlemmerne. Formålet hermed vil være at sikre kontakten til visse kredse, som foreningen samarbejder med. Som eksempel kan nævnes, at Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse har en bestyrelse på 15 medlemmer, hvoraf kun fem vælges af medlemmerne, medens de øvrige ti udpeges af forskellige erhvervsorganisationer.

I koncessionerede selskaber forekommer det, at det offentlige forbeholder sig at udpege et bestyrelsesmedlem. I banker og sparekasser udpeger handelsministeren et af medlemmerne, bankl. §§ 9 og 13.

I aktie- og anpartsselskaber med over 50 arbejdstagere⁷ er der ret for de ansatte til at vælge to medlemmer til besty-

⁷ Det er yderligere en betingelse, at et selskab gennemsnitligt har haft mindst det nævnte antal de sidste tre år.

relsen samt suppleanter for disse. Vedtægterne kan fastsætte et højere antal. Beslutning om, at de ansatte vil udnytte denne ret, forudsætter ifl. § 177, at mindst halvdelen af arbejdstagerne stemmer herfor. Når denne beslutning er truffet, skal bestyrelsen have meddelelse derom, og det skal anmeldes til aktieselskabsregisteret. Arbejdstagernes valg af medlemmerne skal så vidt muligt afholdes inden selskabets ordinære generalforsamling. Valgret har samtlige arbejdstagere, men valgbare er kun personer, der har været ansat i selskabet det sidste år før valget. Valgene gælder for to år ad gangen. Afstemningen skal være skriftlig og hemmelig. Jfr. iøvrigt nærmere al §§ 49 og 177, apl. §§ 32 og 136 samt handelsministeriets bekendtgørelse nr. 598 af 21. nov. 1973.

Hvor arbejdstagere vælges, er det en forudsætning, at de udgør et mindretal af bestyrelsen. Dennes medlemstal må i så fald være mindst fem.

Bestyrelsens medlemmer skal være myndige. Dette er for selskabernes vedkommende foreskrevet i loven, men det må være et naturligt krav også for andre organisationer, bl. a. fordi bestyrelsen tegner selskabet ved indgåelse af aftaler. I deciderede ungdomsorganisationer må det dog antages, at der kan indvælges mindreårige medlemmer, men det må i så fald være en forudsætning, at i hvert fald et eller flere af de andre medlemmer er myndige.

I selskaber kræves det yderligere, at mindst halvdelen af medlemmerne har bopæl her i landet, medmindre handelsministeren fritager for kravet. »Her i landet« betyder imidlertid inden for fællesmarkedets område.

Tidligere stilledes der flere andre habilitetskrav til bestyrelsesmedlemmer, såsom indfødsret, ustraffethed og rådighed over bo. Men disse krav er nu bortfaldet.

Antallet af bestyrelsesmedlemmer beror på vedtægterne, bortset fra de tilfælde, hvor lovgivningen fastsætter mindretal. Det er mest praktisk og også almindeligt at foreskrive

et ulige tal for at sikre, at beslutninger kan træffes i tilfælde af uenighed. Antallet kan fastsættes med et spillerum, f. eks. 5–7 medlemmer, men i så fald bør man undgå at vælge et lige antal.

I sparekasser skal der være mindst 7 medlemmer, bankl. § 13. I aktieselskaber med mindst 400.000 kr. i aktiekapital er mindstetallet 3, men er der arbejdstagerrepræsentanter, kommer man op på 5. I mindre selskaber kan man nøjes med et eller to bestyrelsesmedlemmer, men vælger man kun ét, skal der vælges en suppleant. I anpartsselskaber er en bestyrelse kun obligatorisk, hvis indskudskapitalen er på 400.000 kr. eller derover, og i så fald skal antallet være mindst 3. Er der arbejdstagerrepræsentanter, skal også anpartsselskabets bestyrelse være på mindst 5 medlemmer.

I selskaber kan en direktør være medlem af bestyrelsen, men han kan ikke være formand for denne, al § 56. Der gøres dog undtagelse for selskaber, som ved lovens ikrafttræden havde en direktør som formand, al § 168.

D. Valg af revisor

Om revision af årsregnskabet indeholdes regler i al §§ 82–95 og apl. §§ 63–76.

Generalforsamlingen skal hvert år vælge en eller flere revisorer, hvis opgave er at revidere årsregnskabet. I aktieselskaber skal mindst en af revisorerne være statsautoriseret eller registreret revisor. I anpartsselskaber kræves det, at revisor skal have den indsigt og erfaring med hensyn til regnskabsvæsen og økonomiske forhold, som er nødvendig under hensyn til art og omfang af selskabets virksomhed. I selskaber, hvis aktier noteres på børsen, skal der være to revisorer, hvoraf den ene skal være statsautoriseret.

Revisor skal være myndig. Han må ikke være ansat i selskabet eller være medlem af dets ledelse. Ej heller må han

være knyttet til medlemmer af ledelsen ved ægteskab, ved plejeforhold eller ved slægts- eller svogerskab i op- eller nedstigende linje eller i sidelinje så nær som søskende. Til revisor i et datterselskab må ikke vælges nogen, som efter fornævnte regler ikke kan være revisor i moderselskabet.

I foreninger kan man ikke stille samme krav. I mangel af lovbestemmelser må det være overladt til vedtægterne at fastlægge nærmere krav, og hvis også sådanne mangler, er generalforsamlingen frit stillet. I større foreninger må det dog være en selvfølge, at man kun vælger personer med fornøden regnskabsmæssig indsigt, men det kan næppe påhvile dirigenten at påse, at den til hvervet foreslåede opfylder denne betingelse.

Revisor kan vælges enten på et bestemt åremål eller på ubestemt tid. I mange organisationer er der valg hvert år, men det er det almindelige, at revisor genvælges, hvis man har været tilfreds med ham, og han ikke ønsker at fratræde.

E. Ændring af vedtægter

Ændring af vedtægterne i en forening eller et selskab kan kun ske på en generalforsamling. Mere alment kan man sige, at en institutions vedtægter kan ændres af samme organ, som i sin tid har vedtaget dem. Går man således uden for selskaber og foreninger til f. eks. selvejende institutioner, der ikke har nogen generalforsamling, er det bestyrelsen, der som institutionens højeste myndighed kan ændre vedtægterne, undertiden dog under forudsætning af en offentlig myndigheds godkendelse.

Til en lovlig generalforsamlings beslutning om vedtægtsændring kræves, at ændringens indhold klart fremgår af dagsordenen. Det hedder her om i al § 73, stk. 3: »Såfremt forslag til vedtægtsændring skal behandles på generalforsamlingen, skal forslaget væsentligste indhold angives i ind-

kaldelsen«. Tilsvarende regel i apl. § 54, stk. 3. Det er altså ikke forslagets fulde ordlyd, der kræves angivet, men kun det væsentligste indhold. Denne modsætnings slutning fremgår yderligere af al § 172, stk. 3, der handler om vedtægtsændringer, hvorved forholdet mellem aktionærene forrykkes. Medens sådanne ændringer iflg. § 79 kun kan gennemføres med samtykke af de aktionærer, hvis stilling forringes, gælder ifølge § 172, at en beslutning om, at selskabets samtykke kræves til overdragelse af aktier, hvortil der er knyttet stemmeret, kan vedtages af en generalforsamling med samme flertal som andre vedtægtsændringer. Men, tilføjes det, indkaldelsen til en sådan generalforsamling skal indeholde den fulde ordlyd af forslaget til vedtægtsændringen, og skal desuden sendes til enhver noteret aktionær. Samme regel gælder for beslutning om, at ingen aktionær kan udøve stemmeret for mere end en bestemt del af den stemmeberettigede aktiekapital.

De her fastlagte principper kan – i mangel af lovhjemmel – overføres på foreningsretten. Vedtægtsændringer kan kun gennemføres, hvis forslagets væsentligste indhold er angivet i indkaldelsen. Og ved særlig betydningsfulde beslutninger bør man kræve den nøjagtige ordlyd anført.⁸

Mere udførlige oplysninger om de afstemningsregler, der skal følges ved beslutning om vedtægtsændringer, gives i kapitel 6. Her skal kun berøres et enkelt punkt, som særlig angår dagsordenen.

Enhver, der indkaldes til en generalforsamling, må være forberedt på, at de fremsatte forslag om vedtægtsændringer

⁸ Det er således ikke tilstrækkeligt, at dagsordenen indeholder et punkt, der hedder »Forslag fra medlemmerne«, og at der fra et medlem fremkommer et forslag om vedtægtsændringer, heller ikke selv om vedtægterne ikke indeholder særlige bestemmelser om vedtægtsændringer, Østre Landsretsdom i UfR 1967, 740 (Dissens).

kan blive mødt med ændringsforslag. Sådanne ændringsforslag kan derfor gyldigt vedtages, for så vidt de holder sig inden for rammerne af hovedforslaget. Derimod kan man ikke erstatte det fremsatte forslag med et helt nyt hovedforslag. Afgrænsningen mellem ændringsforslag og nyt hovedforslag behandles ligeledes i kapitel 6. Her skal det kun belyses med et par eksempler:

Hvis et forslag til stemmeretsbegrænsning går ud på, at ingen aktionær kan udøve stemmeret for mere end en tiendedel af aktiekapitalen, kan et ændringsforslag modificere brøkdelen, f. eks. til en femtedel eller en tyvendedel. Hvis et forslag imidlertid går ud på, at visse aktier, f. eks. aktier erhvervet efter 1. februar ikke skal have stemmeret på den ordinære generalforsamling i april samme år, er der ikke længere tale om et ændringsforslag, men om et nyt hovedforslag, som ikke kan behandles på denne generalforsamling.

Og et eksempel fra foreningslivet: På et medlemsmøde foreligger forslag om anvendelse af en del af det i vedtægterne fastsatte kontingent til henlæggelser til et klubhus. Henlæggelsernes størrelse og løbetid kan debatteres og ændringsforslag stilles. Men et forslag om i stedet at anvende de foreslåede henlæggelser til klubbens ungdomsarbejde, er et nyt hovedforslag, som ikke kan behandles under dette punkt på dagsordenen.

F. Fastsættelse af kontingent

I nogle foreninger bestemmer vedtægterne, at kontingentet fastsættes hvert år på den ordinære generalforsamling. I så fald er det ikke strengt nødvendigt, at der i indkaldelsen specielt er talt om kontingentet. Er det ikke sket, kan dirigenten naturligt placere punktet lige efter regnskabets godkendelse.

Hvis vedtægterne derimod har fastsat kontingentet til et bestemt beløb pr. år, kan tallet kun ændres gennem en vedtægtsændring. Indkaldelsen må derfor omfatte dette punkt på dagsordenen, og hvis kravet om, at forslagets væsentligste indhold skal angives, må det formentlig kræves, at det foreslåede kontingent nævnes som et beløb. En formulering som »Forhøjelse af kontingent« er i hvert fald ikke i overensstemmelse med al's krav, men da den ikke gælder for foreninger, kan man nok diskutere, om formuleringen kan passere.

Et omstridt problem er, om der til en foreslået kontingentforhøjelse af en bestemt størrelse kan stille ændringsforslag om en større forhøjelse. At der kan foreslås og vedtages en lavere forhøjelse har vist aldrig været betvivlet. En forhøjelse rejser spørgsmålet om hensynet til de fraværende, som måske er blevet borte, fordi de fandt den foreslåede forhøjelse rimelig, men som ville være mødt op, hvis de havde kendt ændringsforslaget. Problemet kan vistnok løses, hvis man følger de lige nævnte principper om ændringsforslag og hovedforslag. En forhøjelse, der er noget, men ikke meget større end foreslået, kan opfattes som et ændringsforslag, der ligger inden for rammerne af det fremsatte forslag, medens en forhøjelse, der går langt ud over det foreslåede, kan betragtes som et nyt hovedforslag. Vejledende vil her være den begrundelse, som forslagstillerne fremfører. En beskeden forhøjelse (af forhøjelsen) vil ofte være motiveret med, at foreningens udgifter er steget, måske blot som følge af inflationen. En drastisk forhøjelse vil derimod ofte være begrundet med, at foreningen skal tage nye aktiviteter op, ansætte mere mandskab, flytte til nye lokaler eller på anden måde belaste udgiftssiden. Det er altså ikke så meget beløbs størrelse som formålet med forhøjelsen, der bestemmer, om forslaget kan anses som et ændringsforslag eller et nyt hovedforslag.

Et forslag om nedsættelse af kontingentet til under det nuværende må falde uden for dagsordenen, hvis denne alene nævner forhøjelse af kontingent.

G. Forslag fra deltagerne

Ifl. al § 71 har enhver aktionær ret til at få et bestemt emne behandlet på dagsordenen, såfremt han skriftligt fremsætter krav herom over for bestyrelsen i så god tid, at emnet kan optages på dagsordenen for generalforsamlingen, jfr. også apl. § 52. Da generalforsamlingen tidligst kan indkaldes med 4 ugers varsel, skal aktionærforslag altså blot være fremme inden denne frist.

I foreninger, hvor denne regel ikke gælder, er det i mange vedtægter bestemt, at forslag fra medlemmer skal være bestyrelsen i hænde inden en vis tid forud for generalforsamlingen, f. eks. 8 dage før, selv om generalforsamlinger skal indkaldes med længere varsel. Ofte minder man om fristen i selve indkaldelsen. Spørgsmålet er da, om forslag, der anmeldes rettidigt, lovligt kan behandles på generalforsamlingen, hvis medlemmerne ikke får kendskab til forslagene i forvejen, eller i hvert fald får kendskab med det varsel, der er fastsat for indkaldelsen.

Problemet kan løses ved, at man i indkaldelsen angiver, at forslag fra medlemmerne vil blive fremlagt på foreningens kontor eller blive fremsendt til medlemmerne inden generalforsamlingen, og man kan da i indkaldelsen – eller endnu bedre i vedtægterne – bestemme, at sådanne medlemsforslag anses for at være lovligt indvarslet, når blot medlemmerne får kendskab til dem inden generalforsamlingen – eller eventuelt inden tre dage før.

Hvis sådanne bestemmelser mangler, må dirigenten tage stilling til, om de fremsatte forslag kan behandles og gyldigt vedtages. I selve vedtægtsbestemmelsen om, at der er ad-

gang for medlemmerne til at indsende forslag, som ønskes behandlet på generalforsamlingen, til bestyrelsen inden en nærmere angivet frist, der er for kort til at forslaget kan komme med på den dagsorden, der udsendes sammen med indkaldelsen, ligger utvivlsomt en tilkendegivelse af, at sådanne forslag skal kunne behandles. De fraværende medlemmer må altså være forberedt på, at alle tænkelige forslag kan blive fremsat og gennemført. Den, der frygter noget sådant, kan ved henvendelse til bestyrelsen efter fristens udløb skaffe sig viden om, hvorvidt der er fremsat forslag og da hvilke. Den, der undlader en sådan forsigtighedsforanstaltning, kan ikke bagefter påberåde sig, at han ikke kunne vide, at de pågældende forslag ville blive fremsat og behandlet.

Resultatet må derfor blive, at forslag, der med hjemmel i en vedtægt fremsættes rettidigt over for bestyrelsen, lovligt kan behandles uden hensyn til protester fra tilstedeværende medlemmer, som ikke har kendt forslaget forud, og uden hensyn til fraværende medlemmer, som måtte protestere senere.⁹ Dette gælder dog næppe sådanne væsentlige forslag som f. eks. vedtægtsændringer – heller ikke, selv om vedtægterne ikke indeholder særlige regler herom.¹⁰

V. ADGANG OG YTRINGSRET

Enhver aktionær har adgang til selskabets generalforsamlinger, al § 65, stk. 2. I selskaber, hvis aktier er børsnoterede, skal generalforsamlinger være åbne for pressen.¹¹

Vedtægterne kan fastsætte visse ordensregler for adgang

9 Således også UfR 1944-1053 Ø.

10 UfR 1967-740 Ø (Dissens).

11 Bekendtgørelse om Københavns Fondsbørs nr. 487 af 16. nov. 1972 § 13, nr. 3.

til generalforsamlingen, f. eks. at adgangskort skal afhentes inden en vis frist, dog højst 5 dage før generalforsamlingen.

Det er ved dom¹² fastslået, at en uberettiget adgangsføremening overfor nogle aktionærer ikke gjorde en generalforsamlings beslutning ugyldig, da afvisningen havde været uden indflydelse på afstemningens resultat. Dommen kan formentlig tages som udtryk for et almindeligt gældende princip om, at formelle fejl, der er uden reel betydning, ikke bør bevirke ugyldighed, medmindre den formelle regels tilsidesættelse bevirker, at væsentlige sikkerhedsregler til værn for den enkelte aktionærs ret er tilsidesat.¹³ Dette princip er nu lovfæstet ved al § 81, stk. 3, nr. 3 og apl. § 62 stk. 3, nr. 3.

De mødende aktionærer har ret til at begære og få ordet på generalforsamlingen, al § 65, stk. 2. Derimod tilkommer denne ret ikke personer, der som tilhørere møder på en offentlig generalforsamling.

Retten til at tage ordet under forhandlingerne er ikke betinget af stemmeret.

Aktionærernes ret til på generalforsamlingen at stille og få besvaret spørgsmål er, forsåvidt angår reglernes formulering, undergået væsentlige ændringer fra 1930-loven til den nugældende lov. Al 1930 § 56, stk. 4 udtalte alene, at enhver aktionær har ret til på generalforsamlingen at få oplysning om, hvorvidt og i hvilket omfang selskabets direktører eller bestyrelsesmedlemmer tillige er medlemmer af bestyrelsen i sådanne andre selskaber, der enten konkurrerer med eller står i nærmere forretningsforbindelse med vedkommende selskab. Uanset lovens tavshed antoges det dog, at aktionæ-

12 UfR 1920, s. 10, ØL.

13 Jfr. om retsplejen reglen i retsplejelovens § 413, stk. 2, hvorefter klager over behandlingen ved landsretten, som ... er uden nogen reel betydning ... kan lades ude af betragtning, og Gomard, 1970, p. 323.

terne i almindelighed har krav på de oplysninger, der hører hjemme i en almindelig beretning og på sådanne supplerende oplysninger, der er af betydning for forståelsen og vurderingen af selskabets regnskab og stilling iøvrigt. Således fastslog en højesteretsdom,¹⁴ at bestyrelsen havde været pligtig ved regnskabsaflæggelsen at give nærmere specifikationer med hensyn til visse poster i driftsregnskabet.

I overensstemmelse med de nævnte kriterier er selskabets oplysningspligt fastlagt ved al § 76, jfr. apl. § 57.

Oplysningspligten gælder iflg. § 16, stk. 1 også selskaber inden for samme koncern.¹⁵

Oplysningspligten gælder kun, når det efter bestyrelsens skøn kan ske uden skade for selskabet. Herved tænkes især på selskabets rimelige interesse i at hemmeligholde oplysninger, hvis offentliggørelse vil kunne udnyttes af konkurrenter til skade for selskabet.

Det er i første række bestyrelsen, der må skønne over, hvorvidt en begæret oplysning kan have en uønsket skadevirkning. Afvises begæringen om oplysning, må bestyrelsen formentlig være forpligtet til at sandsynliggøre skadevirkningens eksistens, idet ikke enhver teoretisk betænkelighed bør kunne fritage bestyrelsen for at meddele rimelige oplysninger til selskabets aktionærer. Vægrer bestyrelsen sig ved at meddele oplysninger, kan kravet efter omstændighederne gennemtvinges ved søgsmål.¹⁶

14 UfR 1936, 1033 H.

15 Lovens koncernbegreb er defineret i § 2, der er enslydende med apl. § 2.

16 Jfr. UfR 1936/1033 H.

I betænkning 1964, pag. 153, og betænkning 1969, pag. 116 antages det, at oplysningspligten ikke kan gennemtvinges ved søgsmål, men at aktionæren må anlægge et egentlig omstødelses-søgsmål med påstand om omstødelse af generalforsamlingsbeslutningen. Under denne sag skulle domstolene herefter præ-

Den omstændighed, at spørgsmålet er af en sådan art, at det ikke kan besvares på stedet, fritager ikke for at meddele oplysningen. § 76, stk. 2 bestemmer nemlig, at hvis besvarelsen kræver oplysninger, som ikke er tilgængelige på generalforsamlingen, skal oplysningerne inden 14 dage derefter skriftligt fremlægges hos selskabet for aktionærerne, ligesom de skal tilstilles de aktionærer, der har fremsat begæring herom.

Meget vidtgående undersøgelser, der kan påføre selskabet betydelig ulejlighed eller udgift til revision, kan selskabet ikke være pligtig at foretage på begæring af en enkelt aktionær. Aktionærernes spørgsmålsret omfatter kun selskabets generalforsamlinger. Bestyrelsen er således ikke pligtig til i årets løb at besvare spørgsmål fra aktionærside.

Oplysningspligten indebærer ikke, at aktionærerne har adgang til bestyrelsens forhandlingsprotokol, revisionsprotokollen¹⁷ eller aktiebogen.

I anpartsselskaber er det til aktiebogen svarende begreb, fortegnelsen over anpartshavere, dog på grund af det formodede nære forhold mellem anpartshaverne gjort tilgængelig for disse.

Iøvrigt vil reglerne om aktionærernes adgangs- og ytringsret kunne overføres på anpartsselskaber, for så vidt der i disse afholdes generalforsamling.

De fleste af reglerne vil også være analogisk anvendelige

judicielt tage stilling til oplysningspligten. Denne opfattelse synes umiddelbart ikke at være helt rimelig, idet en aktionær, der vil søge en oplysning fremtvunget, herved nødsages til at anlægge en kostbar og kompliceret omstødelsessag. Det vil også være vanskeligt for aktionærens juridiske rådgiver at vurdere udfaldet af omstødelsessagen, før han kender den oplysning, selskabet vægrer sig ved at meddele.

¹⁷ Revisionsprotokollen må ikke forveksles med den til generalforsamlingen stilede revisionsberetning, se om denne lovens § 91.

på foreninger. Det må være en selvfølge, at ethvert medlem har ret til at møde på generalforsamlingen og begære ordet, ligesom han har ret til at få svar på spørgsmål vedrørende en række af foreningens forhold, der har betydning for medlemmerne. Også her må dog anerkendes en ret for ledelsen til at tilbageholde oplysninger, hvis frigivelse kunne skade foreningen og dens virksomhed.

Som noget særligt for selskaber nævner loven, at en aktionær eller anpartshaver har ret til at møde på generalforsamlingen ved fuldmægtig, ligesom han kan møde sammen med en rådgiver. Det er klart, at fuldmægtigen har ytringsret, men det antages, at også en rådgiver har ret til at tage ordet på aktionærens vegne.¹⁸ Det må dog formentlig være en forudsætning, at aktionæren, som han møder sammen med, i så fald forholder sig tavs. Fuldmagten skal være skriftlig og må ikke gives for længere tid end et år.

Denne regel gælder ikke for foreninger, medmindre vedtægterne måtte indeholde regler herom. Forskellen hænger sammen med, at medlemsskab af en forening i højere grad er et personligt anliggende end deltagelse i et erhvervsdrivende selskab, der først og fremmest er et økonomisk anliggende. Aktier og anparter falder i arv, men medlemskab i en forening kan ikke arves.

VI. DEN KONSTITUERENDE GENERALFORSAMLING

Den konstituerende – eller stiftende – generalforsamling indtager på flere måder en særstilling. At diskutere, om den er ordinær eller ekstraordinær, er nærmest en strid om ord. Der er kun een konstituerende generalforsamling i en organisations liv.

For aktieselskaber har vi ret detaljerede lovbestemmelser

¹⁸ 1969-betænkningen, s. 112.

om, hvad der skal foretages på den konstituerende generalforsamling, herunder om, hvilke dokumenter, der skal foreligge, og hvad de skal indeholde. For anpartsselskaber derimod kræves der ingen konstituerende generalforsamling afholdt, og hvis den alligevel afholdes, er det usikkert, hvilke af al's regler, der kan anvendes analogisk. Hvad endelig foreninger angår, findes der som nævnt ingen generel lov på dette område, men det er uomtvisteligt, at en forenings stiftelse forudsætter en konstituerende generalforsamling, og at dette især er en nødvendighed, hvis foreningen ønskes optaget i forenings-registeret.

Ifølge al § 9 træffes beslutning om selskabets stiftelse på den konstituerende generalforsamling. Normalt vil en sådan blive indkaldt ved henvendelse til samtlige aktietegnere i overensstemmelse med de foreslåede vedtægters regler om indkaldelse til generalforsamling, siger § 9, stk. 2, uden at tilføje noget om, hvorvidt det er reglerne for ordinære eller ekstraordinære generalforsamlinger der skal følges – hvis der skulle være forskel, f. eks. på varslets længde. Undtagelsesvis kan en konstituerende generalforsamling dog afholdes uden forudgående varsel, nemlig hvis alle aktier tegnes på generalforsamlingen, og alle aktietegnere er enige heri.

Ifølge § 9, stk. 3 skal de benyttede tegningslister senest 8 dage før generalforsamlingen fremlægges til eftersyn for aktietegnerne på et i indkaldelsen angivet sted.

På den konstituerende generalforsamling fremlægges stiftelsesoverenskomsten og forslaget til vedtægter samt en opgørelse over stiftelsesudgifterne. Der skal endvidere gives oplysning om det aktiebeløb, der er accepteret af stifterne, aktiernes fordeling på de enkelte aktietegnere, samt det beløb, der er indbetalt på aktierne. Disse oplysninger skal optages i forhandlingsprotokollen, al § 9, stk. 4.

Viser det sig på den konstituerende generalforsamling, at

aktiekapitalen eller det eventuelt fastsatte mindstebeløb ikke er blevet fuldt tegnet og accepteret af stifterne, er spørgsmålet om selskabets stiftelse og dermed aktietegnernes forpligtelser bortfaldet. De indbetalte beløb må tilbagebetales. Omkostningerne ved stiftelsen kan kun fradrages, hvis dette er betinget ved tegningen, jfr. nærmere § 10.

Hvis der foreslås ændring i vedtægterne eller i stiftelsesoverenskomsten, kan selskabet ikke stiftes, før dette spørgsmål er afklaret. Hvis ændringsforslaget er anført i indkaldelsen til generalforsamlingen, behandles det efter lovens og vedtægternes regler for vedtægtsændringer. Dette må gælde, også selv om ændringsforslaget angår vedtægternes bestemmelser om vedtægtsændringer, f. eks. hvis disse er strengere end lovens. Er ændringsforslaget ikke angivet i indkaldelsen, kan det kun vedtages med samtykke af samtlige stiftere og aktietegnere. Det samme gælder forslag om at stifte selskabet med højere kapital end angivet i stiftelsesoverenskomsten, selv om dette måtte være anført i indkaldelsen, samt om andre ændringer i stiftelsesoverenskomsten, § 10, stk. 2.

Om indholdet af stiftelsesoverenskomsten henvises til al §§ 5–6. Om vedtægterne henvises til fremstillingens kapitel 3. Om tegningslisterne henvises til al § 7.

Når de fremlagte dokumenter er gennemgået og godkendt – eventuelt i ændret form – af forsamlingen, træffes der beslutning om, hvorvidt selskabet herefter skal stiftes. Denne beslutning skal vedtages med flertallet af de afgivne stemmer og mindst to tredjedele af den på generalforsamlingen repræsenterede aktiekapital. I modsat fald er spørgsmålet om selskabets stiftelse bortfaldet, siger § 10, stk. 3.

Når beslutning om stiftelse er truffet, foretages der valg af bestyrelse og revisor.

Over forhandlingerne føres en protokol, der underskrives af dirigenten. En udskrift af protokollen skal medfølge ved selskabets anmeldelse til aktieselskabsregisteret.

Et aktieselskab stiftes altså først ved beslutningen på den konstituerende generalforsamling. Et anpartsselskab anses derimod for stiftet ved stiftelsesoverenskomstens underskrift.¹⁹ Denne skal indeholde vedtægterne og desuden en række oplysninger som nærmere angivet i apl. § 5.

En forening kan stiftes ved beslutning herom på et møde mellem stifterne. Hvis der på dette møde foreligger forslag til vedtægter, og hvis disse vedtages – med eller uden ændringer – og hvis der derefter vælges bestyrelse og revisor, må mødet karakteriseres som en konstituerende generalforsamling, uanset om dette udtryk er brugt af deltagerne.

Til beslutning om vedtagelse kræves blot, at der er flertal for det blandt de afgivne stemmer. Men de, der stemmer imod, er naturligvis frit stillet, om de vil tilslutte sig foreningen. Skulle der være flertal imod stiftelsen, kan dette ikke hindre mindretallet i alligevel at danne foreningen. Formelt kan det dog næppe ske på den generalforsamling, der netop har forkastet forslaget. Men mindretallet kan forsamle sig til et nyt møde umiddelbart efter og her enstemmigt beslutte at stifte foreningen.

Til indkaldelsens form og indhold kan der ikke opstilles formelle krav, men det vil være naturligt, at den er ledsaget af forslag til vedtægter, og at den er indkaldt med det varsel, som de foreslåede vedtægter angiver.

Det er vanskeligt at opstille generelle regler for, hvem der skal indkaldes til den stiftende generalforsamling. Ved mange foreninger vil initiativtagerne være frit stillet med hensyn til, hvem de vil indbyde. I andre tilfælde, hvor man ønsker at danne en sammenslutning af en bestemt interesse-

19 Derimod kan et nystiftet selskab ikke optræde som part i retsforhold, før det er registreret. Indgås der kontrakter i tiden mellem stiftelsen og registreringen, hæfter stifterne personligt, al § 12, apl. § 8.

gruppe, f. eks. en personaleforening, må det være et naturligt krav, at indkaldelsen udgår til alle, der kan optages som medlemmer.

Om vedtægternes indhold henvises til kapitel 3. Hvis foreningen skal registreres, kræves det kun, at de angiver foreningens navn og formål. End ikke hjemsted kræves anført. Ej heller bestemmelser om valg af bestyrelse eller andre forhold, der naturligt hører hjemme i et sæt vedtægter.

Registeret kræver imidlertid, at der vælges en bestyrelse på mindst tre mand, som underskriver vedtægterne og anmeldelsesblanketten til foreningsregisteret. Der skal endvidere medfølge en udskrift af forhandlingsprotokollen, hvoraf det fremgår, at der har været afholdt en stiftende generalforsamling, hvor det er blevet besluttet af en flerhed af personer at danne en forening, jfr. lov om Foreningsregisteret nr. 100 af 31. marts 1926 og bkg. nr. 115 af 14. april s. å.

VII. BESLUTNINGENS LOVLIGHED

Det er dirigentens ansvar, at de beslutninger, der træffes på en generalforsamling er lovlige. At en beslutning er lovlig, vil sige, at den er bindende for organisationen og dermed bindende for alle dens medlemmer, også for dem, der har stemt imod eller som slet ikke har stemt.

I det foregående er omtalt nogle af de punkter, som har betydning for lovligheden: Indkaldelsen til generalforsamlingen, dagsordenens formulering etc. Flere vil blive behandlet i det følgende, herunder især afstemningsreglerne, som ikke mindst på selskabsområdet er vanskelige, fordi lovgivningen opstiller en række præceptive bestemmelser om kvalificeret majoritet og quorum som led i reglerne om mindretalsbeskyttelse. Herom henvises til fremstillingen i kapitel 6.

Vi har imidlertid i selskabslovgivningen nogle generelle

bestemmelser om lovligheden af generalforsamlingsbeslutninger. De findes i al § 81 og apl. § 62. Da reglerne er identiske, citeres i det følgende kun al.

§ 81 fastslår indledningsvis, at søgsmål i anledning af en generalforsamlingsbeslutning, som ikke er blevet til på lovlig måde eller er stridende mod denne lov eller selskabets vedtægter, kan anlægges af en aktionær eller et medlem af bestyrelsen eller af en direktør.

Der fastslås her nogle almene regler, som også har gyldighed på foreningsområdet.

For det første, at spørgsmålet om en beslutnings lovlighed kan indbringes for domstolene. Hvis retten kommer til det resultat, at beslutningen ikke er lovlig, betyder det, at beslutningen ikke er bindende for organisationen eller dens medlemmer.

Dernæst, at en sådan retssag kan anlægges såvel af den enkelte deltager – aktionær, anpartshaver eller medlem – som af ledelsens enkelte medlemmer.

Endvidere siger bestemmelsen noget om, hvad det er for omstændigheder, som kan medføre en beslutnings ugyldighed. Det kan være forhold i forbindelse med selve tilblivelsen af beslutningen, eller det kan skyldes beslutningens indhold, f. eks. at den strider mod en lov eller mod organisationens vedtægter.

Ugyldighed på grund af tilblivelsen kan skyldes mangelfuld indkaldelse, f. eks. for kort varsel, ufuldstændig dagsorden, forkert afstemningsprocedure o. s. v.

Ugyldighed på grund af indholdet vil naturligvis altid foreligge, hvis beslutningen strider mod bestemmelser i lovgivningen. Når § 81 udtrykkelig nævner »denne Lov«, er det fordi aktieselskabsloven indeholder en række regler som ikke kan tilsidesættes ved generalforsamlingsbeslutning, f. eks. § 67, hvorefter enhver aktie skal give stemmeret, eller § 80, hvorefter generalforsamlingen ikke må træffe beslut-

ninger, som åbenbart er egnet til at skaffe visse aktionærer en utilbørlig fordel på andre aktionærers bekostning. Men det er klart, at også alle andre love skal respekteres. Det er endvidere en selvfølge, at organisationens egne vedtægter skal respekteres, medmindre det netop drejer sig om en beslutning om ændring af vedtægterne. I næste kapitel gøres der nærmere rede for vedtægterne og deres betydning for bl. a. generalforsamlingsbeslutninger.

§ 81, stk. 2 bestemmer, at en retssag til anfægtelse af en generalforsamlings beslutning skal være anlagt inden tre måneder efter beslutningen. Ellers anses beslutningen for gyldig. Reglen må opfattes som en forældelsesregel. Der er en frist på tre måneder, og hvis retssag ikke anlægges inden den tid, kan sag ikke senere rejses. Hvilket indebærer, at bestyrelsen må føre den trufne beslutning ud i livet, f. eks. gennemføre den ulovligt vedtagne kontingentforhøjelse.

Tre måneders reglen kan ikke uden videre gælde uden for selskabsområdet. For foreninger kan man imidlertid opstille en regel om, at sag må anlægges inden en rimelig frist. Dennes længde vil normalt ikke kunne sættes til mere end et par måneder, og tre måneder vil derfor også på dette område normalt være grænsen. Men det kan ikke udelukkes, at det i det enkelte tilfælde vil være urimeligt at vente så længe som tre måneder, og undtagelsesvis vil også det omvendte kunne gøre sig gældende, således at et sagsanlæg, der følger lidt mere end tre måneder efter, kan blive anerkendt som rettidigt. Under alle omstændigheder må man – i mangel af lovbestemmelser – opstille det krav, at sagsanlæg bør ske uden unødigt opsættelse, men under hensyn til at et sådant skridt altid vil kræve et vist mål af forberedelse og overvejelse, hvortil der må afsættes en rimelig tid.

Al's tre måneders frist kan for øvrigt fraviges i særlige tilfælde. Ifølge § 81, stk. 3, nr. 4, står adgangen til sagsanlæg åben i indtil to år, hvis aktionæren har haft en rimelig grund

til ikke at overholde tre måneders fristen, og hvis retten i øvrigt finder, at en overholdelse af fristen ville føre til åbenbar ubillighed.

At § 81, stk. 2 kun er en forældelsesregel fremgår klart af bestemmelserne i stk. 3. En lovstridig beslutning kan naturligvis ikke blive lovmedholdelig, fordi ingen protesterer imod den. Og de præceptive bestemmelser til værn for mindretallet kan heller ikke sættes ud af kraft ad denne vej.

§ 81, stk. 3 nævner tre tilfælde, hvor stk. 2 ikke finder anvendelse, d. v. s. hvor tre måneders fristen ikke gælder, og hvor beslutningen ikke bliver gyldig efter fristens udløb:

- 1) når beslutningen ikke lovligt kunne tages selv med samtlige aktionærs samtykke. Som eksempel kan nævnes udbetaling af udbytte i strid med reglerne i §§ 109 ff. Selv en enstemmig beslutning herom ville ikke fritage aktionærerne for tilbagebetaling efter § 113.
- 2) når der ifølge al eller vedtægterne kræves samtykke til beslutningen af alle eller visse aktionærer, og sådant samtykke ikke er givet. § 79 opregner adskillige beslutninger af denne type.
- 3) hvis indkaldelse til generalforsamlingen slet ikke er sket, eller hvis der er sket en væsentlig tilsidesættelse af reglerne for indkaldelse.²⁰ Af sidste led fremgår, at en uvæsentlig tilsidesættelse ikke har samme virkning. Men selv den uvæsentlige tilsidesættelse kan give aktionæren ret til

20 Ifølge den kommenterede udgave af aktieselskabsloven kan fejl ved indkaldelsen være så grove, at beslutninger på generalforsamlingen bliver ugyldige, selv om klagefristen er udløbet. Forfatterne nævner som eksempel på sådanne »nullitetstilfælde«, at indkaldelsen ikke er sket offentligt, skønt dette er foreskrevet i loven eller selskabets vedtægter, eller at indkaldelse ikke har fundet sted i rette tid eller til noterede aktionærer, såfremt dette er påbudt i vedtægterne. Se også Gomard, 1970, p. 323.

at anfægte beslutningen ved et sagsanlæg. Om han så vil få medhold, er et andet spørgsmål.

Om retsvirkningen af et sagsanlæg efter § 81 siger stk. 4, at generalforsamlingsbeslutningen kan kendes ugyldig eller ændres ved dom. Ændring kan dog kun komme på tale, hvis der er nedlagt påstand herom, og hvis retten er i stand til at fastslå, hvilket indhold beslutningen rettelig skulle have haft.

Al § 81, stk. 4 er udtryk for almene retsgrundsætninger og den må derfor kunne anvendes analogisk også på beslutninger i foreninger. Dette er da også flere gange fastslået i domspraksis.²¹

Specielt om eksklusion af medlemmer kan der opstilles den almindelige regel, at de medlemmer der er tale om at udelukke, har krav på at blive indkaldt til generalforsamlingen og forsvare sig.²²

21 Meyer, 1950, p. 61.

22 U 1928-616 Ø, U 1939-628 Ø. Flere ældre domme er citeret hos Meyer, 1950, p. 61.

Kapitel 3

Vedtægterne

I. BEGREBET

Vedtægterne for et selskab eller en forening er et sæt bestemmelser til regulering af det indbyrdes forhold mellem deltagerne.

Vedtægterne kaldes undertiden – navnlig i ældre organisationer – love eller statutter. Også andre betegnelser kan forekomme. Udtrykket vedtægter må dog foretrækkes, fordi det angiver, at bestemmelserne er blevet til gennem en vedtagelse blandt deltagerne, se herom ndf. under II. Udtrykket »love« bør helst forbeholdes de af folketinget vedtagne retsregler.

Vedtægterne udgør et retsgrundlag for organisationens eksistens. Det regulerer ikke blot forholdet mellem deltagerne, men har også i visse relationer betydning for forholdet til tredjemand, f. eks. gennem tegningsreglerne, formålsangivelsen etc.

Tilvejebringelse af vedtægter er en betingelse, hvis organisationen ønskes optaget i et offentligt register. Dette gælder både selskaber og foreninger. Derimod kan man ikke fastholde, at en forening ikke kan eksistere uden skriftligt nedfældede vedtægter. Der findes enkelte store og kendte foreninger, som har eksisteret i mange år uden skriftlige vedtægter, f. eks. Juridisk Forening i København. Når dette kan gå, skyldes det formentlig, at medlemmerne og navnlig ledelsen alle er jurister, som ved, hvad der i givet fald skulle have stået i vedtægterne, og som derfor handler som om foreningen havde et sæt vedtægter. Man afholder f. eks. årlig

generalforsamling, der indkaldes med passende varsel, og hvor man aflægger beretning og regnskab, vælger bestyrelse og revisor etc.

II. TILBLIVELSE

Ved stiftelse af et aktieselskab skal der i forbindelse med stiftelsesoverenskomsten udarbejdes udkast til vedtægter for selskabet, al § 3. Disse skal forelægges på den konstituerende generalforsamling, hvor de – med eventuelle ændringer – skal vedtages af de tilstedeværende. Det må antages, at denne vedtagelse kan ske med simpelt flertal blandt de afgivne stemmer, medens der til beslutningen om selve stiftelsen tillige kræves tilslutning fra to tredjedele af den på generalforsamlingen repræsenterede aktiekapital.

De således vedtagne vedtægter kan derefter kun ændres på en senere generalforsamling under iagttagelse af de for vedtægtsændringer gældende regler, se herom kap. 2, IV E, og kap. 6, III.

Også for anpartsselskaber skal der udarbejdes vedtægter, hvortil et udkast skal indeholdes i stiftelsesoverenskomsten. Men i modsætning til aktieselskaber er det ikke nødvendigt at afholde konstituerende generalforsamling. Det følger heraf, at vedtægterne kan vedtages af stifterne, samtidig med at de underskriver stiftelsesoverenskomsten. Vedtagelsen må kunne ske med simpelt flertal blandt stifterne.

Ved stiftelse af en forening må initiativtagerne udarbejde udkast til vedtægter, som må medfølge ved indkaldelse til den konstituerende generalforsamling, hvor de forelægges til vedtagelse. Der kan her stilles ændringsforslag, og hvis der i vedtægtsudkastet er særlige regler for ændring af vedtægterne, bør disse iagttages også ved den første behandling. Dette stemmer med princippet i al § 10, og føles i øvrigt

naturligt. I mangel af sådanne regler kan ændringer vedtages med simpelt flertal. Når eventuelle ændringsforslag er færdigbehandlet, stilles det samlede udkast til afstemning, og det kan da vedtages med simpelt flertal, medmindre der i selve udkastet måtte være bestemt andet.

At lade vedtægterne vedtage med simpelt flertal volder i hvert fald ingen betænkelighed i de foreninger, hvor tilslutning er en frivillig sag. Anderledes stiller det sig i tilfælde, hvor medlemskabet er obligatorisk, f. eks. i en grundejerforening, hvor medlemspligten fremgår af en tinglyst servitut. Det ville her være fristende at forlange enstemmighed, men da dette i mange tilfælde ville gøre vedtagelsen umulig, må et sådant krav opgives. Ej heller er der i mangel af lov-hjemmel nogen hjemmel til at kræve en kvalificeret majoritet, og der er herefter ingen anden udvej end at anerkende simpelt flertal som tilstrækkeligt. I eksemplet med grundejerforeningen er dette da også mindre betænkeligt, fordi der ikke kan opstå nævneværdig uenighed om så principale spørgsmål som foreningens formål eller omfanget af dens virksomhed. Diskussionen kan i de allerfleste tilfælde kun komme til at dreje sig om perifere detaljer.

Imellem de frivillige og de tvungne foreninger ligger der imidlertid en stor gruppe, hvor medlemskab kan være en faktisk nødvendighed for at udøve visse funktioner eller deltage i en vis aktivitet. Det vigtigste eksempel er de faglige organisationer, hvor medlemskabet kan være betingelsen for udøvelse af et erhverv. Men også i andre tilfælde kan en person have stærkt behov for at blive medlem af en forening, det være sig for at drive en bestemt sport eller for at deltage i en kulturel aktivitet.

I en gruppe for sig ligger foreninger, hvor en bestemt persongruppe er fødte medlemmer. Det må antages, at en sådan forening ikke kan dannes uden frivillig tilslutning af alle fødte medlemmer, og dette indebærer at vedtægterne

ved stiftelsen må vedtages enstemmigt. De, der stemmer imod, kan næppe tvinges ind i foreningen, og de må i hvert fald kunne nægte at betale kontingent.

Undtagelse herfra kan dog gøres ved lov. Som eksempel kan nævnes, at samtlige advokater i Danmark er medlemmer af advokatsamfundet med hjemmel i retsplejelovens § 139. Ifølge samme lovs § 147 kan vedtægterne for advokatsamfundet behandles og vedtages på et almindeligt medlemsmøde og vedtages med simpelt flertal. Men derefter skal de rigtignok forelægges for dronningen, som enten stadfæster dem eller nægter dem stadfæstelse.

III. INDHOLD

For aktie- og anpartsselskaber indeholder lovgivningen udførlige regler om, hvad vedtægterne skal indeholde, og disse forskrifters overholdelse kontrolleres af aktieselskabsregisteret ved anmeldelsen af selskabet. Der kan herom henvises til al § 4 og apl. § 4, og reglerne skal ikke omtales nærmere her.

For foreninger har vi ingen lovregler, og netop derfor kan det være påkrævet at give en kort oversigt over, hvad et sæt vedtægter bør indeholde.

Vedtægterne må naturligt begynde med at angive foreningens navn og dens formål. Disse to oplysninger kræves da også, hvis foreningen ønskes optaget i foreningsregisteret. Det vil tillige være naturligt i denne forbindelse at angive foreningens hjemsted. Hermed menes det sted, hvor foreningens hovedsæde befinder sig, og hvortil breve til foreningen kan sendes.

Vedtægterne må dernæst angive, hvem der kan optages som medlemmer af foreningen, herunder om særlige betingelser skal være opfyldt. I visse foreninger kan der være

behov for at optage juniormedlemmer, som forbereder sig til men endnu ikke opfylder medlemsbetingelserne. I andre foreninger kan der sondres mellem passive og aktive eller mellem ordinære og ekstraordinære medlemmer. Endelig kan der fastsættes særlige regler om udnævnelse af æresmedlemmer.

Vedtægterne bør endvidere rumme bestemmelser om foreningens organer. Om den årlige generalforsamling kan man fastsætte tid og sted for dens afholdelse, indkaldelsesvarsel, dagsorden, regler for medlemsforslag m.v. Om ekstraordinære generalforsamlinger kan der fastsættes regler om, hvem der kan begære dem indkaldt, og med hvilket varsel de kan indkaldes.

Om bestyrelsen bør vedtægterne fastsætte dens størrelse – eventuelt med et spillcrum – og medlemmernes funktionstid. Det bestemmes normalt, at bestyrelsen selv fordeler funktionerne imellem sig, idet den vælger en formand, en sekretær og en kasserer. Men det kan også bestemmes i vedtægterne, at generalforsamlingen vælger foreningens formand, som så tillige er formand for bestyrelsen.

Nogle vedtægter indeholder regler om eksklusion af medlemmer, herunder om betingelserne for, at det kan ske, og hvilket stemmetal der udkræves. I mangel af sådanne regler må det antages, at eksklusion kan vedtages på en generalforsamling, hvor dette punkt er nævnt i dagsordenen, og at beslutningen kun kræver simpelt flertal.

Om kontingentet kan det som tidligere nævnt enten være bestemt, at det fastsættes hvert år på den ordinære generalforsamling, eller kontingentets størrelse kan være angivet i vedtægterne. Her kan også fastsættes regler om, hvad kontingentet må anvendes til, herunder også at afholdelse af visse udgifter ikke må ske uden tilslutning fra en generalforsamling.

Det er vigtigt at fastsætte regler om ændring af vedtæg-

terne, især hvis man ønsker at gøre dette vanskeligt. I mangel af bestemmelser kan enhver vedtægtsændring gennemføres med simpelt flertal. Undertiden fastsætter man, at ændring af foreningens formål kræver kvalificeret majoritet eller endog et quorum¹, medens andre ændringer kan vedtages med simpel stemmeflerhed. Om ændring af vedtægterne i selskaber, se under IV.

Vedtægterne bør også indeholde regler om, hvorledes der kan træffes beslutning om foreningens opløsning, samt om hvorledes der i så fald skal forholdes med foreningens formue. Om opløsningen finder man ofte vidtløftige bestemmelser, som det kan være vanskeligt at overholde. Der må advares imod at kræve, at opløsning kun kan besluttet med tilslutning fra et stort antal medlemmer, idet det kan være umuligt at sammenkalde det forlangte antal på et tidspunkt, hvor interessen for foreningen er svag. Vil man endelig sikre sig et quorum, bør man tilføje, at hvis der ikke på den første generalforsamling møder tilstrækkelig mange til, at gyldig beslutning kan træffes, skal beslutningen kunne træffes på en derefter indkaldt generalforsamling med simpelt flertal blandt de fremmødte.

Om foreningens formue bestemmes ofte, at den i tilfælde af opløsning skal tilfalde en nærmere angiven institution, hvis formål er beslægtet med foreningens. Savnes bestemmelser herom, må det tilkomme den sidste generalforsamling at beslutte, hvad der skal ske med formuen. Det er herunder lovligt at bestemme, at den skal deles mellem samtlige medlemmer med lige store andele til hver. Derimod er det næppe lovligt at vedtage, at formuen skal deles mellem dem, der

1 At der kræves quorum vil sige, at der til en gyldig beslutning kræves, at et vist antal medlemmer eller en vis brøkdel af samtlige medlemmer skal være til stede og deltage i afstemningen, se nærmere i kap. 6, I, B. 3.

giver møde på den sidste generalforsamling, medmindre det drejer sig om ganske ubetydelige beløb.

IV. VEDTÆGTSÆNDRING I SELSKABER

Som lige nævnt kan man i foreninger frit bestemme i vedtægterne, hvilke regler der skal gælde for ændring af vedtægterne.

Derimod er man ikke frit stillet i aktie- og anpartsselskaber. 1973-lovene har fastsat et antal bestemmelser om den majoritet, der kræves til en beslutning om selskabets vedtægter.

Hovedreglen ifølge al § 79 og apl. § 59 er, at en beslutning om ændring af selskabets vedtægter kun er gyldig, såfremt den er tiltrådt af mindst to tredjedele såvel af de afgivne stemmer som af den på generalforsamlingen repræsenterede aktiekapital. Fra denne hovedregel gøres dog adskillige undtagelser.

Der er for det første nogle beslutninger, der kun kan gennemføres med tilslutning af samtlige aktionærer. Det gælder ifølge al § 79, jfr. apl. § 60:

vedtægtsændringer, hvorved aktionærernes ret til udbytte eller til udlodning af selskabets midler i øvrigt formindskes til fordel for andre end aktionærerne,

ændringer, hvorved aktionærernes forpligtelser over for selskabet forøges, og

bestemmelser, hvorved aktiernes (anparternes) omsættelighed begrænses, eller hvorefter deltagerne forpligtes til at lade deres aktier (anparter) indløse uden for tilfælde af selskabets opløsning.

Dernæst er der visse vedtægtsændringer, der kræver en højere majoritet end de ovennævnte to tredjedele, som er hovedreglen. Det gælder:

ifølge al § 79, stk. 2, og apl. § 60 stk. 2, beslutning om vedtægtsændring, hvorved aktionærernes ret til udbytte eller til udlodning af selskabets midler formindskes – uden dog at falde ind under paragraffens første stykke. Hertil kræves mere end tre fjerdedele af den på generalforsamlingen repræsenterede kapital;

ifølge al § 79 beslutning om vedtægtsændring, der forrykker det indbyrdes retsforhold mellem aktionærerne. En sådan beslutning kræver nemlig tilslutning fra samtlige de aktionærer, hvis retsstilling forringes. Hvis der findes flere aktieklasser i selskabet, kan en vedtægtsændring, der medfører en forskydning af retsforholdet mellem disse, dog gennemføres, såfremt den tiltrædes af aktionærer, der ejer mere end ni tiendedele af den på generalforsamlingen repræsenterede del af den aktiekasse, hvis retsstilling forringes, og mere end halvdelen af denne aktiekasse.

En tilsvarende regel findes ikke i apl. Tværtimod kræves der ifølge apl. § 60, stk. 3, enstemmighed til at gennemføre beslutninger af denne art.

Ifølge al § 172, stk. 1, kan det med fire femtedeles majoritet besluttes, at overdragelse af stemmeberettigede aktier kræver bestyrelsens samtykke, og med samme flertal kan det besluttes, at ingen aktionær kan udøve stemmeret for mere end en nærmere fastsat del af den stemmeberettigede aktiekapital. Denne regel gælder ikke for anpartsselskaber.

Dernæst er der visse vedtægtsændringer, som kan gennemføres med en lavere majoritet end hovedreglen forudsætter. Det drejer sig om sådanne ændringer, som er nødvendige for at bringe et bestående selskabs vedtægter i overensstemmelse med 1973-lovens krav. Dette skulle strengt taget være gennemført i alle selskaber, men da det er almindelig kendt, at en del selskaber ikke har bragt deres vedtægter i orden, kan reglen endnu en tid være af interesse. Den går ud på, at ændringer, der ikke opnår den i § 78 forudsatte majoritet,

dog skal anses som gennemført, såfremt der ikke på generalforsamlingen afgives så mange stemmer imod ændringerne, som ville kræves til en beslutning om selskabets opløsning, al § 164, stk. 2. Denne regel kan ifølge sagens natur ikke få betydning for anpartsselskaber.

Hvis der derimod er tale om at omdanne et bestående aktieselskab til et anpartsselskab – og dette vil være nødvendigt for alle de selskaber, der ikke vil bringe deres aktiekapital op på 100.000 kr. – skal en beslutning herom træffes med samme flertal, som ifølge hovedreglen kræves til vedtægtsændringer.

Endelig er der visse »konsekvensændringer« af mere formel art, som er en følge af gyldigt vedtagne ændringer i selskabets kapitalforhold. Disse kan ifølge al § 78, apl. § 59 gennemføres af bestyrelsen. Som et praktisk eksempel kan nævnes, at hvis generalforsamlingen har vedtaget at forhøje aktiekapitalen, kan bestyrelsen på egen hånd ændre den paragraf i vedtægterne, der fastsætter kapitalens størrelse.

Kapitel 4

Dirigenten

I. HVEM LEDER MØDET?

A. Begrebet mødeleder

Ordet dirigent bruges i denne bog som synonym for mødeleder, hvad enten det drejer sig om et stort eller et lille møde. Men i praksis bruger man især ordet dirigent om den valgte leder af forhandlingerne på generalforsamlinger og andre større møder med mange deltagere. De fleste af reglerne om dirigentens kompetence og ansvar gælder imidlertid også de møder i bestyrelser, udvalg og kommissioner, som ledes af formanden. Den væsentligste forskel er, at dirigenten vælges af forsamlingen, medens formanden for en bestyrelse eller et udvalg er født mødeleder.

Selv om formanden vælges af medlemmerne af vedkommende organ, er han alligevel født mødeleder, allerede fordi formandens hovedfunktion er at lede møderne. Man kan derfor vanskeligt tænke sig en funktionsdeling, hvor formanden ikke leder møderne, bortset fra de tilfælde, hvor han er fraværende, og hvor mødet derfor må ledes af næstformanden eller en anden stedfortræder.

B. Valg af dirigent

Enhver generalforsamling – eller andet større møde – må begynde med at vælge en dirigent. Ofte fremgår det af vedtægterne, at dagsordenens første punkt er dirigentvalg, i andre tilfælde sættes dette punkt øverst på dagsordenen

uden udtrykkelig hjemmel. Men hvad enten det er nævnt i dagsordenen eller ej, må det uvægerlig blive første punkt.

For selskabers vedkommende fremgår det udtrykkelig af loven, at generalforsamlingen skal ledes af en dirigent, og at han skal vælges af deltagerne, medmindre vedtægterne bestemmer andet, al § 75, apl. § 56. Men samme regel må gælde for foreninger.

Vedtægterne kan som anført bestemme noget andet, f. eks. at generalforsamlingen ledes af bestyrelsens formand eller af organisationens juridiske konsulent. Det er dog sjældent at finde sådanne bestemmelser i vedtægterne. Valget bliver derfor det overvejende almindelige.

Valghandlingen ledes af formanden, der efter at have budt velkommen, foreslår valg af dirigent. Det hører til god tone, at formanden på dette tidspunkt udtrykker sig kort og undlader at fremføre andre betragtninger end, hvad der hører med til åbning af mødet. Dog kan det forekomme, at han f. eks. udtaler nogle mindeord over en afdød, fordi han ønsker dette overstået, inden forhandlingerne begynder. Han kan også give en kort oplysning af praktisk art, f. eks. om mødets tidsmæssige afvikling eller lignende.

Formanden kan enten selv foreslå en dirigent eller udbede sig forslag fra forsamlingen. Ofte er den foreslåede dirigent på bestyrelsens anmodning kommet til stede for at påtage sig hvervet, men dette kan ikke være bindende for forsamlingen. Den har lov at forkaste forslaget og vælge en anden.

Hvis der kun foreslås eet navn, erklæres han for valgt, og der er da ikke brug for nogen afstemning. Nogle mener, at forsamlingen kan kræve afstemning også i dette tilfælde,¹

1 Krenchel, 1954, p. 38, der henviser til en Hof- og Stadsretsdom i UfR 1917-899. Denne dom kan imidlertid ikke tages til indtægt for Krenchels standpunkt. Dommen handler om et tilfælde, hvor der skulle vælges et medlem til et aktieselskabs kontrolkomite.

men dette kan ikke være rigtigt. Dels er der ikke noget at stemme om, da der ikke foreligger nogen uenighed, dels risikerer man, at den foreslåede ikke opnår flertal, og man står da uden dirigent og måske også uden yderligere forslag. Den, der vil kræve afstemning, må derfor fremsætte et alternativt forslag, og i modsat fald må kravet om afstemning afvises.

Hvis der forekommer to forslag, afholdes der straks en afstemning, og den, der får flest stemmer, erklæres for valgt. Denne afstemning vil normalt foregå ved håndsoprækning, idet det på dette tidspunkt er vigtigt at komme i gang med forhandlingerne og ikke spille tid på vidtløftige afstemninger.

Fremkommer der mere end to forslag, anses den for valgt, som får flest stemmer, selv om han ikke opnår over halvdelen. Dette er det eneste tilfælde, hvor det – uden særskilt hjemmel – antages, at relativt flertal er tilstrækkeligt til et personvalg. Grunden er den, at dirigentvalget ikke er så vigtigt som f. eks. valg til bestyrelsen, allerede fordi dirigenten optræder direkte over for forsamlingen og til enhver tid kan afsættes af denne. Yderligere kan anføres, at formanden måske ikke behersker den afstemningsteknik, som en mere avanceret valgmetode ville kræve, og endelig som oven for anført, at det gælder om at komme i gang med forhandlingerne. Disse argumenter taler alle for at aner-

Der blev kun forelået eet navn, og dirigenten foranstaltede derefter skriftlig afstemning, der gav et flertal af nej-stemmer. Herefter erklærede dirigenten den foreslåede for valgt, idet han fortolkede nej-stemmerne som udtryk for en misbilligelse af valget. Retten godkendte ikke denne udlægning, men erklærede, at der ingen var valgt. – Dette resultat er klart rigtigt. Hvis dirigenten begår den fejl at lade afstemning foretage, må han respektere dens udfald. Han burde derefter have opfordret forsamlingen til at fremkomme med et nyt forslag.

kende det relative flertal som en forsvarlig afgørelsesmåde ved valg af dirigent.

Ifølge al § 75 kan dirigenten vælges blandt eller uden for aktionærernes kreds. Det samme gælder i foreninger, medmindre vedtægterne bestemmer andet. Det er ret almindeligt, at man til dirigent foretrækker en person, som ikke er personlig deltager i vedkommende organisation. Det kan være en fordel, at han er upartisk, men den vigtigste grund er nok den, at man i mange tilfælde foretrækker den professionelle dirigent, d.v.s. en person, som er vant til at lede møder, og som har erfaring i afstemningsteknik. I aktieselskaber benyttes hyppigt selskabets juridiske konsulent.

En eventuel afstemning ved dirigentvalget må følge de normale regler for optælling af stemmer. I foreninger vil det således være det almindelige, at ethvert medlem har en stemme. I aktieselskaber er det derimod det normale, at der stemmes efter aktiebesiddelse. I andelsselskaber og brugsforeninger følger man de fleste steder foreningsreglen. (En virksomhed som Andelsbanken, der indtil 1975 var organiseret som et andelsselskab, fulgte den gamle andels-tanke og gav stemmeret »efter hoveder, ikke efter hoveder«). Der er ingen grund til at fravige de almindelige afstemningsregler ved dirigentvalget.²

Hvis stemmerne står lige mellem to kandidater, er det forsvarligt at lade foretage omvalg. Står stemmerne stadig lige, må der trækkes lod mellem kandidaterne.

Hvis dirigenten er valgt af forsamlingen, kan den til enhver tid afsætte ham. Hvis forsamlingen ytrer utilfredshed med eller mistillid til dirigentens ledelse af mødet eller til

2 Krenchel mener, p. 40, at det er sædvanligt, at afstemningen sker ved håndsoprækning, således at de tilstedeværende har hver en stemme. Han tilføjer dog, at et krav om afstemning efter aktiebesiddelse næppe kan afvises.

de afgørelser, han træffer, eller hvis der ligefrem stilles forslag om ny dirigent, skal dirigenten straks stille sit mandat til rådighed og lade forsamlingen afgøre – gennem en afstemning – om der ønskes en anden dirigent. Denne afstemning kan han lede selv, da han jo er i funktion, indtil en ny dirigent er valgt; men han kan også bede formanden om at lede afstemningen.

Viser afstemningen, at ønsket om dirigentskifte ikke har flertal, fortsætter dirigenten sit hverv. I modsat fald udbeder han – eller formanden – sig forslag til en anden dirigent, og der forholdes da på samme måde som ved det første dirigentvalg.

C. Dirigentens egenskaber

I litteraturen om mødeledelse er det almindeligt at finde nogle almindelige bemærkninger om kravene til dirigentens personlige egenskaber. Krenchel³ siger således, at man bør vælge »en mand, der i pågældende kreds nyder anseelse for dygtighed og upartiskhed, hurtighed i opfattelsen og klarhed i tanke og tale, selvbeherskelse og formsans . . .«. Heckscher⁴ understreger betydningen af, at dirigenten ser og hører godt, og at han optræder med ro og selvbeherskelse.

Medens nogle af disse krav næsten er selvfølgelig, nærmer andre sig ønsketænkningen og kan ikke ventes opfyldt af alle dirigenter. Mindre kan også gøre det.

Der er imidlertid visse krav, man kan stille til enhver dirigent. Et af dem er, at han møder vel forberedt. Hertil hører, at han har sat sig ind i organisationens vedtægter eller forretningsorden, så han er klar over, om de indeholder regler, som afviger fra det normale, f. eks. vedrørende af-

3 Krenchel, 1954, p. 42.

4 Heckscher, 1893, p. 15.

stemning, dagsorden eller andet. Ligeledes kan dirigenten ofte have nytte af at gennemlæse referater af tidligere møder. Han bør studere dagsordenen omhyggeligt og ved forudgående samtale med formand eller sekretær søge orientering om, hvilke problemer der måtte skjule sig under de korte overskrifter, herunder om der kan ventes indsigelser fra mødedeltagerne på et eller andet punkt. Dirigenten skal ganske vist ikke møde med forudfattede meninger om, hvorledes han vil løse eventuelle tvivlsspørgsmål; men det vil være en støtte for ham, hvis han har haft tid til at gennemtænke problemerne inden mødet. En samtale med bestyrelse eller forretningsudvalg kort før generalforsamlingen vil ofte være nyttig. Kan der ventes at opstå juridiske problemer, bør han, hvis han selv er jurist, undersøge litteratur og domspraksis. Er han ikke jurist, kan han måske søge sagkyndig bistand i tide.

Man kan til enhver dirigent stille kravet om en passende tålmodighed – ikke for stor og ikke for ringe. Han må påhøre alle talere i ro og give enhver fornøden tid til at formulere sig. Men han bør ikke tolerere unødigt langstrakt tale eller talrige gentagelser, så lidt som væsentlige afvigelser fra emnet. Hans tålmodighed bør ikke være større end gennemsnittet af tilhørernes. Der er også et hensyn til de andre talere, som venter på at få ordet. En begrænset tålmodighed er også på sin plads over for talere, der begærer ordet ustandselig. Nogle tror, at de bør svare, hver gang en anden har talt. Her kan det være en god regel at lade alle indtegnede talere få ordet, inden man giver en tidligere taler ordet igen. Drejer det sig om et mindre møde i en bestyrelse eller et udvalg, kan det være rimeligt, at man lader alle ytre sig én gang, inden nogen får ordet for anden gang. Men sådanne regler skal ikke følges undtagelsesfrit. Undertiden kan det være praktisk at lade en tidligere taler få ordet for

en ganske kort bemærkning, f. eks. for at rette en misforståelse eller give en oplysning, som kan forkorte debatten.

II. HVERVET SOM DIRIGENT

A. Dirigentens kompetence

Til dirigentens ansvar for mødets afvikling og beslutningernes gyldighed svarer en ret betydelig kompetence. En række spørgsmål er henlagt til dirigentens afgørelse, og disse spørgsmål skal han løse på egen hånd, på stedet og uden mulighed for at søge råd hos andre. Navnlig bør han ikke indlade sig i diskussion med salen om spørgsmål, der hører under hans myndighed, endsige henskyde sådanne spørgsmål til afstemning. En ulovlig beslutning bliver ikke lovlig, fordi den er godkendt af en majoritet i salen. Derimod kan den blive lovlig, hvis alle er til stede og samtykker.

Der er navnlig to emneområder, hvor dirigenten er højeste autoritet; det er med hensyn til dagsordenen og afstemningerne.

Det er dirigentens pligt at følge dagsordenen og påse, at alle af dagsordenen omfattede spørgsmål bliver behandlet, og at der ikke behandles noget, som ikke er på dagsordenen. To spørgsmål kan her opstå.

Det ene er, om dirigenten kan bytte om på dagsordenens punkter. I mange tilfælde er rækkefølgen ret vilkårlig, og det kan derfor ikke være forkert at ændre den, hvis praktiske hensyn taler derfor og ingen har noget imod det. En praktisk grund kan være, at en deltager er nødt til at forlade mødet, før det er forbi, og at han gerne vil deltage i behandlingen af det sidste punkt. Eller et medlem kan på forhånd have meddelt, at han ikke kan møde til tiden, hvorfor han

beder om, at første punkt må blive placeret senere i rækken. Hvis rækkefølgen er vilkårlig, taler intet imod at imødekomme sådanne ønsker. Anderledes, hvis der er en indbyrdes sammenhæng mellem forslagene, der begrundet en bestemt rækkefølge.

Det kan også forekomme, at dagsordenen ønskes ændret, netop fordi der er en sammenhæng mellem punkterne, der ikke fremgår af rækkefølgen, fordi den, der har udarbejdet dagsordenen, ikke har været opmærksom på denne sammenhæng. I visse tilfælde kan denne sammenhæng være så indlysende, at det kan være naturligt at behandle to punkter under ét. Dirigenten kan da tillade, at talerne ytrer sig om begge punkter. Men de afgøres hver for sig; og måske i omvendt orden, hvis det forekommer mest logisk. Undertiden vil denne logik først åbenbare sig under forhandlingerne, og dirigenten kan da tillade sambehandling under diskussionen og derefter dekretere, at afstemningen sker i en anden rækkefølge end dagsordenens.

Sammenfattende kan man sige, at mindre væsentlige ændringer af rækkefølgen kan tillades, hvis ingen protesterer. Væsentlige ændringer, der skyldes den indbyrdes forbindelse mellem forslagene, må dirigenten kunne gennemføre, også selv om der skulle blive protesteret fra salen. Dette gælder dog ikke, hvis rækkefølgen har den betydning, at det forslag, der behandles først – eller sidst – har størst udsigt til at vinde. I så fald kan dirigenten næppe ændre rækkefølgen, hvis nogen protesterer.

Det andet problem vedrørende dagsordenen er, om dirigenten kan udvide den efter forslag fra en mødedeltager. Her må hovedreglen være, at dette kun kan lade sig gøre, hvis alle er tilstede og alle samtykker.⁵

Med hensyn til afstemninger henvises til fremstillingen i

5 Se herom kap. 2, III.

kapitel 6. På dette sted skal kun gøres nogle bemærkninger vedrørende dirigentens kompetence.

Afstemninger ledes af dirigenten. Han må påse, at lovens og vedtægternes afstemningsregler nøje overholdes og må navnlig vogte sig for at lade spørgsmål, der kræver kvalificeret majoritet, vedtage ved simpelt flertal, eller kræve kvalificeret flertal, hvor det ikke er hjemlet. Opstår der tvivl om, hvilke afstemningsregler der gælder, eller om der kan stemmes om et givet spørgsmål, er det dirigenten, der har afgørelsen, og han kan ikke sætte dette under afstemning. Den forsigtige dirigent kan vel sikre sig forsamlingens tilslutning til sin afgørelse, men en sådan tilslutning kan ikke gøre en afstemning lovlig, som i øvrigt er ulovlig.

Ved sin bedømmelse af en afstemnings lovlighed kan dirigenten tage i betragtning, hvad der vil ske, hvis hans afgørelse viser sig urigtig. Gennemfører han en tvivlsom afstemning, og forslaget vedtages, risikerer han, at der senere fremsættes protest, og at beslutningen ved dom bliver kendt ugyldig. Nægter han at fremme afstemningen, vil virkningen ofte blive, at der må indkaldes ny generalforsamling. En afvejelse af disse muligheder vil ofte føre dirigenten til at se bort fra mangler af rent formel karakter, hvis der ikke er grund til at frygte indsigelser. Men han bør være yderst varsom med at tilsidesætte reglerne, hvis dette kan medføre resultater af reel og praktisk rækkevidde.

Hvis der fremsættes ændringsforslag, er det dirigentens opgave at drage omsorg for, at de redigeres i en sådan form, at de egner sig til at sættes under afstemning. Han behøver dog ikke selv at redigere forslaget, idet han kan begære sig ændringsforslaget forelagt skriftligt. Men han bør gennemse formuleringen og påse, at den er tilstrækkelig tydelig. Inden der skrives til afstemning, må han sikre sig, at forsamlingen er ganske klar over, hvad den stemmer om.⁶

⁶ Se herom nærmere i kap. 6.

Dirigenten skal ligeledes afgøre – på grundlag af vedtægterne – om afstemningen skal være skriftlig, og han må i bekræftende fald påse, at der sker uddeling og indsamling af stemmesedler.

Ved optælling af stemmer kan han sikre sig bistand fra forsamlingen, f. eks. ved at udpege en eller to hjælpere, der medvirker ved indsamling af stemmesedler og optælling af stemmer. Han må dog selv kontrollere resultatet, idet han alene har ansvaret for dets rigtighed. Hvilken afstemningsmetode der skal bringes i anvendelse i de enkelte tilfælde kan der næppe siges noget generelt om. Selskabets vedtægter udtaler sig som oftest ikke herom, men nøjes med at slå fast, hvilket afstemningsresultat der skal foreligge. Metoden vil således hyppigt afhænge af sædvanen i det pågældende selskab, og dirigenten bør derfor, såfremt der kan være tvivl om afstemningsmetoden, undersøge, hvorledes man i selskabet tidligere har båret sig ad.

Efter foretagen afstemning bekendtgør han resultatet og konstaterer, om det stillede forslag er vedtaget eller forkastet.

Til dirigentens kompetence hører dernæst, at han som leder af forhandlingerne skal påse, at disse foregår i ro og orden, og at lovens og vedtægternes bestemmelser overholdes. Han giver normalt talerne ordet i den rækkefølge, de melder sig. Undtagelsesvis kan der dog være hjemmel til, at bestemte personer kan få ordet uden for talerrækken. I folketinget har således ministre denne ret. I nogle organisationer har formanden samme ret.

Dirigenten skal ligeledes påse, at talerne overholder de i vedkommende organisation sædvanlige parlamentariske former. Han kan påtale utilbørlige udtryk eller bemærkninger, der overskrider ytringsfrihedens grænser. Om fornødent kan han kalde en taler til orden og – som sidste udvej – fratage ham ordet, hvis han trods gentagne henstillinger fører usøm-

melig tale eller fjerner sig for langt fra emnet. Hvis der er fastsat begrænsninger i taletiden, må han kræve disse overholdt, og han kan fratage en taler ordet, hvis han overskrider tiden. Også uden direkte fastsatte begrænsninger kan dirigenten opfordre en taler til at fatte sig i korthed og om fornødent fastsætte en frist for talens afslutning. Når et emne har været behandlet længe, kan det være praktisk at give talere, der påny melder sig, ordet »for en kort bemærkning«. Han kan også dekretere, at han nu anser emnet for udtømt, og at ikke flere vil blive indtegnet. De, der er indtegnet på dette tidspunkt, kan han dog næppe nægte ordet.

Undertiden er retten til at begære en forhandling afsluttet eller »lukket« ifølge vedtægter eller forretningsordenen henlagt til forsamlingen.⁷ Det kan være bestemt, at spørgsmålet om afslutning skal sættes under afstemning, når nogen stiller forslag herom. En sådan regel skal dirigenten respektere.

Det er gammel parlamentarisk sædvane, at en taler ikke må læse op fra talerstolen, hvad andre har skrevet, uden først at have indhentet dirigentens samtykke. Glemmer en taler denne formforskrift, kan dirigenten afbryde ham og meddele sin tilladelse, uden at den er begæret. Men han kan naturligvis også lade forglemmelsen passere, hvis den er uvæsentlig eller citatet meget kort.

På generalforsamlinger og lignende større møder bør dirigenten normalt afholde sig fra at deltage personligt i debatten. Gør han det, sætter han let sin upartiskhed over styr. Han bør dog ikke være afskåret fra at besvare et spørgsmål eller give en kort oplysning om et faktisk forhold. Hvis dirigenten imidlertid finder det påkrævet selv at afgive et indlæg i debatten, bør han bede formanden – med forsamlingens tilslutning – om at overtage dirigenthvervet så længe.

7 Således standardforretningsordenen for de kollegiale organer ved Handelshøjskolen i København, § 6, stk. 4-5.

I bestyrelser og udvalg, hvor formanden er født mødeleder, ligger sagen anderledes. Her kan han ikke holde sig passivt tilbage, men skal ofte selv forelægge sagerne og argumentere for fremsatte forslag. Kombinationen mødeleder og hovedtaler giver ofte en sådan formand en betydelig indflydelse.

B. Dirigentens opgaver

Så snart dirigenten er valgt, overtager han talerstolen og takker for valget. Han kan eventuelt udbede sig forsamlingens bistand til, at forhandlingerne må forløbe i ro og orden, eller på anden måde udtrykke ønsket om et godt resultat af mødet. Denne indledning bør være ganske kort.

Hans første opgave er derefter at konstatere generalforsamlingens lovlige indvarsling. Han refererer kort vedtægternes bestemmelse om varslets længde, fremlægger et eksemplar af indkaldelsen, det være sig et nummer af det blad, hvori indkaldelsen har været offentliggjort, eller en kopi af det brev, hvormed indkaldelsen er udsendt til deltagere. For en sikkerheds skyld spørger han, om nogen af de tilstedeværende har noget at indvende mod indkaldelsens lovlighed. Er dette ikke tilfældet, konstaterer han, at generalforsamlingen er lovligt indkaldt.

Skulle der blive protesteret, må han påhøre klagen og tage stilling til dens rimelighed. Finder han den ubegrundet, må han afvise den på stedet, og denne afgørelse er inappellabel. Den kan ikke sættes under afstemning. Den klagende har da ingen anden rekurs end senere at gå til domstolene for at få generalforsamlingen kendt ulovlig og dens beslutninger ugyldige.

Finder han protesten berettiget, må han drage den ubønhørlige konsekvens heraf og meddele forsamlingen, at gene-

ralforsamlingen ikke kan gennemføres. Han hæver derefter mødet.

Finder han afgørelsen tvivlsom, f. eks. fordi den kræver et nærmere studium af vedtægterne eller af formen for indkaldelsen eller af medlemsfortegnelsens nøjagtighed, kan han suspendere generalforsamlingen nogle få minutter, medens han undersøger sagen. Han må imidlertid hurtigt træffe sin beslutning og meddele forsamlingen den. Er der begået fejl fra bestyrelsens side, kan han give formanden ordet for at beklage det skete, men han må fastholde, at mødet må udsættes.

I denne forbindelse kan der være grund til at erindre om et forhold, som også kan få betydning for dirigentens holdning i andre spørgsmål. Dirigenten er valgt af forsamlingen og er derfor dennes tillidsmand. Selv om han måtte være foreslået af bestyrelsen, er han ikke bestyrelsens repræsentant, og det kan ikke være hans opgave specielt at varetage bestyrelsens interesser. Er der begået fejl fra bestyrelsens side, f. eks. ved indkaldelse eller ved regnskabet's opgørelse, er det ikke dirigentens opgave at dække over sådanne fejl. Det er heller ikke hans opgave at søge at undgå kritik af bestyrelsen eller at holde ubehagelige kværulanter nede. Både hensynet til de fremmødte deltagere og ikke mindst hensynet til dem, der ikke er til stede, kræver at dirigenten opfatter sig som alle aktionærernes eller medlemmernes tillidsmand. Hvis det medfører, at han ikke bliver foreslået af bestyrelsen næste gang, er det prisen, han må betale for professionel redelighed.

Når mødets lovlige indkaldelse er konstateret, går dirigenten straks over til næste punkt på dagsordenen. Hvis dette er aflæggelse af beretning, giver han ordet til formanden. Når denne slutter, spørger han, om nogen ønsker ordet til beretningen. Det kan her være på sin plads – over for

en lidt passiv forsamling – at opfordre alle, der måtte have spørgsmål til bestyrelsen eller supplerende ytringer, at fremkomme med dem nu, så bestyrelsen kan få lejlighed til at svare. Melder mange sig, bør formanden ikke have ordet for at svare, før alle har talt. Går indtegningen trent, kan det være rimeligt at lade formanden besvare hvert indlæg for sig. Dette punkt slutter normalt med, at forsamlingen tager beretningen til efterretning. En egentlig godkendelse kræves ikke, med mindre det er hjemlet i vedtægterne.

På samme måde forholdes med hensyn til punktet regnskabsaflæggelse. Normalt er det foreningens kasserer eller aktieselskabets direktør – eventuelt regnskabsdirektøren – der aflægger regnskabet. Derefter er der adgang til at stille spørgsmål, kritisere eller foreslå ændringer. Forhandlingerne slutter med regnskabets godkendelse – eller ikke godkendelse – samt spørgsmålet om decharge, se herom kap. 2, IV, B. Afstemning om godkendelse og decharge kan bortfalde, hvis der ikke er fremført kritik. Dirigenten kan da nøjes med at konstatere, at der synes at være enighed om at godkende regnskabet og give decharge. Hvis nogen protesterer, må der foranstaltes afstemning.

Med hensyn til valg af bestyrelse og revisor, vil der ofte være tale om genvalg. Er der ingen modforslag, kan dirigenten erklære de hidtidige personer valgt uden afstemning. Er der tale om udskiftning, og der kun er ét forslag, er afstemning ligeledes overflødig. Er der flere forslag, skal afstemning afholdes.

Hvis der foreligger andre forslag, det være sig fra bestyrelsens eller deltagernes side, skal dirigenten først give forslagsstilleren ordet for at forelægge sit forslag. Derefter sættes det under debat, og hvis der er divergerende meninger, slutes der med en afstemning.

Alle afstemninger ledes af dirigenten, som har pligt til at påse, at afstemningstemaet er klart formuleret, så alle ved,

hvad de stemmer om. Dirigenten leder stemmeoptællingen, eventuelt med udpegede hjælpere, og bekendtgør resultatet.

For hvert af punkterne på dagsordenen – hvad enten de afgøres ved afstemning eller ej – skal dirigenten kort rekapitulere, hvad der er vedtaget, og sørge for, at referenten får det noteret til brug for forhandlingsprotokollen. Denne vil som regel først kunne udformes mere detaljeret efter mødet, og det påhviler da dirigenten at kontrollere, at referatet er korrekt. Han underskriver protokollen og indestår for referatets rigtighed.

Når forhandlingerne er tilendebragt, og dirigenten har konstateret, at ikke flere ønsker ordet, skal generalforsamlingen hæves. Dette gøres mest korrekt af formanden, ikke af dirigenten. Det er derfor dirigentens opgave på dette tidspunkt at give formanden ordet for en afsluttende bemærkning, idet han erklærer dagsordenen for udtømt.

Formanden plejer at takke mødedeltagerne for deres bidrag og slutter med en tak til dirigenten for god mødeledelse.

Kapitel 5

Møder i mindre organer

I. AFGRÆNSNING

I det foregående er hovedvægten lagt på generalforsamlinger og lignende større møder, der ledes af en valgt dirigent.

I dette kapitel skal peges på nogle forhold, som er karakteristiske for møder i mindre organer, hvor formanden er født mødeleder.

Det skal dog bemærkes, at flertallet af de regler, der redigøres for i denne bog, er fælles for al mødevirksomhed.

Det, der sigtes til i dette kapitel, er møder i bestyrelser – det være sig i selskaber eller foreninger – i udvalg og kommissioner, i nævn og råd, i de styrende organer inden for den højere uddannelse, og mange mindre organer med en fast, ret fåtallig medlemskreds. Den kan enten være valgt af et overordnet organ, således som det er tilfældet med en bestyrelse, der er valgt af generalforsamlingen, eller den kan være udpeget af en offentlig myndighed med en bestemt opgave af midlertidig eller permanent karakter. I første fald vil organet (bestyrelsen) være underordnet de direktiver eller retningslinier, som det overordnede organ måtte have afstukket. I sidste fald vil organet ofte have en meget selvstændig kompetence inden for rammerne af det kommissorium, som hvervet omfatter.

Nogle organer er udpeget med henblik på løsning af en bestemt, afgrænset opgave, f. eks. forberedelse af en ny lov.¹ I så fald vil der foreligge et kommissorium, der nærmere

¹ Om denne type møder handler især N. Chr. Bitch's bog: *Udvalgsteknik og mødeledelse*. 1970.

fastlægger udvalgets opgave. Denne er løst, når udvalget har afgivet en rapport, en indstilling eller en betænkning med forslag til sagens afgørelse eller problemets løsning. Derimod har et sådant udvalg ingen indflydelse på, hvorvidt eller hvordan løsningen føres ud i livet.

Andre organer har en mere permanent karakter. Det gælder især bestyrelser og andre forvaltningsorganer. De skal nødvendigvis være der, så længe den organisation, de administrerer, eksisterer. Medlemsbestanden kan veksle, men selve organet kan ikke opløses, før organisationen opløses.

I visse tilfælde vil et organ, hvis det da ikke har ganske få medlemmer, have brug for at nedsætte underudvalg til løsning af bestemte opgaver. De kan være af midlertidig karakter, f. eks. når man nedsætter et arbejdsudvalg til at løse et afgrænset problem – eller et festudvalg til at forberede et jubilæum. Et sådant ad hoc udvalg kan være valgt blandt det nedsættende udvalgs egne medlemmer eller sammensat af personer udefra, eller det kan være en blanding af begge grupper. Udvalget kan også være af permanent karakter, således når et større organ nedsætter et forretningsudvalg til at behandle løbende sager af rutinepræget karakter og til at forberede møderne i hovedorganet. Sådanne udvalg har udtrykkelig lovhjemmel i styrelsesloven, der foreskriver forretningsudvalg for konsistorium og for fakultetsrådene. De er også ret almindelige i større bestyrelser, som det kan være vanskeligt at samle med så stor hyppighed, som dagligdagens afgørelser kræver. Sådanne udvalg har dog aldrig større kompetence end hovedorganet har givet dem, og det er den almindelige opfattelse, at de kun kan træffe endelig afgørelse i rutinesager.

II. ORGANETS SAMMENSÆTNING

A. Medlemstal

I udtryk som bestyrelse, udvalg etc. ligger der rent sprogligt en forventning om, at der må være en flerhed af medlemmer. Ikke én person og heller ikke to, men flere, d.v.s. mindst tre. Denne forudsætning har da også indtil 1973 været opretholdt i vor aktieselskabslovgivning, hvor der skulle være mindst tre aktionærer og mindst tre medlemmer i bestyrelsen. Som tidligere omtalt, er dette dogme imidlertid blevet brudt i den nye lov, der ikke blot tillader aktie- og anpartsselskaber med kun én deltager, men også i visse tilfælde tillader, at bestyrelsen kun består af ét eller to medlemmer, al § 49. I så fald skal der dog vælges en suppleant. I de selskaber, hvor der skal vælges medarbejderrepræsentanter, kommer man op på et minimumstal af 5 medlemmer, fordi der skal være flere repræsentanter for aktionærerne end for medarbejderne. I anpartsselskaber, hvor bestyrelsen i visse tilfælde helt kan undværes, hvis der blot er en direktion, kan bestyrelsen ligeledes bestå af én eller to personer (plus en suppleant) apl. § 31.

I foreninger stilles der i loven intet krav til bestyrelsens størrelse, men forenings-registeret kræver ved foreningens optagelse i registeret, at begæringen herom er underskrevet af en bestyrelse på tre medlemmer. Hvis man senere ned sætter antallet, blander registeret sig ikke heri.

Et ganske andet spørgsmål er, hvor stort organet bør være. Svaret afhænger af en række praktiske forhold. Undertiden skal forskellige interesser være repræsenteret, og disses antal og indbyrdes styrkeforhold kan da blive bestemmende. I andre tilfælde er en bestemt sagkundskab – eller indsigt i forskellige emner – nødvendig for løsningen af en opgave.

Er man frit stillet, vil de fleste nok være enige om, at et

lille udvalg er det mest effektive. Dog må det være stort nok til at kunne fordele opgaverne imellem sig. Det vil normalt betyde, at man må vælge et tal mellem 3 og 9, begge inklusive, med præference for tallene 5-7.

Det er vist en udbredt opfattelse, at tallet helst skal være ulige. Dette er også rigtigt, hvis det drejer sig om organer, der skal træffe beslutninger, selv om enighed ikke kan opnås. Men det kan ikke nægtes, at der er noget utilfredsstillende ved at gennemføre en vigtig beslutning med tre stemmer mod to. De to stemmer kan sagligt eller fagligt have større vægt end de tre. Men nogen mulighed for at veje stemmerne efter kvalitet eller sagskundskab er der normalt ikke. Den gode mødeleder vil i sådanne situationer gå meget langt for at tilvejebringe en enighed, eventuelt ved at arbejde for et kompromis. Og et sådant opnås somme tider lettere, hvis stemmerne står lige.

I organer, som ikke skal træffe egentlige beslutninger, men fremsætte forslag eller afgive indstilling, er det underordnet, om medlemstallet er lige eller ulige. Det vil nemlig her være det rigtigste – d.v.s. det mest oplysende – at lade det mindretal, som ikke kan tilslutte sig flertallets opfattelse, afgive en mindretalsindstilling med begrundelse.

I styrelsesloven er der flere steder givet forskrifter om organernes sammensætning. Om studienævnene gælder ifølge § 12, at de skal bestå af lige mange lærere og studerende, og at det samlede antal ikke må overstige 12. For det centrale studienævn (nogle steder kaldet fakultetsstudienævnet) fastsættes antallet dog af konsistorium. Konsistorium og fakultetsråd skal have mellem 8 og 32 medlemmer, § 18. Heraf er nogle fødte medlemmer, i konsistorium således rektor, prorektor og dekanerne. De øvrige vælges efter regler, der bl. a. sikrer en bestemt forholdsmæssig repræsentation af lærere, studerende og teknisk-administrativt personale (kaldet TAP). På nogle institutioner, d.v.s. dem,

hvor antallet af TAP'ere udgør mindst halvdelen af antallet af lærere, er forholdstallet 4-2-2, d.v.s. at der for hver 4 lærere skal være 2 studerende og 2 TAP'ere. Totaltallet bliver altså altid et lige tal. På de øvrige institutioner, hvor TAP'ernes antal udgør mindre end halvdelen af lærerantallet, er fordelingsnøglen 4-2-1, d.v.s. at der for hver 4 lærere skal være 2 studerende og 1 TAP'er. Her kan totaltallet blive ulige, f. eks. 21. Om institutrådene siger § 18, at det består af samtlige heltidsbeskæftigede lærere og videnskabelige medarbejdere samt repræsentanter for TAP'erne og for de studerende, som henhører under instituttets undervisningsområde. Antallet af disse studerende og TAP'ere fastsættes i statuttten. Det fremgår ikke af loven, om TAP'erne i institutrådet skal være ansat ved instituttet, men det er vistnok praksis de fleste steder.

B. Valg af medlemmer

I selskaber og foreninger vælges bestyrelsen af generalforsamlingen. I selvejende institutioner må det fremgå af fundatsen, dels hvorledes den første bestyrelse sammensættes, dels hvorledes den senere fornyes.

I offentlige organer, såsom amtsråd, byråd og sogneråd sker valget som bekendt gennem offentlige valg efter politiske kriterier.

I kommissioner og udvalg med ad hoc opgaver udpeges medlemmerne ofte af vedkommende minister, som regel under hensyn til passende repræsentation af de implicerede interesser og den nødvendige sagkundskab.

Om de personlige betingelser for valget henvises til fremstillingen i kap. 2, afsnit IV C, der omhandler generalforsamlingens valg af bestyrelsesmedlemmer. Om andre organer kan der ikke opstilles almindelige regler.

Medlemmerne af de kollektive organer på de højere ud-

dannelsesinstitutioner vælges efter regler, der er fastsat i en særlig valgbekendtgørelse, nr. 577 af 9. november 1973. Om de personlige betingelser gælder generelt, at de opstillede skal tilhøre den valggruppe, som de efter valget skal repræsentere. Ifl. bekendtgørelsens § 4 er enhver, der har stemmeret inden for en gruppe, også valgbar inden for denne. Der er nærmere regler i § 3 om deltidsbeskæftigede lærere og TAP'ere.² Ifl. § 4, stk. 2, kan ingen have stemmeret og dermed valgbarhed i mere end én gruppe. Det forekommer i praksis, at en studerende er ansat som kontordame, eller at en fuldmægtig underviser som timelærer, eller at ældre studerende underviser deres yngre kammerater. Sådanne personer skal efter nærmere regler anmelde til udvalget, hvilken gruppe de ønsker sig henregnet til.

Medens det er almindeligt i aktieselskaber at vælge et eller flere bestyrelsesmedlemmer, der ikke er aktionærer, er det i foreninger ikke normalt at vælge personer uden for medlemskredsen. Det kan dog have hjemmel i vedtægterne. Uden særskilt hjemmel må det vistnok antages, at medlemskab er en betingelse for valg.

C. Suppleanter

Valg af suppleanter eller stedfortrædere forudsætter særlig hjemmel i lov, vedtægter eller andet retsgrundlag.

Ifølge loven om Københavns Fondsbørs (nr. 220 af 7. juni 1972) skal der udnævnes en stedfortræder såvel for formanden som for hver af de øvrige medlemmer. Hvis et medlem er forhindret i at møde, underretter han sin stedfortræder,

² Deltidsbeskæftigede lærere, kaldet undervisningsassistenter eller timelærere, skal, for at have stemmeret, have en arbejdsforpligtelse på mindst 100 timer pr. semester. Deltidsbeskæftigede TAP'ere skal have en ugentlig arbejdstid på mindst 15 timer.

som møder i hans sted. Derved sikrer man sig, at bestyrelsen altid er beslutningsdygtig.

De nye love om aktie- og anpartsselskaber forudsætter – i modsætning til 1930-loven – flere steder valg af suppleanter. Hvis man i et aktieselskab benytter sig af retten til at lade bestyrelsen bestå af under tre medlemmer, skal der vælges mindst én suppleant, al § 49. Reglen gælder dog ikke for anpartsselskaber, der ganske vist også kan have en bestyrelse på ét eller to medlemmer, men som også kan undvære en bestyrelse, jfr. de nærmere regler i apl. § 31. Suppleanter er dernæst foreskrevet – både i aktie- og anpartsselskaber – for de af medarbejderne valgte bestyrelsesmedlemmer, jfr. al § 49, stk. 2, og apl. § 32, der foreskriver en suppleant for hver af de to valgte. Derudover kan det i vedtægterne bestemmes, at der skal vælges suppleanter, men er intet foreskrevet, må det antages, at suppleanter ikke kan vælges.

Om suppleanternes funktion siger al § 57, at har et medlem af bestyrelsen forfald, og er der valgt en suppleant, skal der gives denne adgang til at træde i medlemmets sted, så længe forfaldet varer. Dette må betyde, at suppleanten kan tilkaldes – eller indfinde sig – også til et enkelt møde, og ikke blot hvis medlemmer får varigt eller langvarigt forfald.

Af interesse er også bestemmelsen i al § 50, stk. 2, der handler om, hvad der sker, hvis et bestyrelsesmedlem udtræder før valgperiodens udløb, og der ikke er nogen suppleant. I så fald skal der foretages valg af et nyt medlem for den resterende del af perioden. Hermed afskaffes reglen i den gamle lov, hvorefter bestyrelsen i et sådant tilfælde midlertidigt kunne supplere sig selv for resten af perioden, hvis det var nødvendigt for at forhindre, at antallet kom ned under det foreskrevne minimum. Kommentaren til al § 49 udtaler, at det på grund af denne lovændring må anbefales, at der i vedtægterne hjemles valg af suppleant.³

Suppleanten kan vælges enten som stedfortræder for en bestemt person eller alle medlemmer af bestyrelsen. Suppleanterne for medarbejderrepræsentanterne kan dog naturligvis substituere disse.⁴ Men har man i en bestyrelse tre medlemmer plus en suppleant, må det i mangel af anden vedtagelse være meningen, at han skal kunne træde i stedet for enhver af de tre medlemmer.

Ifølge al § 155 skal valg af suppleanter anmeldes til aktieselskabs-registeret. Derimod er det ikke nødvendigt at anmelde, at suppleanten træder i funktion, heller ikke selv om det, f. eks. i tilfælde af dødsfald, er for resten af valgperioden.

For de højere uddannelsesinstitutioner forudsætter styrelseslovens § 28, at der er en suppleant, der i givet fald kan indkaldes. Ifølge valgbekendtgørelsen, § 12, skal de på en liste opstillede kandidater, der ikke opnår valg, betragtes som suppleanter, der kan indkaldes efter reglerne i § 28. Findes der ingen suppleant for et forhindret medlem, skal der ifølge valgbekendtgørelsens § 19 udskrives suppleringsvalg.

Om suppleanternes funktion siger styrelseslovens § 28, at når et medlem af et kollegialt organ mister sin valgbarhed i løbet af valgperioden eller erklæres inhabil, eller når et medlem ved fravær i mindst to måneder på grund af sygdom, studierejse eller lignende er ude af stand til at deltage i det kollegiale organs arbejde, indkalder dette en suppleant til at indtræde. Organet bestemmer selv, om betingelserne for suppleantens indtræden er til stede.

At et medlem mister sin valgbarhed kan for studenternes

3 Kommentaren p. 113.

4 Den suppleant, som får flest stemmer, træder ind i stedet for det bestyrelsesmedlem, der har opnået flest stemmer, bekendtgørelse nr. 598 af 21/11 1973, § 19, stk. 3.

vedkommende navnlig ske ved, at de i løbet af valgperioden bliver færdige med deres studium. For lærere og TAP'ere kan det navnlig ske ved, at de forlader deres stilling.

Det fremgår klart af § 28, at et medlem, der er forhindret i at deltage i et enkelt møde, ikke kan stille en suppleant i sit sted. Der skal være tale om et forfald af længere varighed. Dog fremgår det af kommentaren til § 28, at der i tilfælde af inhabilitet kan indkaldes en suppleant til at deltage i behandlingen af et enkelt punkt på dagsordenen, nemlig det punkt, hvor medlemmet er inhabilt.

Også i foreninger må det bero på vedtægterne, om der skal vælges suppleanter. Er vedtægterne tavse på dette punkt, må det antages, at der ikke kan vælges suppleanter.

Hvis man i vedtægter for foreninger eller selskaber indsætter bestemmelser om valg af suppleanter, vil det være hensigtsmæssigt at præcisere, om de kun skal træde til, hvis et medlem får langvarigt forfald, eller om de også skal kunne give møde i et enkelt møde, hvor det valgte medlem måtte være forhindret. I sidste fald bør det helst angives, hvad der anerkendes som lovligt forfald. Savnes der bestemmelser på dette punkt, kan det være noget tvivlsomt, hvorledes suppleantens funktion skal opfattes. Lægger man hovedvægten på kontinuiteten i sagernes behandling, bør forfald i et enkelt møde ikke give suppleanten møderet. Lægger man derimod hovedvægten på beslutningsdygtigheden, taler meget for, at man også anerkender lovligt forfald en enkelt dag. I mangel af holdepunkter i vedtægterne må den pågældende bestyrelse have ret til selv at bestemme, hvilken regel der skal gælde.

III. INDKALDELSE OG DAGSORDEN

Indkaldelse til møder i mindre organer foregår ofte mere formløst end til generalforsamlinger. Men i princippet må

der stilles samme krav til indkaldelsens lovlighed, herunder navnlig, at den sker med rimeligt varsel, til et rimeligt tidspunkt og på en sådan måde, at alle berettigede modtager indkaldelsen.

I visse organer holdes der regelmæssigt møde på bestemte dage, der er aftalt en gang for alle. I så fald er det ikke nødvendigt at udsende indkaldelse til hvert møde. I mange tilfælde slutter mødet med, at deltagerne aftaler det næste møde. Dette må i så fald anses for tilstrækkelig indkaldelse over for de tilstedeværende, medens der kræves særskilt indkaldelse af de fraværende. Det kan næppe være tilstrækkeligt, at der i mødereferatet indsættes en bemærkning om tid og sted for næste møde.

Hvor der ikke er en fast mødeturnus, kan ethvert medlem af bestyrelsen – og i aktieselskaber også direktøren – fordre, at formanden indkalder til bestyrelsesmøde, se al § 56, stk. 2, der formentlig kan anvendes analogisk i foreninger, men derimod ikke i kommissioner og lignende organer.

For at sikre størst muligt fremmøde er det i mange organer skik at udsende en foreløbig indkaldelse med et meget langt varsel – f. eks. en måned – medens den endelige indkaldelse, ledsaget af dagsorden, fremkommer kort før mødet.

Om behovet for udsendelse af en egentlig dagsorden kan henvises til det i kapitel 2 anførte med følgende forbehold: Hvis det drejer sig om kommissionsarbejde, der skrider fortløbende frem, f. eks. ved bearbejdelse af en lov, der skal ændres, er en formel dagsorden overflødig, idet ethvert medlem bør vide, hvad der skal forhandles næste gang. I bestyrelsesmøder, hvor alle er til stede, kan der også ofte ses bort fra en formel dagsorden, idet medlemmerne vil vide, at man behandler de løbende sager, der er opstået siden sidst. Men hvis ikke alle er til stede, kan der ikke træffes beslutning

i nogen sag af betydning, hvis det ikke er fremgået af en behørigt udsendt dagsorden.

IV. LEDELSE AF MØDET

Som tidligere nævnt er det i de organer, der her omhandles, altid formanden, der leder mødet. Det kan tænkes, at formanden er valgt af organets medlemmer, men én gang valgt til formand er han født mødeleder.

Også andre hverv kan være fordelt mellem organets medlemmer. I foreninger er det således almindeligt, at bestyrelsen foruden formanden vælger en sekretær og en kasserer. Også andre hverv kan fordeles på denne måde.

Sekretæren er i relation til denne bogs emne af særlig interesse, fordi det er ham, der skriver referat af mødet og fører forhandlingsprotokollen.

Det vil i mange tilfælde også være sekretæren, der på formandens vegne indkalder til møderne.

Om selve lederhvervet kan der henvises til, hvad der siges andetsteds i denne bog. Kun skal det fremhæves, at det i de små møder ofte vil være en hovedopgave for formanden at forhandle sig frem til et resultat, som der kan opnås enighed om, hvorimod en beslutning truffet ved afstemning ofte vil være utilfredsstillende.

I modsætning til dirigenten på en generalforsamling er formanden for et mindre organ ikke afskåret fra at tage del i debatten. Tværtimod vil det ofte være ham, der forelægger sagerne, og hyppigt vil han også forfægte et bestemt standpunkt, som han søger gennemført. Denne dobbeltrolle bør spilles med en vis forsigtighed og respekt for andres meninger og deres adgang til at ytre sig. Den diktatoriske formand, der ikke tåler modsigelse, men højst vil tolerere høflige spørgsmål, hører ikke hjemme i vor tid.

Hvis formanden er fraværende, ledes mødet af næstformanden, hvis en sådan er valgt. Er der ingen næstformand, kan formanden udpege en midlertidig mødeleder. Har han ikke gjort det, ledes mødet af det i anciennitet ældste medlem, eller – hvis han måtte vægre sig – af den, som deltagerne måtte vælge. I Københavns Fondsbørs skal i formandens forfald hans stedfortræder indkaldes til at lede mødet.

V. BESLUTNINGER

Hvis der på et møde skal træffes beslutninger med bindende virkning for organet eller for den organisation, som organet repræsenterer, må mødelederen påse, at de formelle betingelser for beslutningens gyldighed er opfyldt. Hertil hører bl. a. at organet er beslutningsdygtigt. I mange tilfælde kræves der hertil, at et vist antal medlemmer er til stede, undertiden også at et vist antal deltager i beslutningsprocessen.

Al § 57 siger, at bestyrelsen er beslutningsdygtig, når over halvdelen af samtlige medlemmer er tilstede. Vedtægterne kan dog stille højere krav. Men loven tilføjer, at beslutninger ikke må tages, uden at såvidt muligt samtlige bestyrelsesmedlemmer har haft adgang til at deltage i sagens behandling. Det tilføjes endvidere, at har et medlem forfald, og er der valgt en suppleant, skal der gives denne adgang til at træde i medlemmets sted, så længe forfaldet varer. Det betyder, at suppleanten også kan tilkaldes og stemme i et enkelt møde.

I stk. 2 hedder det, at afgørelser træffes ved simpelt stemmeflertal, såfremt vedtægterne ikke kræver større majoritet. Det tilføjes, at det i vedtægterne kan bestemmes, at formandens stemme gør udslaget i tilfælde af stemmelighed. Findes en sådan bestemmelse ikke, bortfalder et forslag til beslutning, hvis stemmerne står lige.

Tilsvarende regler findes i anpartslovens § 39.

Ifølge fondsboersbekendtgørelsens § 2 er bestyrelsen beslutningsdygtig, når 7 af de ialt 12 medlemmer (eller deres stedfortrædere) er til stede. Ved stemmelighed gør formandens stemme udslaget – også ved forslag til beslutning.

Ifølge styrelseslovens § 25, stk. 2, er de kollegiale organer beslutningsdygtige, når mindst halvdelen af medlemmerne er til stede. Det er ingen betingelse, at et bestemt antal har deltaget i beslutningen. Ej heller at alle har haft adgang til at deltage i behandlingen. Om stemmelighed findes ingen bestemmelser.

Al's regel om, at alle medlemmer så vidt muligt skal have adgang til at deltage i sagens behandling, inden en beslutning træffes, kan ikke uden videre anvendes analogisk på andre bestyrelser, endsige på kommissioner eller udvalg. Reglen rummer imidlertid så megen visdom, at den må anbefales til efterfølgelse også i andre organer. Ingen mødeleder vil være tilfreds med en afgørelse, som han ved ville være faldet til jorden, hvis bestyrelsen havde været fuldtallig. Man tænke sig en bestyrelse på fem medlemmer, der formelt er beslutningsdygtig, når tre er til stede. Hvis der i et sådant møde vedtages en beslutning med to stemmer mod én, og man måske ved, at de to fraværende ville have stemt imod, kan man med rette rejse spørgsmålet, om beslutningen er gyldigt truffet. Den forsigtige mødeleder vil i en sådan situation forsøge at udskyde afgørelsen til et senere møde.

En anden situation, som kan gøre en beslutnings gyldighed tvivlsom, foreligger, hvis et stort antal af de tilstedeværende afholder sig fra at stemme, f. eks. fordi de ud fra saglige synspunkter er imod forslaget, men af personlige eller kollegiale grunde er kede af at stemme imod. Mødelederen bør i et sådant tilfælde opfordre medlemmerne til at bekende kulør, men noget magtmiddel besidder han ikke. Har

vedkommende organ den endelige myndighed, må beslutningen derfor gennemføres. Har organet derimod kun en indstillingsret til en højere myndighed, kan den manglende stemmedeltagelse måske påvirke den endelige beslutning.⁵

VI. INHABILITET

Et bestyrelsesmedlem kan komme ud for, at der opstår en modsætning mellem selskabets og hans personlige interesser, f. eks. hvis han som selvstændig erhvervsdrivende handler med selskabet. For at modvirke, at sådanne interessekonflikter kommer selskabet til skade, bestemmer al § 58, at et bestyrelsesmedlem (eller en direktør) ikke må deltage i behandlingen af spørgsmål om aftale mellem selskabet og ham selv eller spørgsmål angående anlæggelse af retssag mod ham selv. Ej heller må han deltage i behandlingen, hvis spørgsmålet angår en tredjemand, i hvis forhold han har en væsentlig interesse, der kan være stridende mod selskabets, f. eks. hvis det er en slægtning eller en nærstående ven. Tredjemand kan være et andet selskab, hvori det pågældende bestyrelsesmedlem qua sin stilling som aktionær eller bestyrelsesmedlem har en betydelig interesse.⁶ Reglen i § 58 handler om den såkaldte selvkontrahering, men det er klart, at det ikke er alle tilfælde af selvkontrahering, der haves for øje. Det må således være givet, at bestyrelsen har

5 Fra forfatterens praksis erindres et tilfælde, som dog ikke kan dokumenteres her. I et organ på 15 medlemmer, som var til stede, fremsattes et forslag om forfremmelse af en kollega. To stemte for, én imod, de øvrige afholdt sig fra at stemme. Da denne afstemning meddeltes ministeriet, som havde den endelige afgørelse, udtalte vedkommende embedsmand, at der efter hans opfattelse ikke forelå en flertalsbeslutning om forfremmelsen.

6 UfR 1970, 96 H.

lov til at stemme om fastsættelse af honorar til sig selv, ligesom dens medlemmer på generalforsamlingen er berettiget til at stemme på sig selv til bestyrelsesvalget.⁷ Det, bestemmelsen sigter på, er aftaler, som selskabet træffer med et bestyrelsesmedlem, f. eks. angående vareleverancer, udførelse af arbejde eller transport, ydelse af lån etc. etc. I sådanne tilfælde er det en betryggelse at vide, at det bestyrelsesmedlem, som har personlig interesse i kontrakten, ikke har ret til at deltage i bestyrelsens behandling angående kontraktens afslutning.

De i § 58 indeholdte regler er næsten enslydende med 1930-lovens, dog således at et inhabilt bestyrelsesmedlem nu ikke blot er afskåret fra at deltage i afstemningen, men også i den forudgående behandling.

Al's regler om interessekonflikter må kunne anvendes analogisk på foreninger og andre organisationer, hvor et bestyrelsesmedlem har mulighed for at fremme egne interesser.

Der kan imidlertid forekomme andre tilfælde af interessekonflikter end selvkontrahering. I nogle tilfælde skal et organ træffe beslutning om forhold – f. eks. oprettelse af en stilling eller gennemførelse af et projekt – hvori en af de i mødet deltagende kan have en personlig interesse af direkte eller indirekte art. I de af styrelsesloven omfattede organer kan det f. eks. tænkes, at et organ skal træffe beslutning om oprettelse af et nyt professorat, hvori et medlem har en personlig interesse, fordi han selv – eller hans søn – håber at få embedet. Hvis han erkender dette, er det uden videre givet, at han dermed er inhabil til at deltage i behandlingen af sagen. Men hvis han benægter sin personlige interesse, og hvis han – måske af falsk eller ægte beskedenhed – erklærer

7 Det kan måske begrundes med, at et valg ikke er nogen aftale, således den kommenterede udgave af al, p. 130.

sig selv (eller sønnen) for inkompetent til at aspirere til stillingen, opstår spørgsmålet, hvem der skal afgøre, om han er inhabil. Styrelsesloven har i § 27 løst spørgsmålet ved at henskyde det til vedkommende organs afgørelse. Det siges her, at et kollegialt organ kan træffe beslutning om, at et medlem har en sådan interesse i en sag, at han er udelukket fra at deltage i forhandlinger og afstemninger om sagen. Det tilføjes i stk. 2, at et medlem har pligt til at underrette det kollegiale organ, hvis der foreligger forhold, der kan give anledning til tvivl om hans inhabilitet. I statuten for Handelshøjskolen i København uddybes denne bestemmelse nærmere, bl. a. med en bestemmelse om, at det medlem, om hvis habilitet der er spørgsmål, ikke er afskåret fra at deltage i afstemninger om sin egen habilitet, § 65, stk. 3.⁸

Om Fondsbørsens bestyrelse bestemmes det i fondsbørsbekendtgørelsens § 2, stk. 3, at hvis et medlem har personlig interesse i en sags udfald, afgør formanden, om han bør vige sit sæde. Beslutningen skal dog træffes ved afstemning, hvis der fremsættes begæring herom, og denne afstemning skal være hemmelig, såfremt et medlem ønsker det.

Hvor et medlems inhabilitet er åbenbar, er der fast parlamentarisk tradition for, at han ikke blot afholder sig fra at deltage i behandling og afstemning, men at han forlader mødet, medens forhandlingen foregår. Kun derved stiller han de øvrige medlemmer frit i debatten. Er der tvivl om hans inhabilitet, og fastslås denne derefter ved afstemning, må han ligeledes forlade mødet, inden debatten begynder.

Det er på den anden side givet, at ikke enhver personlig interesse i en sags udfald afskærer et medlem fra at deltage i behandling og afstemning. Dette gælder navnlig, hvis et medlem er valgt for at repræsentere en interessegruppe. I så fald har han lov at kæmpe for gruppens interesser, selv

⁸ Samme regel findes i statuten for Odense Universitet.

om de falder sammen med hans egne. Det må også være givet, at ethvert medlem af en bestyrelse har lov at stemme på sig selv til formandsposten. I modsat fald kunne man risikere, at alle var inhabile.

Det, man vil sikre med kravet om upartiskhed, er, at de i beslutningen deltagende personer er i stand til at træffe en objektiv og saglig beslutning, således at denne ikke farves af personlige, navnlig økonomiske interesser. Ligesom en dommer ikke kan dømme i en sag, hvori han selv eller hans nærmeste familie er impliceret, således bør heller ikke et bestyrelsesmedlem kunne deltage i beslutninger, hvori han selv eller hans nærmeste har interesser, der kan kollidere med selskabets. Ingen kan være i tvivl om, at den, der søger et professorat, ikke selv kan sidde i bedømmelsesudvalget. Men det bør være lige så klart, at han ikke som medlem af fakultetsrådet kan være med til at bestemme bedømmelsesudvalgets sammensætning.

Som omtalt ovenfor under II, C. er der i styrelseslovens § 28 hjemmel til at indkalde en suppleant i tilfælde af et medlems inhabilitet. Suppleanten skal i så fald kun deltage i behandlingen af dette ene punkt på dagsordenen.

Kapitel 6

Afstemningsregler

I. INDLEDNING

A. Formålet med afstemning

Afstemning som led i en beslutningsproces bruges som middel til at afgøre en uenighed i en forsamling, der er nødt til at træffe en afgørelse i fællesskab. Afstemningens umiddelbare formål er at konstatere, hvad der er flertal for. Men den dybereliggende hensigt er at udfinde, hvad der er forsamlingens vilje. Hvis dette defineres som det, flertallet ønsker – i mangel af enighed – vil det umiddelbare og det dybereliggende formål falde sammen. Og således er det da heldigvis også i de fleste tilfælde. Men der kan komme situationer, hvor andre metoder end en hurtig afstemning kan være frugtbare. Hertil hører først og fremmest en forhandling mellem parterne med henblik på at opnå et kompromis. Hvor denne vej ikke er farbar, gælder det om, inden man skrider til afstemning, at overveje og eventuelt forhandle sig frem til en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af afstemningen, bl. a. gennem en fornuftig formulering af afstemningstemaet eller en ændret opstilling af kandidater til et valg eller måske fremsættelse af en afværgedagsorden.

Afstemningen er altså en slags nødløsning. Det er en afgørelse, hvor nogle af de stemmende bliver tvunget til at gå med til en afgørelse, som de er mere eller mindre imod. Derfor er det vigtigt, at afstemningen som sådan foregår rigtigt, således at den overbeviser alle i forsamlingen om, at det resultat, den udviser, virkelig stemmer med flertallets

ønske. Som det skal påvises i det følgende, er det langt fra alle afstemningsmetoder, der opfylder denne fordring.

Når der tales om den »rigtige« eller »korrekte« fremgangsmåde ved gennemførelse af en afstemning, kan der menes flere ting. En metode er »rigtig« i betydningen lovlig, hvis den har hjemmel i en lov, i vedtægter eller i en udbredt sædvane. Hvor sådan hjemmel savnes, gælder det om at finde den fremgangsmåde, der ud fra visse kriterier – som vil blive diskuteret i det følgende – er egnet til at vise, hvad der er flertal for. Accepteres disse kriterier, kan man sige, at fremgangsmåden er logisk rigtig. I visse tilfælde er en sådan metode imidlertid så kompliceret, at den vil være praktisk uigennemførlig. I sådanne situationer kan det være forsvarligt at benytte andre metoder, der – uden at opfylde logikkens strengeste krav – dog vil blive accepteret af forsamlingen som tilfredsstillende. En sådan metode kan betegnes som »rigtig« i betydningen hensigtsmæssig.

B. Om afstemning i almindelighed

1. Hvornår kan afstemning anvendes?

Det er en almindelig regel i de fleste kollektive enheder, at beslutninger træffes ved afstemning blandt deltagerne. Enkelte undtagelser kendes dog. Således kræves der enstemmighed i interessentskaber. Dette er naturligt i de mange selskaber, der kun har to interessenter, men reglen gælder også, når der er flere. Også i fællesejeforhold kræves enstemmighed. Endvidere er der en del internationale organisationer, hvor afgørelser kun kan træffes enstemmigt. Begrundelsen herfor må søges i hensynet til de deltagende staters suverænitet.

Hovedreglen om afstemning som afgørelsesmåde gælder i hvert fald i aktieselskaber og anpartsselskaber, andelsforeninger, andre foreninger med eller uden økonomisk formål,

bestyrelser, repræsentantskaber, udvalg og nævn, ligesom den gælder i de folkevalgte offentlige organer, såsom folketinget, borgerrepræsentation, byråd, amtsråd osv.

I mange tilfælde har afstemningsreglen udtrykkelig hjemmel i vedtægter eller forretningsorden; men der kan vistnok opstilles den deklaratoriske hovedregel, at afgørelsen træffes ved flertalsbeslutning i alle tilfælde, hvor enstemmighed ikke specielt er foreskrevet.

En forudsætning for flertalsafgørelsens gyldighed er, at det drejer sig om en organiseret forsamling, der er indkaldt på en sådan måde, at den er beslutningsdygtig. En tilfældig forsamling uden organisation af nogen art kan ikke træffe beslutninger, bindende for alle, uden enstemmighed. Det er endvidere en forudsætning, at afgørelsen angår emner, der ligger inden for forsamlingens kompetenceområde. Navnlig kan forsamlingen ikke uden enstemmighed vedtage bestemmelser, der forrykker ligestillingen mellem deltagerne.

Noget tvivlsomt er det, om rådgivende organer bør anvende afstemning i tilfælde af uenighed om, hvilke råd eller indstillinger, der skal afgives. Der findes adskillige organer, som ikke har nogen besluttende myndighed, men hvis funktion alene består i at råde den instans, der skal træffe afgørelsen. Hvis det rådgivende organ består af forholdsvis få medlemmer, og disse er indbyrdes uenige, vil det bedste ofte være, at hvert medlem dikterer sit votum til protokollen med angivelse af sin begrundelse. Dette giver en langt bedre vejledning for det besluttende organ, fordi argumentationen kommer med, hvilket ikke sker ved en afstemning. Der findes dog adskillige organer, hvis funktion ligger på grænsen mellem den rådgivende og den besluttende. Når f. eks. menighedsrådet har indstillingsret ved præsteudnævnelser, kan man sige, at menighedsrådet er rådgivende, medens ministeren har den besluttende myndighed. Da menighedsrådet imidlertid skal afgive sit råd i form af en ubegrundet ind-

stilling, i hvilken kandidaterne skal opføres i nummerorden, kan man lige så godt sige, at menighedsrådets opgave består i at træffe beslutning om, hvilken indstilling, der skal afgives. I en sådan situation er afstemning den rigtige fremgangsmåde, og det er da også den, der er foreskrevet i lovgivningen.

2. Begrebet flertal

Ved flertal forstås, når intet andet er sagt, simpelt absolut flertal. Ordene »simpelt« og »absolut« er ikke synonyme, men to helt forskellige sider af sagen.

Udtrykket simpelt flertal betegner modsætningen til det kvalificerede flertal, det vil sige et flertal, der er større end »over halvdelen«, f. eks. $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$ (eller $\frac{9}{10}$, som det kendes fra aktieselskabslovens § 78-79, stk. 2).

Udtrykket absolut flertal betyder over halvdelen af de afgivne stemmer, medens relativt flertal betyder flest stemmer, det vil sige flere stemmer end noget andet forslag. Forskellen kommer frem, når der stemmes om mere end to muligheder, f. eks. hvis der skal vælges én mand ud af tre foreslåede. Den, der får flest stemmer, f. eks. 40 %, vil ikke af den grund have absolut flertal, idet der er 60 %, der har stemt på andre.

Man får herefter følgende begreber:

- 1) Simpelt absolut flertal: Over halvdelen af de afgivne stemmer,
- 2) Kvalificeret absolut flertal: Mere end over halvdelen, f. eks. $\frac{2}{3}$,
- 3) Simpelt relativt flertal: Flest stemmer, det vil sige flere end noget andet forslag,
- 4) Kvalificeret relativt flertal: Flest stemmer, men dog mindst et eller andet minimum, f. eks. mindst $\frac{1}{3}$ af samtlige stemmer eller mindst 25 stemmer i alt eller mindst

10 stemmer mere end den næsthøjeste eller mindst dobbelt så mange som nogen af de andre.

Kvalificeret relativt flertal forekommer meget sjældent i praksis, og det er formentlig grunden til, at man i almindelighed kun opererer med de 3 muligheder. Disse bliver da – fejlagtigt – stillet op som en skala med tre forskellige grader: relativt – absolut (= simpelt) – kvalificeret. Dette er imidlertid principielt vildledende. Den rigtige inddeling kan anskueliggøres således:

Flertal	simpelt	kvalificeret
absolut	over 50 %	mere end over 50 % f. eks. 75 %
relativt	flest stemmer	flest stemmer, dog mindst et angivet minimum

3. *Quorum*

Hvor intet andet er foreskrevet, må det almindeligvis antages, at forsamlingen er beslutningsdygtig uanset stemmernes antal. Men i visse tilfælde er en forsamling kun beslutningsdygtig, når et vist antal medlemmer er til stede og deltager i afstemningen. Man taler i så fald om, at der kræves quorum.¹ Bestemmelser om quorum kendes bl. a. fra folketin-

¹ Quorum (latin) er genitiv pluralis af det relative pronomen qui, og betyder altså »af hvilke«. Udtrykket stammer fra de engelske fredsdommers udnævnelsespatent, i hvilke det hed: »quorum NN unum esse volumus« (af hvilke vi vil, at NN skal være den ene). Fredsdommerinstitutionen er indstiftet ad Edward III i 1360, men citatet er nok noget yngre.

gets regler om vedtagelse af lovforslag,² fra aktieselskabsregler om ændring af vedtægter, fra aktieselskabslovens § 78-79 og i mange andre forhold. Særlig i mindre organer som nævn og kommissioner er quorumkravet ret almindeligt. Undertiden skal alle være til stede, for at beslutning kan træffes; bestemmelser om, at suppleanter skal indkaldes, hvis nævnet ikke er fuldtalligt, kan være udtryk for denne regel. I visse tilfælde findes quorumbestemmelser, der skal sikre en minimal balance mellem de repræsenterede interesser. Ofte fastsættes quorum til halvdelen eller til over halvdelen af medlemmerne.

For bestyrelsers vedkommende finder man ofte den regel, at der skal være et vist antal medlemmer til stede, for at beslutning kan træffes, undertiden kombineret med reglen om, at et vist mindstetal skal stemme for et forslag. Hvis f. eks. bestyrelsen består af 9 medlemmer, kan man tænke sig en regel, hvorefter en beslutning kan træffes ved flertalsafgørelse, dog at mindst 4 medlemmer skal stemme for den. Regler af denne art kan bidrage til at hindre, at et lille mindretal trumfer deres vilje igennem ved en lejlighed, hvor flere bestyrelsesmedlemmer er fraværende.

Hvis kravet går ud på, at et vist antal stemmer skal have deltaget i afstemningen, for at denne er gyldig, kan man medregne de stemmer, der er blanke, og endvidere dem, der tilkendegiver, at de ikke stemmer, eller at de hverken stemmer ja eller nej.³ Derimod kan man ikke medregne dem, der overhovedet ikke deltager i afstemningen, idet de f. eks. forlader lokalet, medens afstemningen står på, eller

2 Ifl. grundlovens § 50 kan folketinget kun træffe beslutning, når halvdelen af medlemmerne er til stede og deltager i afstemningen.

3 Således folketingets forretningsorden, § 33, stk. 1.

som undlader at aflevere stemmeseddel eller række hånden i vejret, skønt de er nærværende.⁴

Ved afgørelsen af, om der er flertal, må der derimod ses bort fra de deltagere, der hverken stemmer ja eller nej, eller som på anden måde stemmer blankt, ligesom der ses bort fra de fraværende eller fra dem, der skønt nærværende afholder sig fra at deltage i afstemningen. Afgørelsen af, om forslaget er vedtaget, beror således alene på en optælling af ja-stemmer contra nej-stemmer.

4. *Stemmelighed*

Den situation, at stemmerne står lige, forekommer i praksis hyppigst, når der skal vælges mellem to muligheder, f. eks. ja eller nej til et fremsat forslag eller ved valg mellem to kandidater til en post. Stemmelighed kan dog naturligvis også forekomme, hvor tre eller flere muligheder er sat under afstemning, f. eks. hvis der til en post skal vælges en mand blandt tre foreslåede kandidater.

Afgørelsen af, hvorledes der skal forholdes i tilfælde af stemmelighed, afhænger af, om det drejer sig om et valg eller en beslutning. Ved beslutninger er reglen, når intet andet er foreskrevet, at det fremsatte forslag er vedtaget, hvis det får over halvdelen af stemmerne (absolut majoritet). Hvis stemmerne står lige, har forslaget ikke opnået flertal og er derfor forkastet.⁵

Ved valg mellem to kandidater er situationen en anden. Hvis det står fast, at en kandidat skal vælges, f. eks. fordi

4 Spørgsmålet er dog mere kompliceret ved små organer som nævn og råd. Her må det ofte antages, at quorumkravet involverer et krav om, at det foreskrevne minimum har deltaget i afstemningen, jfr. nærmere Bent Christensen, p. 429 ff.

5 En undtagelse gøres dog ifl. sølovens § 12 ved afstemning i partsrederi. Her gør den bestyrende reders stemme udfaldet ved stemmelighed, selv om han ikke har part i skibet.

dette fremgår af vedtægterne, eller fordi det tidligere er besluttet, og valget nu står mellem to foreslåede kandidater, er det nødvendigt, at den ene udpeges som valgt.

Undertiden foreskrives det i vedtægter eller forretningsorden, at en af stemmerne, sædvanligvis formandens, gør udslaget (tæller dobbelt) i tilfælde af stemmelighed. Reglen anvendes i mindre organer som bestyrelser og råd, sjældnere ved generalforsamlinger. I øvrigt er den ikke altid begrænset til valg, men gælder også forslag til beslutning. Uden udtrykkelig hjemmel kan reglen ikke anvendes.

En anden løsning, der også hyppigt har udtrykkelig hjemmel, er lodtrækning.⁶ Denne udvej kan imidlertid også anvendes uden hjemmel. Det kan vistnok opstilles som en almindelig deklatorisk regel, at lodtrækning kan anvendes i tilfælde af stemmelighed, når det er nødvendigt at foretage valg mellem to (eller flere) muligheder, der har fået lige mange stemmer. Denne regel kan begrundes ud fra den negative nødretlige betragtning, at man ikke kan finde nogen anden eller bedre løsning, og at en løsning er en nødvendighed.⁷ Der er ingen mulighed for at udfinde forsamlingens vilje, da forsamlingen har delt sig i lige stærke grupper, der repræsenterer hver sin vilje. I denne nødsituation tiltaler det retsfølelsen, at man lader tilfældet råde.

6 Lodtrækning har således hjemmel i Styrelsesloven for de højere uddannelsesinstitutioner, § 15, og i Søløvens § 12 ved valg af bestyrende reder, når to kandidater har fået lige mange stemmer, endvidere i Skiftelovens §§ 47 og 65, når flere arvinger ønsker at udtage samme ting efter vurdering. Desuden er lodtrækning foreskrevet i en del vedtægter og forretningsordener, bl. a. i folketingets forretningsorden, § 36.

7 Således Krabbe i *Juristen* 1944, p. 159, hvor der gives en indgående redegørelse for lodtrækningens anvendelse gennem tiderne, og hvor der anføres flere gode argumenter for denne afgørelsesmådes forsvarlighed.

Derimod kan man ikke uden hjemmel trække lod, når stemmerne står lige for og imod et fremsat forslag. Når forslaget ikke har opnået flertal, er det afvist. Begrundelsen herfor må søges i det konservative princip, at den bestående tilstand må bevares, hvis der ikke kan opnås et flertal for at ændre den.⁸

5. Afstemning pr. fuldmagt

Undertiden indeholder vedtægterne bestemmelser om adgangen til at stemme ved fuldmagt. De kan gå ud på en ubegrænset ret hertil, hvilket ikke er ualmindeligt i aktieselskaber, hvor det ligefrem forekommer, at bestyrelsen eller andre indsamler fuldmagter fra aktionærer, der ikke ønsker at møde selv. Adgangen kan også være begrænset, f. eks. til at hvert medlem højst kan møde med fuldmagt fra ét andet medlem, eller til at ingen kan møde med fuldmagt for mere end et vist antal stemmer. Endelig kan afstemning pr. fuldmagt udtrykkelig være forbudt.

Det er noget tvivlsomt, hvorledes der skal forholdes, hvis vedtægterne intet indeholder om fuldmagt.

I bestyrelser og lignende snævre organer må hovedreglen være, at der ikke kan stemmes pr. fuldmagt uden særlig hjemmel.

Ved generalforsamlinger må der sondres mellem selskaber og foreninger. Ved aktieselskaber og anpartsselskaber er der direkte lovhjemmel til at møde og stemme ved fuldmægtig, al § 66, apl. § 47.

Ved foreninger, navnlig af ikke-økonomisk karakter, an-

8 Krabbe, anf. st., der henviser til grundsætningen om *beati possidentes*. I specielle situationer kan man anlægge andre synspunkter. I straffesager kan man f. eks. vælge den for tiltalte gunstigste løsning. Ved voldgift er det almindeligt, at man, når voldgiftsmændene ikke kan blive enige, tilkalder en opmand.

tages det i almindelighed, at der ikke kan stemmes ved fuldmægtig, når dette ikke har hjemmel i vedtægterne.⁹

Det er noget tvivlsomt, om man ved andelsforeninger og lignende sammenslutninger med erhvervsmæssigt formål måske tør anvende analogien fra aktieselskaber.

6. *Simpelt eller kvalificeret flertal?*

Kvalificeret flertal kræves kun, når det udtrykkelig er hjemlet i lovgivningen eller i vedtægterne. I mange foreninger og selskaber har man vedtægtsmæssigt krav om kvalificeret majoritet (som regel $\frac{3}{5}$, $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$ af stemmerne) til gennemførelse af beslutning om ændring af formålet, om opløsning af sammenslutningen eller ændring af vedtægterne.

Ved udarbejdelse af vedtægter bør man i øvrigt være varsom med at foreskrive kvalificeret flertal, hvis dette ikke kræves af loven. Kvalificeret flertal strider mod demokratiets princip, fordi det indebærer, at et mindretal bliver bestemmende. Det er endvidere udviklingshæmmende, fordi det giver de konservative tendenser en dominerende indflydelse. Kvalificeret flertal bør derfor kun foreskrives, når stærke grunde taler for at undgå forandring af det engang vedtagne. At kræve kvalificeret flertal til alle vedtægtsændringer, herunder kontingentforhøjelse, vil sjældent være påkrævet i foreninger. Derimod kan der være god mening i at kræve det til ændring af formålsparagraffen. Som allerede nævnt kræves det i selskaber, at en beslutning om vedtægtsændring skal vedtages med mindst to tredjedele såvel af de afgivne stemmer som af den på generalforsamlingen repræ-

9 Krenchel: *Håndbog for dirigenter*, p. 47, Sindballe: *Selskabsret II*, p. 89. I den svenske lov om økonomiske foreninger gælder ifl. § 56, at der kan stemmes ved fuldmagt til et andet medlem, se Rodhe p. 126. I den finske lov om andelsforeninger § 53 gælder derimod den modsatte regel.

senterede kapital. Man kan altså ikke i denne forbindelse se bort fra blanke stemmer.

Kravet om kvalificeret flertal gælder kun den endelige vedtagelse af det fremsatte forslag, ikke de foregående afstemninger angående forslagets affattelse. Dette følger af, at en bestemmelse om kvalificeret flertal er en fravigelse af de almindelig regler om flertalsafgørelse og derfor ikke bør fortolkes udvidende. Kravet om kvalifikation må ikke udstrækkes længere, end vedtægternes ord hjemler. Dertil kommer, at de indledende afstemninger kun går ud på at konstatere, hvilken af flere foreslåede formuleringer forsamlingen anser for bedst, og dette kan altid – og kan kun – fastslås ved simpel stemmeflerhed. Man kan også udtrykke sagen på den måde, at de indledende afstemninger angår valg, ikke beslutninger. Krav om kvalificeret majoritet kan begrebsmæssigt kun angå beslutninger, ikke valg. Ændringsforslag kan derfor vedtages med simpelt flertal. Dette gælder ikke blot suppositive forslag, men også valg mellem to eller flere hovedforslag, der er gensidigt ekskluderende.¹⁰ Hvis det derimod drejer sig om ikke-ekskluderende forslag, der formelt og reelt kan gennemføres kumulativt, må hvert af dem vedtages med kvalificeret flertal.

Det vil heraf ses, at den i parlamentarisk praksis velkendte sætning, at ændringsforslag kan vedtages med simpelt flertal, selv om hovedforslaget kræver kvalificeret flertal, ikke må anvendes kritikløst. Den gælder kun suppositive forslag, herunder ikke blot egentlige ændringsforslag, men også valg mellem ekskluderende hovedforslag, idet disse forholder sig suppositivt til et ikke udtrykkeligt formuleret forslag om sagens løsning på en af de foreslåede måder. Derimod gælder den ikke uafhængige forslag, selv om disse sigter mod løsning af samme problem. Når de kan gennem-

¹⁰ Se om disse udtryk udførligt p. 114 ff.

føres kumulativt, er et valg mellem dem ikke nødvendigt; de må sættes under afstemning hver for sig og er kun vedtaget, hvis det foreskrevne flertal opnås.

De tre muligheder kan belyses med følgende eksempler:

Eksempel 1:

Et forslag om kontingentforhøjelse med 20 kr. foreslås ændret til 30 kr. Ændringsforslaget kan vedtages med simpelt flertal, og det således ændrede forslag skal derefter vedtages med kvalificeret flertal.

Eksempel 2:

I en forening, der ifølge vedtægterne holder møde en gang om måneden, stilles der forslag om, at den første tirsdag i hver måned gøres til fast mødedag. (Det forudsættes, at dette kræver en vedtægtsændring med kvalificeret flertal). Et medlem foreslår torsdag i stedet for tirsdag. Dette er ikke et egentligt ændringsforslag, thi det forholder sig ikke suppositivt til det første. Men tirsdag og torsdag, der er ekskluderende, er suppositive alternativer til det underforståede forslag om en fast mødedag. Derfor må der først vælges ved simpelt flertal mellem de to ugedage, og derpå må den foretrukne vedtages med kvalificeret flertal.

Eksempel 3:

I en tennisklub forhandles der om udvidelse af klubbens aktivitet, hvilket kræver ændring af formålsparagraffen. Et medlem foreslår, at man inddrager badminton under formålet. Et andet medlem vil foretrække håndbold. Disse to muligheder udelukker ikke formelt hinanden, og hvis de også reelt er realisable samtidig, må de betragtes som ikke-ekskluderende forslag, der skal afstemmes hver for sig og opnå kvalificeret flertal.

Det kan tænkes, at der i forsamlingen rejser sig røster for foreløbig at forsøge med den ene udvidelse – enten badminton eller håndbold. Der er nu i virkeligheden fire forslag:

- A: Badminton,
- B: Håndbold,
- C: Både badminton og håndbold (ikke udtrykkelig formuleret),
- C_1 : Enten badminton eller håndbold.

C_1 er et suppositivt ændringsforslag til det ikke direkte fremsatte forslag C. Det indeholder en begrænsning af C, og der stemmes først om dette. Der kræves kun simpelt flertal til afgørelsen. Vedtages C_1 , er A og B hermed omdannet til ekskluderende alternativer, og der må nu vælges mellem dem (simpelt flertal). Det valgte forslag sættes endelig til afstemning (kvalificeret flertal).

Forkastes C_1 , er A og B ikke-ekskluderende forslag, der kan sættes under afstemning hver for sig, og som begge kræver kvalificeret flertal til vedtagelse. Det kan imidlertid tænkes, at der ikke er kvalificeret flertal for kumulativ gennemførelse af dem begge. Hvis derfor både A og B forkastes, bør C sættes under afstemning. Derimod har det ingen mening at lade forsamlingen vælge mellem A, B og C, thi dette valg er allerede afgjort ved afstemningen mellem C og C_1 .

Hvad der ovenfor er anført om forholdet mellem kvalificeret og simpelt flertal, finder tilsvarende anvendelse på krav om quorum, således at quorumkravet må frafalde ved ændringsforslag under samme betingelser, som et krav om kvalificeret flertal må frafalde.

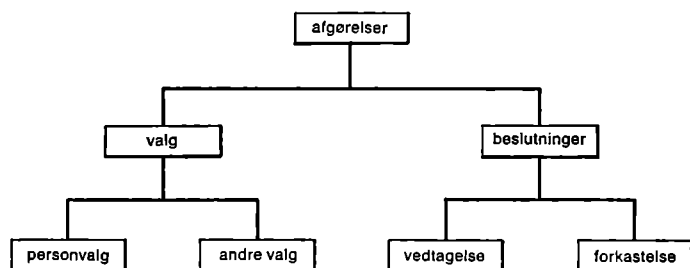
C. Valg og beslutninger

Med udtrykket valg eller valghandlinger menes ifølge almindelig sprogbrug personvalg, d.v.s. valg af en eller flere personer til besættelse af bestemte poster, f. eks. som bestyrelsesmedlem eller revisor. Med ordet beslutning sigtes der til vedtagelse eller forkastelse af et fremsat forslag. Terminologien ligger dog ikke fast. Hvis der således er fremsat

to alternative forslag til beslutning, vil man først foretage et valg mellem dem for derefter at sætte det foretrukne under afstemning til vedtagelse eller forkastelse. Og fremsættes der forslag til valg af en kandidat til et hverv, der ikke er foreskrevet i vedtægterne, vil det være nødvendigt først at beslutte, om posten skal besættes, for derefter – hvis forslaget vedtages – at skride til valg af kandidaten.

Ofte bruges i stedet for beslutning ordet »vedtagelse«. Denne sprogbrug er dog mindre velegnet, hvis afgørelsen går ud på forkastelse af forslaget.

I det følgende vil nedenstående terminologi blive gennemført:

Mod denne inddeling kan ganske vist indvendes, at beslutningen om vedtagelse eller forkastelse også beror på et valg mellem to muligheder. Der er imidlertid den forskel – som nærmere skal belyses i det følgende – at et valg (i skemaets betydning) indebærer en stillingtagen til to positive muligheder, medens beslutningen er en stillingtagen for eller imod en given mulighed. Ved et »valg« vælges der mellem A og B. Ved en »beslutning« vælges der mellem A og ikke-A (i det følgende kaldet Nul eller 0). Denne forskel indebærer flere vigtige konsekvenser.

Blandt valghandlingerne indtager personvalget en særstilling derved, at dets gennemførelse ofte er obligatorisk, idet

det kan være foreskrevet i loven eller i vedtægterne. Dette er i aktieselskaber og foreninger tilfældet med valg til bestyrelse og revision. I andre tilfælde er valget om ikke en retlig så dog en faktisk nødvendighed, f. eks. valg af dirigent i en større forsamling. Denne tvangssituation forklarer den særrregel, at hvis der kun foreslås én kandidat, er han valgt uden afstemning. Endvidere motiverer den reglen om, at afgørelsen i tilfælde af stemmelighed kan træffes ved lodtrækning, jfr. al § 77, medens stemmelighed ved beslutninger må medføre, at forslaget er forkastet, da det ikke har opnået det til vedtagelse nødvendige flertal.

Også andre valg end personvalg kan efter omstændighederne afføde en tvangssituation, hvor valget er en faktisk nødvendighed, f. eks. hvis en virksomhed er nødsaget til at standse, dersom en løsning ikke kan findes. I sådanne tilfælde er tvangen imidlertid ikke af retlig karakter (muligheden nul er teoretisk til stede), og dette må i visse henseender påvirke afstemningsreglerne.¹¹

Endvidere kan en tvangssituation opstå som følge af afstemningens tilrettelæggelse, f. eks. hvis man først vedtager forslag A og derefter stemmer om, hvorvidt dette forslag i sine detaljer skal gennemføres som A¹ eller A². Denne tvangssituation kan imidlertid undgås ved en anden afstemningsteknik (se herom p. 119 ff.).

11 Der findes andre beslutninger end valg, hvor en afgørelse nødvendigvis skal træffes. Det vigtigste eksempel er domme, der afgøres af kollegiale retter. Her er der i retsplejeloven givet regler om, hvorledes der skal forholdes, hvis stemmerne står lige. De kan gå ud på, at retsformandens stemme gør udslaget eller – i straffesager – at det for tiltalte gunstigste resultat skal antages. I det følgende ses der bort fra domsafgørelser, idet fremstillingen særligt har sigte mod beslutninger i selskaber og foreninger.

II. VALGHANDLINGER

I det følgende skal der gøres nogle bemærkninger om fremgangsmåden ved valg af kandidater til bestemte poster, f. eks. valg af dirigent, valg af formand, valg af bestyrelsesmedlemmer eller revisor etc. Det forudsættes i det følgende, at valget er en nødvendighed enten i medfør af vedtægternes bestemmelser eller tidligere truffet beslutning.

Hvis der kun foreslås én kandidat til den ledige post, er afstemning unødvendig.¹² Dirigenten bør spørge, om der er andre forslag, og hvis dette ikke er tilfældet, erklære den foreslåede for valgt. At sætte det eneste forslag under afstemning »for og imod«, er i denne situation en urimelighed. Man risikerer da, at forslaget forkastes, hvorefter forsamlingen ikke har nogen kandidat til posten. Da valget er en nødvendighed, må dirigenten sørge for, at den foreslåede bliver valgt, og hvis der er en stærk opposition imod den foreslåede, må de utilfredse stille forslag om en modkandidat.¹³

A. Valg mellem flere til én post

1. *Problemet*

Hvis der er to forslag til besættelse af en post, må afgørelsen træffes ved absolut flertal, det vil sige, at den, der får flest stemmer, er valgt. Får de lige mange stemmer, trækkes der lod imellem dem, medmindre lov eller vedtægter hjemler en anden løsning.

Vanskelighederne begynder først, når der til en post fore-

12 I statut for Handelshøjskolen i København er det om rektorvalg udtrykkeligt foreskrevet, at valget bortfalder, hvis der kun er opstillet én kandidat, § 3, stk. 4.

13 Se herom kap. 4. B.

slås mere end to kandidater. I så tilfælde opstår let den situation, at ingen af kandidaterne opnår absolut majoritet, og spørgsmålet er da, om relativt flertal er tilstrækkeligt, eller – i benægtende fald – hvorledes man skal gennemføre afstemningen.

Ved valg af dirigent er, som tidligere nævnt, relativt flertal tilstrækkeligt. Ved andre valg må relativt flertal anses for utilstrækkeligt, medmindre det er foreskrevet i vedtægterne. (Om samtidig valg af flere kandidater, se dog nedenfor p. 112).

2. Forskellige valgmetoder

Spørgsmålet er, hvorledes der skal forholdes, hvis det ved optællingen af stemmer viser sig, at den kandidat, der har fået flest stemmer, dog ikke har opnået absolut majoritet. På dette spørgsmål gives der ikke noget sikkert svar, bortset fra de tilfælde, hvor en bestemt procedure er foreskrevet. Der er flere fremgangsmåder at vælge imellem, men den ene kan i en bestemt situation være mere hensigtsmæssig end den anden. Hvilken metode, der bør anvendes, afhænger bl. a. af forsamlingens sammensætning og dirigentens indsigt og erfaring.

Indviklede afstemningsmetoder fordrer en dygtig dirigent og en interesseret forsamling. En faktor, der også spiller en rolle, er valgets betydning og modsætningernes brydning. Står kandidaterne skarpt over for hinanden, eller er det af underordnet betydning, hvem af dem, der bliver valgt? For dirigenten må det være vejledende, at det gælder om at nå et praktisk og brugbart resultat på en for forsamlingen tilfredsstillende måde. En hensigtsmæssig løsning af denne opgave kan være vigtigere end dirigentens intellektuelle glæde ved at benytte en logisk rigtig, men kompliceret afstemningsteknik.

Den praktisk anlagte dirigent vil, hvis afstemningen ikke

giver absolut majoritet for nogen kandidat, ofte prøve at foretage et *omvalg*, idet han opfordrer forsamlingen til så vidt muligt at samle sig om højst to kandidater. Eventuelt kan han suspendere mødet en stund, for at deltagerne eller enkelte grupper kan forhandle indbyrdes, måske med det resultat, at en af de opstillede trækker sin kandidatur tilbage. Det kan da ved en ny afstemning vise sig, at der nu opnås absolut flertal for en af kandidaterne.

Hvis dette imidlertid ikke lykkes, og hvis den nye afstemning giver samme resultat som den første, er det en udbredt praksis, at man udskyder den eller de kandidater, der har færrest stemmer, hvorefter man foretager *bundet omvalg* mellem de to, der har opnået størst stemmetal. Dette betyder i realiteten, at de vælgere, hvis kandidat nu er gået ud af valget, fordeler deres stemmer på de to andre, hvorefter en af disse vil opnå absolut flertal. Denne fremgangsmåde har en grundfæstet tradition bag sig og er tillige nem at anvende.¹⁴ Men den kan ikke betegnes som logisk korrekt, da den udskudte kandidat i visse situationer ville være blevet valgt, hvis en anden metode havde været anvendt. Samme indvending kan rettes mod *seriemetoden*, hvorefter der stemmes om kandidaterne en ad gangen for og imod, indtil en af dem opnår absolut flertal. Da hver kandidat stilles op mod alle de andre, risikerer man, at ingen bliver valgt. Bedre er *eliminationsmetoden*, der går ud på, at man stiller kandidaterne op mod hinanden parvis, således at den, der sejrer i første afstemning, derefter stilles op mod en tredje kandidat o.s.fr. På den måde »elimineres« den ene mulighed efter den anden, og i sidste omgang, hvor der kun er to kandidater tilbage, må den ene nødvendigvis opnå flertal. Svagheden ved metoden er især, at rækkefølgen af afstem-

14 Den har bl. a. hjemmel i Folketingets forretningsorden § 36, stk. 2, og i styrelseslovens § 15 (om rektorvalg).

ningerne kan influere på udfaldet, samt at der er mulighed for »taktisk« tilrettelæggelse af stemmegivningen, idet vælgere, der er fortrolige med metoden, kan påvirke udfaldet ved at kaste deres stemmer på en kandidat, de ikke ønsker valgt.

En særlig udformning af sidstnævnte metode er *kvalitetsmetoden*, også kaldet *præferencemetoden*. Metoden forudsætter, at enhver vælger, når han stilles over for tre eller flere kandidater, vil kunne svare ikke blot på, hvilken kandidat han helst ønsker valgt, men også hvem han subsidiært ønsker, hvis han ikke kan få sit principale ønske opfyldt. Det forudsættes med andre ord muligt at få vælgerne til at angive en præferenceorden, d.v.s. at nummerere kandidaterne, i hvert fald når det kun drejer sig om ganske få personer. Står valget således mellem tre kandidater, er det kun nødvendigt at tage stilling til, hvem man ønsker som nr. 1 og hvem som nr. 2, thi dermed er den tredje kandidats placering givet.

Af de nævnte metoder kan især *bundet omvalg* mellem de to kandidater, der har fået flest stemmer, anbefales som en praktisk fremgangsmåde. Den udmærker sig ved sin enkelhed og ved, at den er kendt af de fleste, både dirigenter og mødedeltagere. Desuden har den officiel hjemmel mange steder. Den er vel ikke fuldt pålidelig i alle tilfælde, men den giver dog som oftest et resultat, som alle accepterer. *Serimetoden* og *eliminationsmetoden* må frarådes som upålidelige. *Præferencemetoden* kan anbefales som den logisk mest tilfredsstillende, men den er aldrig slået igennem her til lands, er derfor ikke kendt af ret mange, og allerede dette er en alvorlig indvending. Den kan derfor kun anbefales i tilfælde, hvor dirigent og mødedeltagere er enige om at ønske en avanceret metode til opnåelse af et pålideligt resultat. Til benefice for denne – formodentlig ikke ret store gruppe – skal præferencemetoden nu omtales lidt nærmere.

3. Nærmere om præferencemetoden

Ved præferencemetodens anvendelse må der skelnes mellem to stadier a) stemmeafgivningen og b) optællingen af stemmerne. Der forudsættes i det følgende tre kandidater A, B og C.

a) Dirigenten opfordrer vælgerne til at opføre to navne på stemmesedlen, øverst den kandidat, man helst ønsker valgt, og nederst den kandidat, man næsthelst ønsker valgt. Det tredje navn behøver ikke at skrives, men hvis nogen stemmeseddel indeholder tre navne, er det klart, at det navn, der står nederst, er den kandidat, som vælgeren nødigst ser valgt.

b) Når stemmesedlerne er indsamlet, er vælgernes rolle udspillet, og et afstemningsudvalg, som dirigenten må foranledige nedsat, træder i funktion. Ved sortering af stemmesedlerne kan disse højst fordele sig på følgende 6 kombinationsmuligheder

Principalt: A A B B C C

Subsidiært: B C A C A B

Mellem disse 6 kombinationsmuligheder kan stemmerne være fordelt på talrige måder. I det følgende skal det med et par taleksempler vises, hvorledes afstemningen kan falde ud:

Eksempel 1:

	A	A	B	B	C	C	i alt
	B	C	A	C	A	B	
Afgivne stemmer	15	20	10	22	17	16	= 100
	35		32		33		

Som det vil ses, har de tre kandidater fået omtrent lige mange stemmer, og det ville derfor virke vilkårligt, om man

havde erklæret A for valgt, ligesom det ville forekomme uretfærdigt, om man uden videre havde udskudt B for derefter at foretage bundet omvalg mellem A og C. Det mest nærliggende må være at finde ud af, hvem af de tre kandidater, der har flest stemmer i forhold til hver enkelt af de to andre. Dette finder man ved at udnytte den gennem stemmesedlerne erhvervede viden om vælgernes subsidiære præference. Den enkelte vælger har nemlig ikke blot udpeget sin yndlingskandidat, men har tillige placeret alle tre kandidater i en præferenceorden. Ved optællingen bygger man på denne viljetilkendegivelse, idet man prøver kandidaterne mod hinanden to og to. Man undersøger altså, hvilken kandidat vælgerne foretrækker frem for enhver af de andre. Vi går indtil videre ud fra, at rækkefølgen, hvori de prøves, er ligegyldig.

A contra B

$$A \quad 35 + 17 = 52$$

$$B \quad 32 + 16 = 48 \quad B \text{ udgår}$$

A og B har, som det ses af stemmesedlernes sortering, henholdsvis 35 og 32 principale stemmer. Man tager derefter de stemmesedler, der har foretrukket C, og spørger om disse vælgere subsidiære mening, og det viser sig da, at 17 udtaler sig for A og 16 for B. Disse tal lægger man til A og B's principale stemmer, hvorefter A sejrer i denne første dyst, og B er dermed foreløbig ude af sagaen. Derefter må A kæmpe mod C med følgende resultat.

A contra C

$$A \quad 35 + 10 = 45$$

$$C \quad 35 + 22 = 55 \quad C \text{ vinder}$$

I dette tilfælde er det de subsidiære stemmer fra B's vælgere, der gør udslaget, idet et overvejende flertal blandt disse disse foretrækker C fremfor A.

C har dermed vundet valget.

Spørgsmålet er nu, om rækkefølgen af prøverne har influeret på resultatet. Lad os foretage en kontraprøve ved at lade A og C begynde. Resultatet bliver da:

$$\begin{array}{l}
 \text{A contra C} \\
 \text{A } 35 + 10 = 45 \\
 \text{C } 33 + 22 = 55 \quad \text{A udgår} \\
 \\
 \text{B contra C} \\
 \text{B } 32 + 15 = 47 \\
 \text{C } 33 + 20 = 53 \quad \text{C vinder}
 \end{array}$$

Hvis man endelig lader B og C begynde, vil resultatet blive det samme, idet B først vil blive slået af C (53 mod 47), hvorefter C vil slå A (53 stemmer mod 45). C vil således i i alle tilfælde vinde valget med absolut majoritet.

Tallene viser, at C foretrækkes af flertallet, hvad enten han jævnføres med A eller B. Valgets resultat bekendtgøres for vælgerne på følgende måde:

C har vundet med 55 stemmer mod A's 45 og med 53 stemmer mod B's 47.

Det er imidlertid ikke i alle tilfælde, at det går så nemt. Det næste eksempel illustrerer en stemmefordeling, hvor rækkefølgen bliver afgørende for valgets udfald (»det kontradiktoriske tilfælde«). Stemmefordelingen på de 6 logiske muligheder er således:

Eksempel 2:

	A B	A C	B A	B C	C A	C B	i alt
Afgivne stemmer	15	18	20	14	14	19	= 100
	33		34		33		

Hvis vi ligesom i eksempel 1 lader lader A og B begynde, bliver resultatet:

$$\begin{array}{l} \text{A contra B} \\ \text{A } 33 + 14 = 47 \\ \text{B } 34 + 19 = 53 \quad \text{A udgår} \\ \text{B contra C} \\ \text{B } 34 + 15 = 49 \\ \text{C } 33 + 18 = 51 \quad \text{C vinder} \end{array}$$

Hvis vi i stedet lader A og C begynde, bliver resultatet:

$$\begin{array}{l} \text{A contra C} \\ \text{A } 33 + 20 = 53 \\ \text{C } 33 + 14 = 47 \quad \text{C udgår} \\ \text{A contra B} \\ \text{A } 33 + 14 = 47 \\ \text{B } 34 + 19 = 53 \quad \text{B vinder} \end{array}$$

Hvis vi endelig lader B og C begynde, bliver resultatet:

$$\begin{array}{l} \text{B contra C} \\ \text{B } 34 + 15 = 49 \\ \text{C } 33 + 18 = 51 \quad \text{B udgår} \\ \text{C contra C} \\ \text{A } 33 + 20 = 53 \\ \text{C } 33 + 14 = 47 \quad \text{A vinder} \end{array}$$

Eksemplet viser, at det ved disse talkombinationer er rækkefølgen af sammenligningerne, der gør udslaget. I det kontradiktoriske tilfælde vil den kandidat, der undgår at deltage i den første optælling, blive vinder.

Spørgsmålet er nu, hvor stor risikoen er for, at rækkefølgen over indflydelse. Dette er tidligere undersøgt og be-

regnet ad matematisk vej.¹⁵ Det viste sig her, at antallet af tilfælde, hvor rækkefølgen spiller ind, procentvis er meget lille, især når der kun er tre kandidater, medens det vokser med antallet af kandidater.

Det bemærkes dog, at de matematisk mulige kombinationer ikke nødvendigvis svarer til den praktiske eller statistiske sandsynlighed.

B. Valg af flere kandidater

Ved valg til bestyrelser, udvalg o.l. skal der ofte vælges flere medlemmer samtidig. Der er i så fald flere metoder at vælge imellem, herunder også præferencemetoden, men de fleste bliver let så komplicerede, at man i mange tilfælde vil foretrække en enklere fremgangsmåde. Der bortses i det følgende fra forholdstalsvalg, listevalg og andre valgmetoder, som især finder anvendelse ved politiske valg eller i sammenslutninger, hvor interessenmodsatningerne kan opdeles efter bestemte kriterier.

En vanskelig afstemning foreligger, hvis der skal vælges et vist antal medlemmer, men der er foreslået et større antal. Den logisk korrekte valgmetode vil også her være at stille kandidaterne op mod hinanden to og to, således at man når frem til det antal, der har absolut majoritet. Men metoden er meget tidkrævende, hvis man blot kommer op på sådanne tal som f. eks. valg af 5 kandidater ud af 7 foreslåede. Hver af de fem må da afprøves over for de seks andre, og de fleste generalforsamlinger i aktieselskaber og foreninger vil nok være uvillige til at ofre den fornødne tid herpå. Metoden har også den ulempe, at vælgerne skal nummerere et større antal kandidater, hvilket kræver en ofte vanskelig vurdering.

¹⁵ Kobbernagel og Svejstrup, 1967, p. 29 ff, se også p. 44 ff, hvor metodens praktiske anvendelighed diskuteres.

Den her omtalte situation foreligger for øvrigt hyppigere, end man umiddelbart forestiller sig. Hvis nemlig et af bestyrelsens medlemmer skal afgå, medens de øvrige er villige til at modtage genvalg, og hvis der i stedet for den afgående foreslås to kandidater, kan man ikke – som nogle tror, og som det ofte sker i praksis – afholde valg mellem de to foreslåede. De, der er på omvalg, skal jo også vælges, og den omstændighed, at de har erklæret sig rede til at modtage genvalg, giver dem ikke nogen prioritet frem for de nye kandidater. Man må derfor opstille de gamle og de nye kandidater på lige fod og vælge det fornødne antal blandt disse kandidater. Består bestyrelsen eksempelvis af fem medlemmer, skal der i den beskrevne situation vælges fem medlemmer blandt seks kandidater.

Den mest almindelige måde at gennemføre dette valg på er »*bunkemetoden*«. Vælgerne opfordres til i vilkårlig rækkefølge at opføre navnene på højst 5 kandidater. Derefter tælles der op, og de 5 navne, der har fået flest stemmer, er valgt. I virkeligheden er de valgt med relativt flertal (bortset fra, at det kan forekomme, at en af kandidaterne har fået over halvdelen af samtlige stemmer).

Skønt alt andet end uangribelig anerkendes *bunkemetoden* i praksis som en hensigtsmæssig – for ikke at sige den eneste praktikable – valgmetode, når flere kandidater skal vælges samtidig.

Ved valg af flere kandidater benyttes undertiden reglen om »*kumulativ stemmeret*«. Den går ud på, at hver vælger har lige så mange stemmer, som der er kandidater. (I aktieselskaber har hver aktie af et bestemt pålydende ligeså mange stemmer, som der er kandidater). Det særlige ved reglen er, at vælgeren har ret til at kaste alle sine stemmer på én kandidat eller fordele dem på flere efter behag.

Reglen giver mulighed for, at en minoritet inden for forsamlingen gennem indbyrdes aftale kan søge at sikre sig

valg af mindst én, efter omstændighederne flere kandidater, idet de koncentrerer deres stemmer om den eller de ønskede kandidater mod til gengæld at give afkald på at øve indflydelse på valget af de øvrige. Hvorvidt denne metode kræver speciel hjemmel, eller den i mangel af vedtægtsbestemmelser kan foreskrives af dirigenten, er noget tvivlsomt.

III. BESLUTNINGER

A. Typer af forslag

1. Ekskluderende forslag

De fleste forslag kan formuleres på en sådan måde, at afgørelsen beror på et valg mellem to muligheder, der gensidigt udelukker hinanden (ekskluderende muligheder). Prototypen på et sådant afstemningstema er valg mellem to kandidater til én post eller et forslag til vedtagelse eller forkastelse. Fremsættes der to forslag til beslutning, A og B, der udelukker hinanden, foreligger der tre ekskluderende muligheder: A, B og 0.

To forslag A og B kan imidlertid forholde sig sådan til hinanden, at der både er mulighed for kun at vedtage et af dem og at vedtage dem begge; A og B er ikke-ekskluderende eller uafhængige forslag. Her er derfor fire ekskluderende muligheder: A, B, A + B og 0.

Ved bedømmelsen af, om forslagene er ekskluderende, kommer det ikke an på den formelle formulering, men på den reelle situation. Hvis der således er spørgsmål om anvendelse af et bestemt beløb, og to forslag er fremsat, er der formelt mulighed for at vedtage dem begge. Men hvis der kun er penge nok til et af dem, er forslagene reelt ekskluderende.

2. *Suppositive forslag*

En særstilling indtager det suppositive forslag, d.v.s. et forslag, der forudsætter et andet forslag, i forhold til hvilket det efter forslagsstillerens mening er en forbedring. Det fremtræder i formen ofte som et ændringsforslag. Karakteristisk for et suppositivt forslag er, at det er ufuldstændigt, d.v.s. det har ingen mening isoleret betragtet.

3. *Hovedforslag og ændringsforslag*

I litteraturen og i praksis opererer man ofte med en sondring mellem hovedforslag og ændringsforslag, og man opstiller på grundlag heraf visse principper for afstemningen, f. eks. at der stemmes om ændringsforslag, før der stemmes om hovedforslaget, eller at der ved afstemning om flere ændringsforslag skal stemmes om det mest vidtgående først. Værdien af sådanne principper beror dels på, hvad man lægger i begreberne hovedforslag og ændringsforslag, dels på hvilke konklusioner, man vil drage af sondringen. Til grund for terminologien ligger følgende tankegang:

Der fremsættes et forslag, A, men en anden deltager foreslår det ændret til A^1 , der i hans øjne er en forbedring af A; han betegner det derfor som et ændringsforslag til hovedforslaget A. Efter almindelig praksis stemmes der nu først om ændringsforslaget, og hvis dette får flere ja- end nejstemmer, sættes hovedforslaget i den således ændrede skikkelse (A^1) under afstemning til vedtagelse eller forkastelse. Forkastes ændringsforslaget, sættes hovedforslaget uden ændring (A) under afstemning.

Anderledes derimod, hvis et medlem går imod forslag A og i stedet foreslår B. Dette er i hans øjne ikke et ændringsforslag (d.v.s. ikke en forbedring af A), men et helt andet forslag, d.v.s. et nyt hovedforslag. Her vil man undertiden stemme om forslagene i den rækkefølge, hvori de er frem-

sat. Hensigtsmæssigheden af denne fremgangsmåde diskuteres nedenfor.

Den her skitserede forskel mellem ændringsforslag og nyt hovedforslag kan i praksis blive udflydende. Et forslag, der betegner sig som ændringsforslag, kan afvige så meget fra hovedforslaget, at det i realiteten er et helt andet forslag. De forsøg, der har været gjort på i love og vedtægter at definere begrebet ændringsforslag, har da også vist sig lidet anvendelige i praksis.

På tilsvarende måde forholder det sig med sondringen mellem ændringsforslag og underændringsforslag. Den, der vil kritisere et ændringsforslag, kan enten søge at »forbedre« det ved at foreslå det ændret til (A¹a) eller han kan gå imod ændringsforslaget og stille et andet ændringsforslag i stedet (A²).

Også denne sondring er naturligvis flydende.

Hvis disse sondringer skal have nogen mening, må man vistnok opstille den fordring, at et ændringsforslag skal forholde sig suppositivt til hovedforslaget, d.v.s. at ændringsforslaget forudsætter et allerede fremsat forslag.

Eksempel 1:

Hovedforslaget (A) går ud på at købe en ejendom. Ændringsforslaget (A¹) går ud på, at ejendommen skal ligge på Frederiksberg. Hvis hovedforslaget forkastes, svæver ændringsforslaget i luften: det har kun praktisk mening i tilknytning til hovedforslaget.

Eksempel 2:

Forslag A: Køb af ejendom. Forslag B: Leje af lokaler. B er en anden og selvstændig løsning af lokaleproblemet. Teoretisk kan begge forslag vedtages, men i praksis vil man vælge mellem dem (de er formelt ikke-ekskluderende, reelt ekskluderende). Derimod er der ingen suppositiv forbindelse mellem dem. Tværtimod, bliver A forkastet, er B en nærliggende mulighed – og omvendt.

I det følgende vil udtrykkene ændringsforslag og underændringsforslag kun blive brugt om forslag, der forholder sig suppositivt til et allerede fremsat forslag. I modsætning her-til bruges udtrykkene hovedforslag og nyt hovedforslag om forslag, der er selvstændige i den forstand, at de ikke forudsætter noget andet forslags gennemførelse.

Når to eller flere hovedforslag fremsættes samtidig (flere forslag til løsning af samme problem), kan de indbyrdes forholde sig ekskluderende eller ikke-ekskluderende. Det samme gælder det indbyrdes forhold mellem to ændringsforslag til samme hovedforslag såvel som mellem to underændringsforslag til samme ændringsforslag.

4. Involverende forslag

Inden for ændringsforslagene, således som de her er defineret, er der en type, der påkalder særlig interesse. De fremsatte forslag kan nemlig forholde sig indbyrdes som mere eller mindre vidtgående. Er der således foreslået forhøjelse af kontingentet til 40 kr., og et ændringsforslag går ud på forhøjelse til 50 kr., medens et andet ændringsforslag vil forhøje til 60 kr., kan man sige, at det sidste (videstgående) forslag inkluderer eller involverer de to foregående. Vedtages de 60 kr., er det efter en udbredt opfattelse ikke nødvendigt at stemme om 50 kr. og 40 kr. (Derimod er det nødvendigt, når et af ændringsforslagene er vedtaget, at sætte det således ændrede hovedforslag under afstemning). Forslag af denne art kaldes i denne bog involverende.

Den i parlamentarisk praksis velkendte grundsætning, at der stemmes først om det videstgående ændringsforslag, har kun mening, når forslagene virkelig er involverende. Dette vil lettest forekomme ved spørgsmål, der angår penge, men kan også forekomme i andre tilfælde. Forslag, der er rent involverende, forekommer dog ikke hyppigt. Man må nemlig være opmærksom på, at forslag, der formelt er involve-

rende, ikke behøver at være det i realiteten, eksempelvis fordi beløb af forskellig størrelse kan muliggøre realisering af helt forskellige formål.

Eksempel 3:

I en forening foreslås kontingentet forhøjet med 20 kr. til dækning af stigende administrationsudgifter. Et medlem mener, at dette formål nødvendiggør en forhøjelse på 30 kr., og stiller ændringsforslag herom. Et andet medlem påpeger, at tiden er inde til at udgive et medlemsblad, hvilket alene vil koste 30 kr. årlig pr. medlem. Han foreslår derfor kontingentet forhøjet med 60 kr. Hvis man stiller disse forslag op på række som forhøjelse med 20 kr., 30 kr. og 60 kr., er forslagene tilsyneladende involverende, men i virkeligheden er det sidste forslag et nyt hovedforslag, der er sideordnet med det første forslag, medens forslaget om forhøjelse med 30 kr. er suppositivt i forhold til det første forslag. Der er altså to hovedforslag, A og B, samt et ændringsforslag A_1 .

For at tydeliggøre situationen bør dirigenten i eksempel 3 formulere forslagene således, at formålet med forhøjelsen fremgår af ordlyden, og han bør sørge for, at formålet også fremgår af forhandlingsprotokollen. Hvis A forkastes, men B vedtages, kan bestyrelsen ikke bruge pengene til administration, men er forpligtet til at søge et blad udgivet. – Forslag af denne art kan man kalde betingede forslag.

Når flere ændringsforslag fremsættes, kan nogle være indbyrdes involverende, medens andre er sideordnede.

Eksempel 4:

Forslag A: Til revision af vedtægterne nedsættes et udvalg

- A_1 : - - - på højst 3 medlemmer
- A_{1a} : - - - på højst 5 medlemmer
- A_2 : - - - med en jurist som formand.

Her er A_1 involverende i forhold til A_{1a} ; maksimaltallet 3 er strengere (videregående) end 5. Vedtages A_1 , er det unød-

vendigt at stemme om A_1 . Havde der i stedet for »højest« stået et »mindst«, havde forholdet været omvendt.

A_2 er sideordnet med A_1 . Begge forslag kan vedtages eller forkastes. Alle tre ændringsforslag er suppositive i forhold til A. Selv om de vedtages, falder de bort, hvis A forkastes.

B. Afstemningsmåden ved beslutninger

Det forudsættes i det følgende, at det drejer sig om beslutninger, der kan vedtages med simpelt, absolut flertal. Der bortses altså fra krav om kvalificeret flertal eller enstemmighed.

1. Afstemning over ét forslag

Når kun ét forslag er fremsat: foreligger to ekskluderende muligheder: vedtagelse eller forkastelse. Forslag om forkastelse er ganske vist ikke fremsat, men er begrebsmæssigt underforstået. En afstemning er altså nødvendig. Der stemmes for eller imod det formulerede forslag; får det flere ja-stemmer end nej-stemmer, er forslaget vedtaget; i modsat fald forkastet. Står stemmerne lige, er forslaget forkastet, da det ikke har opnået flertal.

2. Afstemning over flere forslag

Er der fremsat mere end ét forslag vedrørende samme sag, afhænger afstemningsmåden af, hvorledes forslagene forholder sig indbyrdes.

a. EKSKLUDERENDE FORSLAG

Hvis de fremsatte forslag gensidigt udelukker hinanden, minder situationen om et valg, dog med den forskel, at der foruden de fremsatte forslag er endnu en mulighed, nemlig: status quo, d.v.s. forkastelse af alle forslag.

1) To forslag er fremsat.

Her er tre logiske muligheder: A, B og 0. Det er her det

almindeligste at benytte eliminationsmetoden. Fremgangsmåden er følgende: Det udfindes først ved afstemning, om flertallet foretrækker A eller B, og derefter stemmes der om, hvorvidt det af flertallet foretrukne alternativ skal gennemføres, (der stemmes ja eller nej). Ved denne sidste afstemning er enhver stemmende naturligvis frit stillet, og det kan derfor tænkes, at det alternativ, der er foretrukket af flertallet, alligevel bliver forkastet.

Eksempel 5:

Forslag A: Der købes en ejendom.

– B: Der lejes lokaler.

Den tredje mulighed er, at man bliver i de hidtidige lokaler, d.v.s. status quo eller 0. Det må erindres, at hver af de tre muligheder kan have tilhængere i forsamlingen.

Teoretisk set kunne man lige så godt begynde med at afgøre, om man skal flytte eller blive boende, for derefter, hvis flytning besluttet, at afgøre om man skal købe eller leje. Men ved en sådan fremgangsmåde ville man sætte de stemmende i forlegenhed, idet deres stemmeafgivning kan blive påvirket af den usikkerhed, der hersker med hensyn til den næste afstemning. Man plejer at udtrykke det på den måde, at de stemmende har krav på at vide, hvad det er, de beslutter sig til. Det ved de ikke, hvis man begynder med flytning ctr. ikke-flytning. Derfor bør man først tage stilling til alternativerne køb eller leje. Disse forslag er i virkeligheden suppositive i forhold til det ikke udtrykkeligt formulerede forslag: flytning. (Kun hvis det af stemningen i salen fremgår, at der er modstand mod begge forslag, kan det forsvares at stemme først om flytning eller ikke).

Hvis stemmerne står lige ved afstemningen mellem A og B, er det udtryk for, at forsamlingens vilje ikke har kunnet findes med hensyn til dette spørgsmål. Med denne erkendelse in mente kan man nu skride til afstemning over

spørgsmålet flytning eller ikke-flytning. Vedtages flytning, må det formentlig indebære, at det overlades til bestyrelsen at løse lokaleproblemet enten ved køb eller leje. Lodtrækning kan ikke anvendes i denne situation, i hvert fald ikke uden hjemmel, idet man ikke befinder sig i en sådan »nød-situation«, som lodtrækningen forudsætter.

En anden fremgangsmåde er at anvende præferencemetoden. Man betragter i så fald forslagene A, B og 0 som sideordnede ekskluderende forslag og stemmer om dem parvis for at udfinde, hvilket forslag flertallet foretrækker fremfor ethvert af de andre. (Ved skriftlig afstemning kan man nøjes med én afstemning, idet de stemmende opfører forslagene i den rækkefølge, hvori de foretrakkes. Resultatet udfindes ved optælling og parvis sammenligning). Denne metode vil som tidligere påvist give et absolut flertal for et af de tre forslag i det langt overvejende antal tilfælde.

2) Flere end to forslag er fremsat.

Vi betragter først det tilfælde, at der fremsættes tre ekskluderende forslag.

Eksempel 6:

A. Køb af ejendom.

B. Leje af lokaler.

C. Udvidelse ved tilbygning.

Den fjerde logiske mulighed er forkastelse af alle forslag.

Afstemningen kan gennemføres på følgende måder:

(a) Bundet omvalg:

I analogi med reglerne for valg af en kandidat mellem tre foreslåede, lader man først forsamlingen stemme om alle tre forslag under et, idet hver stemmende kun må stemme på et af forslagene. Det forslag, der får færrest stemmer, udgår, hvorefter der foretages ny afstemning mellem de to

tilbageblevne. Det, der nu har fået flest stemmer, er valgt. Står stemmerne lige, kan man – måske – trække lod. Når en af de tre muligheder er valgt, skal der stemmes om, hvorvidt forslaget skal gennemføres eller forkastes.

(b) Eliminationsmetoden:

Man begynder med at vælge mellem A, B og C, og derefter stilles det foretrukne til afstemning. Metoden viser her sin svaghed ved valget mellem de tre sideordnede forslag A, B og C, fordi rækkefølgen af afstemningerne kan øve indflydelse. Begynder man med A og B, har C under visse forudsætninger¹⁶ de bedste chancer for at sejre. I de fleste tilfælde vil rækkefølgen dog være uden betydning.

(c) Præferencemetoden:

De fire forslag A, B, C og 0 prøves parvis et mod hvert af de andre (lettet ved skriftlig afstemning med opførelse i præferenceorden). Derved finder man – bortset fra de kontradiktoriske tilfælde – hvilket forslag der foretrækkes af flertallet fremfor ethvert af de andre. Er tilfældet kontradiktorisk (hvilket indtræffer noget hyppigere med fire forslag end med tre), må dirigenten enten erklære alle forslag forkastet (status quo bevares) eller foranledige et subsidiært forslag sat under afstemning over for 0.

(d) Man kan endelig kombinere præference- og eliminationsmetoden, idet man starter med at vælge mellem A, B og C efter præferencemetoden for derefter, når dette valg er truffet, at stille det foretrukne til afstemning.

b. IKKE-EKSKLUDERENDE FORSLAG

Det forudsættes i det følgende, at de fremsatte forslag ikke blot formelt, men også reelt er uafhængige, således at der både teoretisk og praktisk er mulighed for at vedtage begge

¹⁶ Nemlig hvis tilfældet er eller kan gøres kontradiktorisk.

eller alle forslag. Det gør i øvrigt ingen forskel, om der er to eller flere forslag til behandling. For overskuelighedens skyld opereres i det følgende med to forslag.

Eksempel 7:

Der forhandles om anvendelse af en del af et disponibelt overskud på 50.000 kr.

Forslag A: 10.000 kr. udbetales som gratiale til personalet.

Forslag B: 10.000 kr. skænkes til personalets pensionskasse.

Der er her fire muligheder: A, B, A + B samt 0.

Selv om forslagene A og B både formelt og reelt er uafhængige, kan det imidlertid ikke udelukkes, at nogle af de stemmende anser forslagene for ekskluderende, idet de ræsonnerer, at mere end 10.000 kr. i alt bør man ikke ofre på personalet. Om det så bliver til gratiale eller pensionskasse er dem måske mindre væsentligt. Sådanne betragtninger vil undertiden komme til udtryk gennem et nyt forslag, der f. eks. kan lyde: »Af overskuddet anvendes 10.000 kr. enten til (A) eller til (B)«. Dette nye forslag (C) må da inddrages under afstemningen.

Selv om et sådant forslag C ikke fremsættes, går det imidlertid ikke an at betragte forslagene A og B som i den grad uafhængige af hinanden, at rækkefølgen af afstemningerne ikke kan få betydning. Hvis man stemmer for hvert forslag for sig med ja eller nej, vil det forslag, der stemmes om først, have de bedste chancer. Hvis det vedtages, vil den næste afstemning blive påvirket af de deltagere, som mener, at 10.000 kr. i alt kan være nok.

Heller ikke eliminationsmetoden er pålidelig, fordi den forudsætter en rækkefølge i afstemningerne, og rækkefølgen kan påvirke udfaldet.

Præferencemetoden stiller de fire muligheder lige. Ved at formulere A + B som et selvstændigt forslag, kan man overflødiggøre det ovenfor nævnte forslag C (»kun 10.000

kr. i alt«), som jo har en lidt odiøs klang, og som måske allerede af den grund ikke vil blive fremsat. Vælgerne har nu fuld frihed til at vedtage et af forslagene eller dem begge eller forkaste dem begge.

Man kan imidlertid her anvende metoden med bundet omvalg, idet man først stemmer om A, B og C, lader det forslag, der får færrest stemmer, udgå, stemmer påny om de to andre, for sluttelig at foretage endelig afstemning om vedtagelse eller forkastelse af vinderforslaget.

C. ÆNDRINGSFORSLAG

Som tidligere anført forstås ved ændringsforslag kun suppositive forslag. Ved underændringsforslag forstås forslag, der forholder sig suppositivt til et ændringsforslag.

(1) Involverende forslag.

Eksempel 8:

Af et disponibelt overskud på 50.000 kr. foreslås det at uddele 10.000 kr. som gratiale (forslag A). Ændringsforslaget går ud på at forhøje 10.000 kr. til 15.000 kr. (A_1). Der er herefter tre muligheder: A, A_1 og 0.

Det er nu for det første klart, at man ikke kan stemme om gratiale eller ikke gratiale, før man ved, hvor meget der skal ydes. Nogle vil måske gerne give 10.000 kr., men hellere 15.000 kr. Andre vil helst slippe helt, subsidiært så billigt som muligt. For begge disse grupper er forslag A_1 involverende i forhold til forslag A, og dette er igen involverende i forhold til 0. Hvis der ikke er andre interessegrupper end de her nævnte, er det forsvarligt at benytte den fremgangsmåde at stemme om det videstgående forslag først, d.v.s. om A_1 . Hvis dette får flere ja-stemmer end nej-stemmer, er det vedtaget. I modsat fald sættes forslag A under afstemning til vedtagelse eller forkastelse.

En sådan situation, hvor forslagene er rent involverende, vil imidlertid kun sjældent foreligge. Der kan gøre sig mange nuancerede opfattelser gældende i forsamlingen. Nogle vil f. eks. helst give 15.000 kr., men subsidiært ingenting, da de finder 10.000 kr. for småligt. Disse vælgere foretrækker altså A_1 for hvert af de andre forslag, men de foretrækker samtidig 0 fremfor A. Om sådanne eller beslægtede synspunkter er repræsenteret i forsamlingen, kan dirigenten ikke altid vide. Vil han være sikker på at tilgodese disse synspunkter, kan han anvende præferencemetoden. Man stemmer da under ét om A, A_1 og 0 og foretager optælling ved parvis sammenligning. Derved får alle synspunkter en lige lig chance for at gøre sig gældende.

(2) Ikke-involverende forslag.

Under forhandlingerne om et hovedforslag vil der ofte blive fremsat flere ændringsforslag, hvoraf nogle er indbyrdes ekskluderende, medens andre er ikke-ekskluderende. Det kan ofte være en kunst at arrangere en afstemning over flere hinanden tilsyneladende uvedkommende forslag. Hvis rækkefølgen kan tænkes at influere på udfaldet, vil det være sikrest at benytte præferencemetoden, men i mange tilfælde er det forsvarligt at anvende eliminationsmetoden, som ofte vil forekomme mere overskuelig. Rækkefølgen kan da enten være den, hvori forslagene er fremsat, eller den, som dirigenten finder mest praktisk. Nogle eksempler skal belyse nogle typiske situationer:

Eksempel 9:

Til et forslag om nedsættelse af et udvalg (A) stilles det ændringsforslag, at det højst må omfatte tre mand (A_1).

Sidstnævnte forslag er suppositivt, men dets vedtagelse indebærer ikke, at et udvalg skal nedsættes. Efter eliminations-

metoden stemmes der først om A_1 ; vedtages det, stemmes der om A i den således ændrede skikkelse. Forkastes A_1 , stemmes der om det uændrede A.

Eksempel 10:

Foruden de nævnte forslag, A og A_1 , stilles der tillige det ændringsforslag, A_2 , at formanden skal være jurist. Disse to ændringsforslag er ikke-ekskluderende, og muligvis er de i praksis helt uafhængige og hinanden uvedkommende. I så fald er rækkefølgen uden betydning, og det vil da være mest naturligt at stemme om A_1 og A_2 efter seriemetoden i den orden, hvori de er fremsat. Når disse afstemninger er tilendebragt, sættes A (således som det nu måtte være ændret eller ikke ændret) under afstemning til vedtagelse eller forkastelse.

Eksempel 11:

Fremsættes der endelig, foruden de nævnte forslag, det ændringsforslag, at formanden bør være arkitekt (ikke jurist), er dette at anse som et underændringsforslag A_2a , der forholder sig ekskluderende til A_2 . Når man derfor kommer til spørgsmålet om formanden, er der to problemer:

- 1) skal forsamlingen bestemme formandens profession, og
- 2) i bekræftende fald, skal han være jurist eller arkitekt.

Der foreligger nu ikke færre end syv muligheder for afstemningens udfald: 1) udvalg, 2) udvalg på 3 mand, 3) udvalg med juridisk formand, 4) udvalg med arkitekt som formand, 5) udvalg på 3 mand med juridisk formand, 6) udvalg på 3 mand med arkitekt som formand, 7) intet udvalg.

Sandsynligvis er rækkefølgen uden betydning, fordi der næppe er nogen sammenhæng mellem udvalgets størrelse og formandens profession. Under denne forudsætning kan man gå således frem: Først stemmes der for eller imod A_1 (højst tre mand). Derefter vælges der mellem A_2 og A_2a , og det foretrukne stilles til afstemning for eller imod. Endelig

stilles A – som det nu måtte være ændret eller ikke ændret – til afstemning for eller imod.

Eksempel 12:

- Forslag A: Der nedsættes et udvalg.
Ændringsforslag A_1 : do. do. med Jensen som formand.
– A_2 : do. do. med Hansen som formand.
– A_3 : do. do. med Petersen som formand.

Om der i ændringsforslagene står tre navne eller tre professioner eller tre politiske partifarver er naturligvis uden betydning for afstemningsmåden. Det vil i alle tilfælde være nødvendigt, inden man kan tage stilling til formandspostens besættelse, at vide, hvem af de tre foreslåede forsamlingen foretrækker. Når dette er afgjort (ved bundet omvalg eller ved hjælp af præferencemetoden), stemmes der om, hvorvidt den foretrukte (lad det være Hansen) skal være udvalgets formand. (Alternativet er, at udvalget selv vælger sin formand). Når dette er afgjort (ved ja- ctr. nej-stemmer), stemmes der om, hvorvidt udvalget skal nedsættes.

Et klassisk eksempel, der har spillet en rolle i litteraturen, skal sluttelig refereres:

Eksempel 13:

- Forslag A: En fane anskaffes.
– A_1 : En blå fane anskaffes.
– A_2 : En rød fane anskaffes.
– A_3 : En gul fane anskaffes.

Da farven åbenbart har interesse for forsamlingen, bør dette spørgsmål afklares, inden der kan tages stilling til, om en fane i det hele taget skal anskaffes.

Det ville være logisk forkert at stemme om de tre ændringsforslag efter seriemetoden, d.v.s. om et ad gangen, thi

derved stiller man det enkelte forslag op mod begge de andre, og man risikerer da let, at de alle forkastes. Det mest hensigtsmæssige må være at søge oplyst, hvilken farve hver vælger foretrækker fremfor enhver af de andre. Dette kan konstateres på samme måde som i eksempel 12. Når afstemningen om ændringsforslagene er afsluttet, stemmes der om hovedforslaget, og dette tager de stemmende nu stilling til ud fra deres kendskab til løsningen af farvespørgsmålet.

I det foreliggende eksempel vil det næppe være praktisk at stille alle forslagene til afstemning under ét efter præferencemetoden. Her foreligger nemlig i alt 5 muligheder, og de kan være vanskelige at rubricere indbyrdes. Praktiske hensyn tilsiger derfor, at man først får afgjort spørgsmålet om farven og derefter tager stilling til, om fanen skal anskaffes.

Det anførte eksempel suppleres undertiden med endnu et »ændringsforslag«, nemlig: Foreningen anskaffer et banner. Det hævdes da undertiden, at dette forslag, som det videstgående, bør stilles først til afstemning. Dette er imidlertid ikke rigtigt. Forslaget om banner er ikke involverende i forhold til forslagene om fanens farve, og det giver derfor ingen mening at betegne det som »videstgående«. Forslaget må betragtes som et nyt hovedforslag, B, der er ekskluderende i forhold til forslag A. Fremgangsmåden bliver herefter: først stemmes der om farven på den eventuelle fane. Derefter vælges der mellem fane og banner. Og endelig tages der stilling til, om det således valgte samlingsmærke skal anskaffes eller ikke.

(3) Paragrafvis afstemning.

Ved afstemning om vedtægter, forretningsordener og lignende samlinger af regler, foreligger der et forslag, som kan opløses i en række bestanddele. Tydeligst kommer det frem, når vedtægterne forelægges ved en sammenslutnings stif-

telse, men det kan også forekomme ved senere ændring af vedtægter. I øvrigt er fænomenet ikke begrænset til vedtægter og lignende, men kan også opstå ved andre beslutninger, der består af en række enkeltheder, som tilsammen udgør en helhed.

Hvis det fremsatte forslag ikke giver anledning til debat, vil det normalt kunne sættes under afstemning samlet. Men hvis enkelte bestemmelser har været kritiseret, uden at dette dog har affødt ændringsforslag, opstår spørgsmålet, om der skal stemmes om hver paragraf for sig.

I folketingets forretningsorden er paragrafvis afstemning foreskrevet ved lovforslags 2. behandling. Ved 3. behandling derimod stemmes der kun om eventuelle ændringsforslag og derefter om lovforslaget som helhed, § 12, stk. 2, jfr. § 13, stk. 3. Disse regler kan ikke overføres til foreninger eller selskaber.

I mangel af vedtægtsbestemmelser må dirigenten kunne bestemme, at der skal stemmes paragrafvis, – dog med de undtagelser, der omtales nedenfor.

Det er endvidere almindeligt antaget, at et flertal af forsamlingen kan kræve paragrafvis afstemning, således at dirigenten må bøje sig for forsamlingens ønske herom.

Derimod kan det næppe antages, at det enkelte medlem kan stille et sådant krav. Værnet for den enkelte ligger i hans adgang til at stille ændringsforslag, hvorved han altid kan fremtvinge paragrafvis afstemning om de bestemmelser, han er utilfreds med.

Når den paragrafvis afstemning er gennemført, sættes forslaget i sin helhed, således som det nu måtte være blevet ændret eller beskåret, under endelig afstemning til vedtagelse eller forkastelse.

Formålet med paragrafvis afstemning er i første række at skabe en garanti for, at alle paragrafferne er blevet om-

hyggeligt overvejet af forsamlingen. Derimod frembyder den paragrafvis afstemning ingen specielle metodiske problemer.

Ved iværksættelse af paragrafvis afstemning må dirigenten være opmærksom på sammenhængen mellem paragraferne og må ikke kritikløst følge forslagets inddeling. Nogle bestemmelser kan være suppositive i forhold til andre. Hvis § X, der indeholder regler om adgang til eksklusion, forkastes, må § Y, der angiver fremgangsmåden ved eksklusion, også udgå. Man kalder dette en konsekvensrettelse. Dirigenten må derfor opdele forslaget i et antal punkter, der er indbyrdes uafhængige, således at et eller flere af dem kan udgå eller tåle ændring, uden at det påvirker indholdet af de øvrige bestemmelser. Ekskluderende alternativer kan naturligvis ikke afstemmes paragrafvis (sådanne kan dog vanskeligt tænkes i vedtægter, medmindre der er begået redaktionelle fejl).

Det kan efter omstændighederne være kompliceret at tilrettelægge en paragrafvis afstemning rigtigt, og dette er sikkert en af grundene til, at den ikke praktiseres hyppigt. Hvis der imidlertid skal stemmes om ændring af de bestående vedtægter, og hvis ændringsforslagene angår 2 eller 3 af hinanden uafhængige bestemmelser, vil det ikke blot være korrekt, men også uhyre simpelt at stemme om hver paragraf for sig, for derefter at sætte hele forslaget under afstemning.

C. Tillids- og mistillidsvota

Under forhandlingerne på en generalforsamling kan der blive fremsat så kraftig kritik af ledelsen, at den vil overveje, om den bør nedlægge mandaterne. Ofte vil den da kræve et tillidsvotum for at fortsætte. Et forslag herom, der kan fremsættes af ethvert medlem, kan f. eks. formuleres

således: »Idet generalforsamlingen udtrykker sin fortsatte tillid til bestyrelsens ledelse af foreningen, går den over til næste punkt på dagsordenen«. Hvis forslaget vedtages, er debatten om dette punkt endt, og dirigenten må gå videre til næste punkt. Formelt fremtræder forslaget som et »forslag til dagsordenen«, og da forslaget skal begrundes, kaldes det undertiden for en motiveret dagsorden.

Hvis forslaget går ud på at stille et mistillidsvotum, kan det eksempelvis formuleres således: »Efter at forsamlingen har modtaget formandens meddelelse om det stedfundne underslæb, udtaler den sin mistillid til formandens fortsatte medlemsskab af bestyrelsen og går dermed over til næste sag på dagsordenen«. Eller udtrykt på en anden måde: »Idet generalforsamlingen ikke ønsker at tage stilling til, hvilke foranstaltninger der skal træffes i anledning af det konstaterede underslæb, før nyt bestyrelsesvalg har fundet sted, fortsætter den forhandlingerne«. I første situation vil formanden, i anden hele bestyrelsen som regel tage konsekvensen af det mangelfulde tilsyn og nedlægge hvervet. Nogen pligt hertil eksisterer dog ikke.

Over sådanne forslag stemmes på sædvanlig måde, idet vedtagelse kræver absolut flertal. Der kan stilles ændringsforslag, f. eks. gående ud på at skærpe eller mildne kritikken, og over disse ændringsforslag må der da stemmes, inden hovedforslaget stilles til afstemning (afværgedagsorden).

Den nævnte formulering, hvor forsamlingen vedtager at gå over til næste punkt på dagsordenen eller at fortsætte forhandlingerne, anvendes især i politiske forsamlinger, særlig i folketinget.¹⁷ I selskaber og foreninger, hvor fortrolig-

17 Folketingets forretningsorden § 24: »Der kan under enhver forhandling . . . fremsættes et med grunde understøttet forslag om overgang til næste sag på dagsordenen eller om, at den foreliggende sags behandling skal fortsætte (motiveret dagsorden)«.

heden med parlamentarisk skik ofte er mindre udviklet, kan man også anvende en mere direkte tilkendegivelse af tillid eller mistillid, f. eks. udtrykt således: »Forsamlingen tager formandens redegørelse for . . . til efterretning og udtaler sin tillid til hans fortsatte ledelse».

Undertiden fremsættes der to forslag, der går imod hinanden, idet det ene fremtræder som et tillids-, det andet som et mistillidsvotum. Spørgsmålet er da, hvilket der skal sættes under afstemning først. Vedtages det første, har det ingen mening at stemme om det andet. Det er vistnok den almindelige opfattelse, at rækkefølgen bestemmes af dirigenten, men at han kan henskyde denne afgørelse til forsamlingen.¹⁸ I overensstemmelse med denne opfattelse må dirigenten være berettiget til at sætte forslagene under afstemning i den orden, hvori de er fremsat. Men han kan også vælge at begynde med det forslag, der efter hans skøn har størst chance for at blive vedtaget. Skønner han forkert, og forslaget forkastes, må han sætte det andet til afstemning. Forkastes også dette, er intet standpunkt tilkendegivet.

Der er imidlertid også en anden udvej, nemlig at betragte de to dagsordener som ekskluderende alternativer, mellem hvilke der må træffes et valg. Derved undgår man diskussion om rækkefølgen, der utvivlsomt i visse situationer kan øve en psykologisk indflydelse på udfaldet. Det må blot erindres, at når forsamlingens flertal har valgt et af de to forslag, må dette derefter sættes under afstemning.¹⁹

18 Ifl. Folketingets forretningsorden § 34, kan 17 medlemmer begære, at tinget bestemmer rækkefølgen af afstemningerne.

19 Denne løsning er såvidt ses ikke omtalt i litteraturen, til trods for at den ikke blot er nærliggende, men også fritager dirigenten for at tage stilling til rækkefølgens vanskelige dilemma.

Litteratur

- Aktieselskabsloven af 1973*, med kommentarer af Bent Græsvænge, Viggo Larsen og Axel Roelsen, Kbh. 1973.
- Auger, B. Y.: *Møder*, Viborg 1974.
- Bitsch, N. Chr.: *Udvalgsteknik og mødeledelse*, Kbh. 1975.
- Bruun-Rasmussen, Knud: *Mødeteknik*, Kbh. 1970.
- Christensen, Bent: *Nævn og Råd*, Kbh. 1958.
- Dyrbye, Ernst: Retspraksis i andelsselskaber siden 1954. *Ugeskrift for Retsvæsen* 1972, p. 33-42.
- Gomard, Bernh.: *Aktieselskabsret*, 2. udg. Kbh. 1970.
- Samme: *Aktieselskaber og anpartsselskaber efter lovene af 13. juni 1973*. Kbh. 197 .
- Heckscher, Albert: *Afstemningslære*, Kbh. 1892.
- Samme: *Håndbog for Dirigenter*, Kbh. 1893.
- Kobbernagel, Jan: *Direktøren*, 2. udg. Kbh. 1974.
- Samme: *Erhvervsretten i grundtræk*, 9. udg. Kbh. 1976.
- Samme & Poul Sveistrup: *Afstemningsregler og Afstemningsmetoder*, Kbh. 1967.
- Krabbe, Oluf H.: Om lodtrækning i fortid og nutid. *Juristen* 1944, p. 157-75.
- Krenchel, H. B.: *Aktieselskabsloven, Håndbog i dansk aktieret*, 2. udg. v/ Estrid Jacobsen, Kbh. 1954.
- Samme: *Håndbog for dirigenter*, 2. udg. ved Poul Meyer, Kbh. 1951.
- Kreuger, Carl-Henrik og Lovén, Carl Birger: *Konference-, kursus-, mødeteknik*, Kbh. 1968.
- Meyer, Poul: *Dansk foreningsret*, Kbh. 1950.
- Peterson, Thore: *Effektive møder*, Kbh. 1972.
- Pihl, Bent: *Moderne møde- og gruppeledelse*, Kbh. 1975.
- Rodhe, Knut: *Föreningslagen*, Stockholm 1956.
- Sindballe, Kr.: *Dansk Selskabsret II*. Forbrugs- og produktionsforeninger, Kbh. 1930.
- Samme: *Dansk Selskabsret I og III*, 2. udg. v/ N. Klerk, Kbh. 1949.
- Svendsen, Niels Skriver: *Valg og Vedtagelser*, Kbh. 1946.
- Trolle, J.: Nogle bemærkninger om afstemningsmåden i kollegiale retter. *Ugeskrift for Retsvæsen* 1957, p. 157 ff.

Sagregister

- adgang, til
 - generalforsamling 35 f
- adgangskort 36
- ad hoc udvalg 73
- afstemning 65 f, 97
 - anvendelse 90 ff
 - formål 89 f
 - paragrafvis 128 f
- afstemningstema 70, 89
- afværgedagsorden 89
- aktiebog 17
- aktieselskab 12
- aktieselskabs-registeret 41
- aktietegner 40
- aktionærforslag 34 f
- anbefalet brev 17
- anpartshaver 13
- anpartsselskab 12
- arbejdstager-repræsentant, 18,
27 ff
- arbejdsudvalg 73

- bank 26
- beretning 23 f
- beslutning 114 ff
 - definition af 101 f
- beslutningsdygtighed 83 ff
- bestyrelse, valg af 26 ff, 76 f
- betænkning 73
- bopæl 28
- borgmester 10
- bunkemetode 113

- citering 67

- dagbladsaverting 17
- dagsorden 19 ff, 63, 81
- dagsordenens ærlighed 22 f
- datterselskab 30
- decharge 25
- dekan 10, 75
- deltager 12

- direktør 29
- dirigent 57 ff
 - ansvar 63 f
 - egenskaber 61 f
 - kompetence 63
 - opgave 68 ff
 - valg af 57 ff
- dividendeprocent 26

- eksklusion 47, 52
- eliminationsmetode 106, 120, 122
- enstemmighed 90
- eventuelt 20 f

- fakultetsråd 10, 75
- fakultetsstudienævn 75
- familieaktieselskab 12
- festudvalg 73
- flertal, absolut 92
 - begreb 92 ff
 - kvalificeret 92 f, 98 ff
 - relativt 92
 - simpelt 92
- forenings-registeret 40, 43
- forfald 78, 80
- forhandlingsprotokol 71
- formand 72
- formue, forenings 53 f
- formål, ændring af 98
- forretningsudvalg 73
- forslag, ekskluderende 114
 - ikke-ekskluderende 122 f
 - involverende 117 f
 - suppositivt 115
 - uafhængigt 114
- forældelse 45
- fuldmagt 39, 97
- fuldmægtig 39
- fælleseje 90
- fællesmarked 28
- født mødeleder 9, 57, 72

- generalforsamling, adgang
 til 35 ff
 – definition 12 ff
 – ekstraordinær 13
 – konstituerende 39 ff
 – ordinær 13
 – overordentlig 13
 – stiftende 39 ff
 – årlig 13
 generalforsamlingsbeslutning
 44 f
 genvalg 27
 godkendelse af dagsorden 21 f
 – af regnskab 25
- habilitetskrav 28
 »her i landet« 28
 hjemsted 14
 – forenings 51
 hovedforslag 115 ff
- indkaldelse 14 ff
 – offentlig 17
 indvarsling 13
 – lovlig 68
 inhabilitet 80, 85 ff
 institutråd 76
 interessekonflikt 85 f
 interessentskab 90
- juniormedlem 52
- kasserer 82
 kommissorium 72 f
 konsekvensændring 56
 konsistorium 10, 75
 kontingent 32 ff, 52
 kontradiktorisk tilfælde 110 f
 kumulativ stemmeret 113 f
 kvalitetsmetode 107
- lodtrækning 96
 lovlighed, af beslutning 43 ff
- medarbejderrepræsentant 74, 79
 medlemsblad 18
 menighedsråd 91 f
 mindretalsbeskyttelse 43
 mindretalsindstilling 75
 mistillidsvotum 131 f
 moderselskab 30
 myndighed 28
 mødeleder 57
 – født 9
- navneaktie 18
 næstformand 57, 83
 nævningeting 9
- omvalg 106
 – bundet 121
 oplysningspligt 37 f
 opløsning 53, 98
 opslag 17
 ordfører 9
 ordstyrer 9
 organisation 12
 overregistrator 14
- paragrafvis afstemning 128 f
 personaleforening 43
 personvalg 101
 prorektor 75
 præferencemetode 107 ff
- quorum 53, 93 f
- referat 71
 referent 71
 regnskab 24 f
 rektor 10, 75
 relativt flertal 59
 repræsentantskab 26
 revision 29
 revisor, registreret 29
 – statsautoriseret 29
 – valg af 29 f
 rådgiver 39

- sekretær 82
- selskab 13
 - koncessioneret 27
- selvkontrahering 85 f
- seriemetode 106
- sparekasse 26, 29
- spørgsmålsret 38 f
- statsminister 10
- statstidende 17
- statut 10
- stedfortræder 77
- stemmelighed 83 f, 95 ff
- stemneoptælling 71
- stemmeret, kumulativ 113 f
- stemmeretsbegrænsning 17, 55 f
- stiftelse af aktieselskab 40 ff
- stiftelsesoverenskomst 40 f
- stiftelsesudgift 40 f
- stifteransvar 42
- studerende 75
- studienævn 75
- styrelseslov 10
- suppleant 77 ff
- suppleringsvalg 79

- tantieme 26
- TAP 75 f
- tegningsliste 40
- teknisk-administrativt personale 75

- tillidsvotum 130 ff
- timelærer 77

- udbytte 26
- uddannelsesinstitution 10
- underudvalg 73
- undervisningsassistent 77
- underændringsforslag 116 f

- valgbekendtgørelse 77
- valg, definition af 101 ff
- valgmetode 105 ff
- vedtagelse 102
- vedtægter 48 ff
 - definition 48
 - indhold 51 ff
 - tilblivelse 49 ff
 - ændring 98
- vedtægtsændring 30 f, 53
 - selskabs 54 ff
- vejledende afstemning 22

- ytringsfrihed 66
- ytringsret 35 f

- ændringsforslag 65, 115 ff, 124 ff

- årsregnskab 24 ff